

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN
MUHAFAZAKÂR YAŞAM TARZLARI İLE
PSİKOLOJİK İYİ OLUŞLARININ BAZI
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

İSA YÜCEL İŞGÖR

Doktora tezi

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Sırrı AKBABA

2011

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MUHAFAZAKÂR YAŞAM
TARZLARI İLE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞLARININ BAZI
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

(Investigating Conservative Life Styles and Psychological Well-Being of
University Students In Terms Of Some Variables)

DOKTORA TEZİ

İsa Yücel İŞGÖR

Danışman: Prof. Dr. Sırrı AKBABA

ERZURUM
TEMMUZ, 2011

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Sırrı AKBABA danışmanlığında, İsa Yücel İŞGÖR tarafından hazırlanan “Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzları İle Psikolojik İyi Oluşlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışma 27/07/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Kurtman ERSANLI

İmza:

Danışman : Prof. Dr. Sırrı AKBABA

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Adnan ÖMERUSTAOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Başaran GENÇDOĞAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Durmuş KILIÇ

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2011

Prof. Dr. H.Ahmet KIRKKILIÇ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzları İle Psikolojik İyi Oluşlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

27 / 07 / 2011

İmza

İsa Yücel İŞGÖR

ÖZET

DOKTORA TEZİ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MUHAFAZAKÂR YAŞAM TARZLARI İLE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

İsa Yücel İŞGÖR

2011, 167 sayfa

Bu çalışmanın amacı; üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzları ile psikolojik iyi oluşlarını bazı değişkenler (yerleşim yeri, lise türü, sosyo-ekonomik düzey, dini bir cemaat/görüğe sahip olma ve ailenin algılanan dindarlık durumu) açısından incelemektir. Araştırmanın evrenini 2010-2011 öğretim yılında Atatürk Üniversitesi'nin 9 fakültesine devam eden 251'i kız, 319'u erkek olmak üzere toplam 570 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada, Ryff (1989) tarafından geliştirilen, Cenkseven (2004) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Psikolojik İyi Oluş Ölçeği", araştırmacı (2010) tarafından geliştirilen "Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği" ve bilgi formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde boyutlar arası iç tutarlılık Cronbach alfa, t testi, faktör analizi, korelasyon, Kruskal-Wallis testi, ANOVA ve post-hoc istatistiksel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada, muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu, yerleşim yeri, sosyo-ekonomik düzey ve ailenin algılanan dindarlık düzeyleri ile psikolojik iyi oluş puanları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu, yerleşim yeri, lise türü ve sosyo-ekonomik düzey ile muhafazakâr yaşam tarzı puanları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu, lise türü ile psikolojik iyi oluş puanları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik iyi oluş, muhafazakârlık, dindarlık, gelenek.

ABSTRACT

DOCTORAL DISSERTATION THESIS

INVESTIGATING CONSERVATIVE LIFE STYLES AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF UNIVERSITY STUDENTS IN TERMS OF SOME VARIABLES

İsa Yücel İŞGÖR

2011, 167 page

The purpose of this study is to investigate the conservative lifestyle and psychological well-being of university students in terms of some variables (location, type of high school, socio-economic level, belonging to a religious opinion/community, perceived religiousness status of the family). Universe of the study was composed of 251 girls and 319 boys, totally 570 students, studying at 9 different faculties of Ataturk University. "Psychological Well-Being Scale" developed by Ryff (1989) and adapted to Turkish by Cenkseven (2004), the "Conservative Lifestyle Questionnaire" and information form were used in the study. Statistical methods like internal consistency, t tests, factor analysis, correlation, Kruskal-Wallis test and ANOVA analysis of the obtained data were used. It has been found that there is a positive and low correlation between conservative lifestyle and psychological well-being, a meaningful differentiation between the scores of location, socio-economic level, perceived religiousness status of the family with psychological well-being, and also a meaningful differentiation between the scores of location, high school type, socio-economic level scores with the conservative lifestyle. However, there hasn't been detected a meaningful differentiation between the scores of high school type and psychological well-being.

Key Words: Psychological well-being, conservatism, religiousness, tradition.

ÖN SÖZ

Fransız aydınlanması ile başlayan bireysel akli ve onun egemenliğini efendileştiren seküler akla dahası bu aklın klavuzluğunda ilerleyen modernitenin, onarılması güç yaralarına karşı muhafazakâr karşı duruşun, bir alternatif olarak günümüzde kendini daha bariz bir şekilde hissettirdiğini söyleyebiliriz. Bu yakınmaların birinde Haag (1995) şöyle diyordu: “Akıl dinin yıkılmasından doğan boşluğu dolduramadı. Ne katedraller kurdu, ne de bir inanç. Kendimizi ‘realitenin viranesinde’ yapayalnız bulduk.” Marks’ın moderniteye ‘katı olan herşeyin buharlaştığı, kutsal olan herşeyin dünyevileştiği’ bir dönem olarak atfını, varoluşçu bir ateist olan Yalom’un “içimde ilahi bir kıvılcım olmasını nasıl isterdim bilemezsiniz, kutsallığın bir parçası olmayı, sonsuza dek varlığımı sürdürebilmeyi...ölesiye istiyorum bunların hepsini...” şeklindeki ilahi kıvılcıma olan gıpta sözleri çok daha somut bir çerçevede açmıyor.

Aydınlanmanın ve modern aklın handikaplarına alternatif bir yaşam olarak konumlanan muhafazakâr yaşam gerçekten insanlığı bu psikolojik baskılardan alıp onlara daha sağlıklı bir ruhsal yapı sunabiliyor mu? Çantasında soru işaretleri taşıyarak kendisini o soru işaretlerine cevaplar bulmanın hazzına adayış olarak tanımladığım bilim adamı edasıyla, muhafazakâr yaşam tarzının psikolojik iyi oluş ile ilişkisini bazı değişkenler açısından ele almaya çalıştık.

Bu yolda yürümeyi bir yanıyla kendini adayış olarak ifade edebileceğim, akademik kimlik oluşturma çabasının adımlarından biri olan araştırma sürecinde; ‘bilgiyi hazır bir lokma’ olarak sunmayı, buldurarak öğreten ve bu sayede bulmanın hazzını kişinin kendisine yaşatan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sırrı AKBABA’ya, çalışmanın tüm aşamasındaki özveri ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum. Yine bu süreçte içten samimiyeti ve sıcaklığıyla bana yol gösteren saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Başaran GENÇDOĞAN’a, akademik olgunluğumdaki katkısını hiçbir zaman yadsımayacağım, hocaların hocası olarak addettiğim saygıdeğer Prof. Dr. Muhittin AŞKIN hocam başta olmak üzere bölümdeki tüm saygıdeğer hocalarıma, yüksek lisansta beraber çalıştığım hocam ve iyi bir dost; saygıdeğer Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ’a teşekkür ediyorum. Son olarak bu çalışmayı onun aziz hatırasına atfettiğim, yüksek lisans eğitimi almaya hak kazandığımı öğrendiğinde tüm varoluşuyla beni kucaklayan ve ‘hayatta en sevdiğim adam’ dediğim; rahmetli Babam’a, yaşamdaki esin kaynağım; Annem’e ve üzerimde emeği olan herkese teşekkür ediyorum.

Erzurum, 2011

İsa Yücel İŞGÖR

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
TABLOLAR (ÇİZELGELER) DİZİNİ	x
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem	6
1.2. Alt Problemler.....	7
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	7
1.4. Denenceler	8
1.5. Sayıtlar.....	9
1.6. Sınırlılıklar	9
1.7. Tanımlar	10
1.7.1.Psikolojik iyi oluş.....	10
1.7.2.Muhafazakâr yaşam tarzı.....	10
1.7.3.Dini duyarlılık	10
1.7.4.Dış grup antipatisi	10
1.7.5.Aile-gelenek-din otoriteryenizmi	11
1.7.6.Geleneğe bağlılık.....	11
1.7.7.Antihedonizm	11

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	12
2.1. Kuramsal Çerçeve	12
2.1.1. Muhafazakârlık kavramı.....	12
2.1.2. Siyasal muhafazakârlığın tarihi gelişimi	17

2.1.3. Muhafazakârlığın vurguladığı temel unsurlar	22
2.1.4. Muhafazakâr düşünce ve modern psikoloji.....	30
2.1.5. Psikolojik iyi oluş kavramı	40
2.2. İlgili Araştırmalar.....	70
2.2.1. Muhafazakâr yaşam tarzı ile ilgili araştırmalar	70
2.2.2. Psikolojik iyi oluş ile ilgili araştırmalar	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM	92
3.1. Araştırmanın Modeli	92
3.2. Evren ve Örneklem	92
3.3. Verilerin Toplama Araçları	94
3.3.1. Psikolojik iyi oluş ölçeği	94
3.3.2. Muhafazakâr yaşam tarzı ölçeği (mytö).....	98
3.4. Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği (MYTÖ)'nin Geliştirilmesi.....	98
3.4.1. Ölçek geliştirme çalışmalarının örnekleme.....	98
3.4.2. Ölçek maddelerinin hazırlanması	99
3.4.3. MYTÖ'nün geçerlik çalışmaları	100
3.4.4. MYTÖ'nün madde analizi.....	108
3.4.5. MYTÖ'nün güvenirlik çalışmaları.....	109
3.4.6. MYTÖ puanlarının değerlendirilmesi	110
3.4.7. Kişisel bilgi formu	110
3.5. Verilerin Toplanması	111
3.6. Verilerin Analizi	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR	112
4.1. Normallik Testi Bulguları	112
4.2. Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzları İle Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	113
4.2.1. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasındaki ilişkiye ait bulgular	114

4.2.2. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasındaki ilişkiye ait bulgular	115
4.2.3. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş alt ölçek puanları arasındaki ilişkiye ait bulgular.....	116
4.3. Üniversite Öğrencilerinin Yaşamlarının Büyük Bölümünü Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular	119
4.4. Üniversite Öğrencilerinin Yaşamlarının Büyük Bölümünü Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular	121
4.5. Üniversite Öğrencilerinin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular	124
4.6. Üniversite Öğrencilerinin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular	125
4.7. Üniversite Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri ile Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular	127
4.8. Üniversite Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri ile Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular	129
4.9. Üniversite Öğrencilerinin Ailelerinin Algılanan Dindarlık Düzeyine Göre Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki Farka Ait Bulgular.....	130

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER	132
5.1. Sonuç.....	132
5.2. Tartışma	134
5.2.1. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiye ait bulguların tartışma ve yorumu	135
5.2.2. Üniversite öğrencilerinin yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerlerine göre psikolojik iyi oluş ve muhafazakâr yaşam tarzları arasındaki farklılığa ait bulguların tartışma ve yorumu.....	137
5.2.3. Üniversite öğrencilerinin mezun oldukları lise türüne göre psikolojik iyi oluş ve muhafazakâr yaşam tarzları arasındaki farklılığa ait bulguların tartışma ve yorumu	141
5.2.4. Üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik düzeylerine göre psikolojik iyi oluş ve muhafazakâr yaşam tarzları arasındaki farklılığa ait bulguların tartışma ve yorumu	142

5.2.5. Üniversite öğrencilerinin ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ile psikolojik iyi oluşları arasındaki farklılığa ait bulguların tartışma ve yorumu	143
5.3. Öneriler	145
KAYNAKÇA	147
EKLER	158
Ek-1. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	158
Ek-2. Muhafazakar Yaşam Tarzı Ölçeği.....	161
Ek-3. Bilgi Formu	163
Ek-4. MYTÖ'nün Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı	166
ÖZGEÇMİŞ	167

TABLolar (ÇİZELGELER) DİZİNİ

Tablo 3.1. 2010-2011 Öğretim Yılı"ında Atatürk Üniversitesi Lisans Öğrencilerinin Fakültelere Göre Dağılımı.....	93
Tablo 3.2. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Fakültelere ve Cinsiyete Göre Dağılımı ve Örneklem Yüzdeleri.....	94
Tablo 3.3. Psikolojik İyi Oluş ve Bileşenlerinden Elde Edilen Puanlarla İlgili Pearson Korelasyon Katsayıları (N: 555).....	96
Tablo 3.4. Araştırma Kapsamındaki Öğrencilerin Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden Elde Edilen Puanların Güvenirlik Katsayıları (N: 555)	97
Tablo 3.5. KMO ve Barlett Testi	101
Tablo 3.6. Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeğine İlişkin Maddelerin ve Faktörlerin Varyansı Açıklama Oranları.....	102
Tablo 3.7. Varimax Döndürme Yöntemi Sonrası Ortaya Çıkan Faktör Yükleri Matriksi	103
Tablo 3.8. MYTÖ ile Benzer Ölçekler Arasındaki Korelasyon.....	107
Tablo 3.9. MYTÖ ile Alt Ölçekler Arasındaki Korelasyon (N=479).....	107
Tablo 3.10. Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği Düzeltilmiş Madde Toplam Puan Korelasyonları ve % 27"lik Alt-Üst Grup Farkına İlişkin t Değerleri	108
Tablo 3.11. MYTÖ"nün İç Tutarlılık ve Test-Tekrar Test Güvenirlik Katsayıları	109
Tablo 4.1. Kolmogorov-Smirnov Uyum İyiliği Testi Sonuçları.....	113
Tablo 4.2. Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki Korelasyon	114
Tablo 4.3. Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı Alt Ölçek Puanları ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki Korelasyon	115
Tablo 4.4. Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı Alt Ölçek Puanları ile Psikolojik İyi Oluş Alt Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyon	117
Tablo 4.5. Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanlarının Yaşamlarının Büyük Bölümünü Geçirdikleri Yerleim Yerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	119

Tablo 4.6. Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları	120
Tablo 4.7. Üniversite Öğrencilerinin Mufazakar Yaşam Tarzı Toplam Puanlarının Yaşamlarının Büyük Bölümünü Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	122
Tablo 4.8. Muhafazakar Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları	123
Tablo 4.9. Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanlarının Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları	124
Tablo 4.10. Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanlarının Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları.....	125
Tablo 4.11. Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları	126
Tablo 4.12. Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanlarının Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları.....	128
Tablo 4.13. Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları	128
Tablo 4.14. Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı Puanlarının Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre ANOVA Analizi Sonuçları	129
Tablo 4.15. Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Games-Howell Testi Sonuçları.....	130
Tablo 4.16. Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanlarının Ailelerinin Algılanan Dindarlık Düzeyini Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	130
Tablo 4.17. Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları	131

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Ryff'ın Psikolojik İyi Oluş Modeli ve Alt Boyutları.....	42
Şekil 3.1. Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği Scree Plot Test Sonucu.....	102
Şekil 3.2. MYTÖ"ye İlişkin Path Diyagramı ve Faktör Yükleri	105

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

- Akt. : Aktaran
- s. : sayfa
- PİO : Psikolojik İyi Oluş
- DOI : Diğerleriyle Olumlu İlişkiler
- O : Otonomi
- ÇH : Çevresel Hâkimiyet
- BG : Bireysel Gelişim
- YA : Yaşam Amacı
- KK : Kendini Kabul
- MYTÖ: Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği
- DGA : Dış Grup Antipatisi
- DD : Dini Duyarlılık
- GB : Geleneğe Bağlılık
- AH : Antihedonizm
- AGDO: Aile-Gelenek-Din Otoriteryanizmi
- Bkz : Bakınız
- KMO : Kaiser-Meyer-Olkin
- DFA : Doğrulayıcı Faktör Analizi
- ÖD : Öz Dinsellik
- YRÖ : Yabancıların Reddi Ölçeği
- YGOÖ: Yeni Genel Otoriteryaniz Ölçeği

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Muhafazakârlığın son dönemde sosyoloji alanındaki çalışmaların odağında yer aldığı görülmektedir. Özellikle Türk toplumunun çoğunluğunun muhafazakâr olarak addedilmesi Türk toplumunun yapısal özelliklerini tetkik eden sosyal bilim araştırmacılarını bu kavrama yöneltmiştir. Daha da önemlisi Türk siyasal yaşamının seyrinin ve bu doğrultudaki tartışmaların odağında muhafazakâr ve muhafazakâr olmayan değerlerin yer alması yine bu olguyu araştırılması gerekli bir noktaya sevk etmektedir. Bugüne kadar yapılmış çalışmalarda muhafazakârlık kavramı sosyolojik düzlemde ele alınmıştır. Bu kavramın bir yaşam şeklini almış boyutunun bireyin ve toplumun psikolojik yapısına olan etkisine psikoloji literatüründe şimdilik fazla rastlanmamaktadır. Aslında muhafazakârlığın temel metinlerinin dahi yeni yeni Türkçeye kazandırıldığı bir ortamda kavramın psikolojisine ilişkin bir araştırma beklentisi bir anlamda yersiz kaçmaktadır. Türk toplumunun büyük çoğunluğunun muhafazakâr olarak görüldüğü gerçeğinden hareketle, bu yaşam tarzının hangi özelliklerinden dolayı Türk toplumu tarafından benimsendiğinin ve özellikle bu tercihin bireylerin psikolojik iyi oluş durumlarına olan etkisinin araştırılması psiko-sosyal anlamda bu kavrama ilişkin ciddi bir boşluğu da dolduracağı düşünülmektedir. Bu önemden yola çıkarak özü itibariyle siyaset bilimi-sosyolojik temelli bir kavramın öncelikle bu minvalde kısa bir analizinin yapılması ve sonrasında bireyin psikolojik iyi oluşu ile ilişkilendirilmesinin teorik anlamda daha uygun bir girizgâh olacağı söylenebilir.

Aydınlanmanın temellerinin atıldığı 17. Yüzyıl felsefesi (Kartezyen Felsefe) ile birlikte kökenleri ilkçağ felsefesine kadar uzanan ruh-beden, tinsel olanla fiziki olan, geleneksel dini öğretilerle akılcı bilimsel öğretiler arasındaki çatışma yeni bir ivme kazanmıştır. Özellikle Descartes'in ruhla bedeni, tinsel olanla fiziki olanı, geleneksel dini öğretilerle akılcı bilimsel öğretileri uzlaştırma çabası aydınlanmanın ilham

kaynaklarından biri olmuş ve bu süreç Fransız Devrimine kadar uzanmıştır. 1789 Fransız devrimi aslında kökenlerinin ilkçağ felsefesine kadar uzandığı düşünülen ruh-beden, tinsel olanla fiziki olan, geleneksel dini öğretilerle akılcı bilimsel öğretiler arasındaki çatışmanın doruk noktasıdır. Çatışma, özü itibariyle sadece kavramsal düzeyde değil aynı zamanda bu kavramsal ideolojilerin pratik alanı olan yaşam tarzlarında da kendisini göstermektedir. Bir yanda tanrının, dinin, cemaat örüntüsünün, gelenek ve tarihe bağlılığın merkezileştiği muhafazakâr bir yaşam tarzı; diğer yanda ise bireyciliğin, salt aklın, aydınlanmacı değerlerin ve moderniteyi merkezileştiren liberal bir yaşam tarzı. Bülbül'ün de vurguladığı gibi bir yanda Burke'cü muhafazakârlık diğer yanda ise Adam Smith'in liberalizmi (Nisbet, 2006: 14).

Muhafazakârlık 18. yüzyıl aydınlanma döneminin temel öğretilerine bir karşı duruş ve eleştirel bir yaklaşımdır. Daha geriye gidildiğinde aslında aydınlanmanın kendisinin muhafazakâr değerlerin beslendiği orta çağ kültürü ve düşünce yapısına bir karşı çıkış olduğu görülmektedir. Bir “düşünce stili” ve bir “tutum” olarak muhafazakârlığın başlangıcı insanlık tarihinin başlangıcına kadar götürülebilir. Ancak siyasi bir doktrin ve spesifik bir ideoloji olarak muhafazakârlığın tarihi oldukça yenidir. Bu tarz muhafazakârlık, miladı aydınlanma çağı olarak bilinen 18. Yüzyıldır (Özipek, 2004: 66). Aydınlanma akılcı düşünceyi eski, geleneksel, değişmez kabul edilen varsayımlardan, önyargılardan ve ideolojilerden özgürleştirmeyi ve yeni bilgiye yönelik kabulü geliştirmeyi amaçlar. Geniş ve genel anlamıyla aydınlanma, ortaçağda hüküm süren dünya görüşüne karşı yeni bir dünya görüşünün ortaya çıkması ve temellendirilmesi olarak belirtilir. Bu süreçte din ya da Tanrı merkezli toplumsal yapının ve düzenlemelerin yerini akıl merkezli toplumsal düzenlemeler alır ve özellikle düşüncenin tarihsel otoritelerden kurtulması, bilgi ve yaşam hakkında akla ve deneyime dayanmaya başlaması söz konusudur. Aydınlanma Çağı, akıl'ı kurucu ilke olarak benimser ve tüm toplumsal yaşamın ve düşüncesinin buna göre şekillendirilmesini salık verir. Aydınlanmanın temel düşüncesi akıl aracılığıyla doğru bilgilere ulaşılabileceği ve bu doğru bilgi ile de toplumsal yaşamın düzenlenebileceğidir. Bu çerçevede din kuruculuk ve egemenlik gücünü kaybetmiş ve dinsel düşünce aklın hizmetine verilmiş ve daha ikincil bir konuma yerleştirilmiştir.

Böylesi bir düşünsel çerçeveye karşılık olarak muhafazakârlık kendini karşıt bir noktada konumlandırmakta ve aydınlanmanın tüm bu savlarına eleştirel bir tutumla yaklaşmaktadır. Aydınlanmanın bu temel yaklaşımlarına karşılık muhafazakârlığın ve de muhafazakâr olanın içerdiği düşünsel yapıyı ve tutumu genel hatlarıyla analiz etmek gerekirse muhafazakârlık; geleneklere, teâmüllere (âdetlere) ve devamlılığa dayalı bir anlayıştır. Gelenekler ve teamüller insanların bir arada huzur içinde yaşamalarını sağlayan şeydir. Nisbet'in (1997: 93) ifadesiyle “muhafazakârların düşünce üslubu, Aydınlanmaya ve Akıl çağına karşıt bir üsluptur. Bu itibarla, muhafazakâr-Aydınlanmacı tipoloji gelenekçi-modernist tipolojidir. Tarihsel-millî insana karşı soyut-akli insan, statü ile belirlenmiş topluma karşı eşitlerin yaptığı sözleşme ile belirlenmiş toplum anlayışı, feodal üretime karşı kapitalist üretim, topluluğa karşı toplum, geleneksel akla karşı evrensel soyut akıl, kırsal yaşam biçimine karşı kentsel yaşam biçimi bu tipolojinin içeriklerini oluşturmaktadır” Bıdık'ın (2007: 77) da vurguladığı gibi muhafazakârlığa göre, insan sınırlı bir akla sahiptir. İnsanın, toplumu tarihten, tecrübeden, dinden ve gelenekten bağımsız olarak salt akla dayanarak mükemmelleştirilmesi imkânsızdır.

Muhafazakârlık, toplumun isteklerini “geleneksellik” dahilinde ön planda tutulduğunu ısrarla vurgulayan bir siyasi yaklaşımdır. Ailenin ve dinin toplumsal birleştirici etkisi de 1800'lerden bugüne kadar değişmeyen önemli yapı taşlarından biri olmaktadır. Muhafazakârlara göre geleneğin ve toplumsal değerlerin taşıyıcı kurumu olan ailenin çözülmesi modern dönemle başlamıştır. Vural'a (2003a: 121-122) göre “muhafazakâr düşünce aileyi hem toplumun temel birimi, hem de geleneksel ahlakın koruyucusu olarak görmektedirler. Çünkü aile toplumu bir arada tutan bağların bir kısmını yaratır ve pekiştirir. Aynı zamanda aile toplumun atomize olmasını önler, toplum içinde dayanışmayı sağlar ve nihayet temel eğitim kurumlarından biri olma işlevini görür. Aile insanlarda toplumlarına mensubiyet ve aidiyet duygularını da kuvvetlendirir. Ayrıca aile insanların mutlu olabildiği belli başlı yerlerden biridir. Bu nedenlerle ailenin vazgeçilmez bazı toplumsal işlevleri vardır.”

Muhafazakârlar topluma ve istikrara verdiği önemden dolayı dine de önem verir. Zira din toplumsal dayanışmanın ve bütünleşmenin aracıdır. Durkheim dinin toplumsal dokuyu güçlendiren, toplumdaki işlevini irdeleyen muhafazakâr duruşa sahip bir düşünürdür. Ona göre kutsalın tezahürü olan din toplumdan ayrı düşünülemez. Aynı şekilde din toplumsal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlayan en önemli geleneksel kurumların başında gelir (Akt: Akkır, 2006: 40). Muhafazakâr düşünceye göre din toplumun ruhunu oluşturan en önemli kurumlardan birisidir. Nasıl otorite, mülkiyet, ekonomi, devlet toplumun fiziksel bedenini oluşturuyorsa, din de toplumun canını, ruhunu oluşturur. Dinden soyutlanmış bir toplum ruhsuz ve cansız bir topluma benzer (Çaha, 2004: 78).

Genel hatları çizilmeye çalışılan, ilerleyen bölümde daha detaylı olarak ele alınacak olan ve bir yaşam tarzı olarak karşılaşılan muhafazakâr düşünce, muhafazakâr tutum ve bu düşünce tarzı-tutumların psikolojik iyi olma ile ilişkisi olacağı denencesinden hareketle psikolojik iyi oluş olgusuna kısaca değinmekte yarar vardır.

Geleneksel olarak, psikoloji alanındaki kuramcılar ve uygulamacılar psikolojik olarak iyi olmanın ölçütlerini tanımlamayı denemekten kaçınmışlar, daha çok psikolojik bozuklukların belirtilerini tanımlamak üzerinde odaklanmışlardır (Kinnier, 1997: 48-63). Günümüzde psikolojik sağlık ile ilgili yapılan araştırmalara genel olarak baktığımızda psikolojik sorunlarla ilgili çalışmaların sayısının dikkat çekecek oranda çok olduğu görülür. Ancak olumlu psikoloji ile ilgili çalışmalar psikolojik problemlerle ilgili incelemeler ile karşılaştırıldığında çok az sayıdadır. Bu yöndeki çalışmaların yetersiz olmasına karşın 20. Yüzyılın son çeyreğinden bu yana olumlu davranış üzerine yapılan araştırmaların artış gösterdiği de bilinmektedir. 1970-1976 yılları arasında *Journal of Social Psychology* ve *Journal of Personality and Social Psychology* dergilerinin taramasının yapıldığı bir araştırmada 'olumlu sosyal davranış'ın 1976'da en çok ele alınan on konu içerisinde yer aldığı belirlenmiştir (İmamoğlu, 1979: Akt. Akbaba, 1994: 15). Olumlu psikoloji, insan deneyimlerine pozitif bakmayı önerir. Bu bakış olumsuzun varlığı kadar olumlunun yokluğunun da psikolojik sağlık üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Ryff ve Singer, 1996: 14-23). Nitekim iyi olma psikolojik rahatsızlıkların yokluğu anlamına gelmemektedir (Ryan ve Deci, 2001: 141-

166). İyi olma çalışmaları olumlu psikolojik bakış açısı temel alınarak gerçekleştirilmektedir.

Psikoloji literatüründe iyi olma üzerine yapılan araştırmalarda iki temel bakış açısının olduğu dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki hedonizm / hazcılık olarak isimlendirilen (Kahneman ve Ark, 1999; Akt. Ryan ve Deci, 2001: 141-166) yaklaşımdır ve bu yaklaşım iyi olmada haz ya da mutluluğu temel alır. İkinci yaklaşım, hazcı bakış açısı kadar yaygın olmakla birlikte, iyi olmanın mutluluktan daha fazlasını içerdiğini öne sürmektedir (Waterman, 1993: 678-691). Bu bakış açısında iyi olma ile bireyin tam işlev yapma veya kendini gerçekleştirme düzeyi, kendini anlama ve anlamlılık üzerine odaklanması ifade edilmektedir (Ryan ve Deci, 2001: 141-166). İnsan deneyimlerini haz-acı boyutu üzerinde değerlendiren hedonik psikoloji birçok araştırmada “öznel iyi olma” ile değerlendirilmektedir (Diener ve Lucas, 1999; Akt. Ryan ve Deci, 2001: 141-166). İlgili yazında iyi olmayı eudaimonizm bakış açısına göre ele alan çalışmalar Ryff ve Singer (2000: 30-44)’in “Çok Boyutlu Psikolojik İyi Olma” olarak isimlendirdiği teorisi ve Ryan ve Deci (2000: 68-78)’nin “Öz-Belirlemecilik Teorisi / Self-Determination Theory” adları altında toplanmaktadır.

Ryff’a (1989a: 1069-1081) göre, psikolojik iyi olma olumlu duygu, olumsuz duygu ve yaşam doyumunun basit bir birleşimi olmaktan çok, yaşam tutumlarından oluşan çok boyutlu bir yapıdır. Psikolojik iyi olmayı açıklayan kuramsal temelli yaklaşımların yokluğunu vurgulayan Ryff (1989a: 1069-1081) kişilik ve gelişim kuramcılarının olumlu psikolojik sağlığa ilişkin kuramsal açıklamalarını temel alarak “Çok Boyutlu Psikolojik İyi Olma” olarak adlandırılan modelini oluşturmuştur. Bu modelde psikolojik iyi oluş, kişinin yaşam amaçlarından ilişkilerine, potansiyelinin farkında olup olmadığına; diğer insanlarla ilişkisinin kalitesinden, yaşamıyla ilgili ne hissettiğine ilişkin geniş bir yelpazeyi içermektedir (Ryff ve Keyes, 1995: 719-727).

Ryff (1989a: 1069-1081) bu modelde Maslow (1968)’un kendini gerçekleştirme Allport (1961; Ewen, 1988)’un olgunlaşma, Rogers (1961)’in tam işlev yapan insan ve Jung (1933; Akt. Ryff, 1989a)’un bireyselleşme kavramlarından, Erikson (1968)’un psikososyal aşamaları, Buhler (1935; Akt. Ryff, 1989a)’ın temel yaşam eğilimleri ve Neugarten (1973; Akt. Ryff, 1989a: 1069-1081)’in yetişkinlik ve yaşlılıkta kişilik değişiminin özellikleri ve Jahoda (1960)’nin belirlediği olumlu psikolojik sağlık

ölçütlerinden yararlanmışır. Her ne kadar psikolojik sağlığa ilişkin yazın, psikolojik yapının negatif sonuçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgilerle dolu ise de, pozitif sağlığa ilişkin bazı açıklamaları da içermektedir (Jahoda, 1960; Kinner, 1997; Ryff ve Singer, 1996., Akt: Cenkseven, 2004., s. 6). Ryff (1989a: 1069-1081)'ın önerdiği ‘‘Çok Boyutlu Psikolojik İyi Olma Modeli’’ altı psikolojik boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar bireyin geçmiş yaşamına veya kendisine ilişkin olumlu değerlendirmelerini (kendini kabul), bir birey olarak devamlı büyüdüğü ve geliştiği duygusunu (bireysel gelişim), bireyin yaşamının anlamlı ve amaçlı olduğu inancını (yaşam amacı), kişilerarası ilişkilerde sıcaklık ve güveni (diğerleriyle olumlu ilişkiler), bireyin kendi istek ve gereksinimleri doğrultusunda etrafındaki yaşamı etkili bir şekilde yönlendirebilme kapasitesini (çevresel hâkimiyet) ve kendi kendine karar verme duygusunu (özerklik) içermektedir (Ryff, 1989a, 1989b; Ryff ve Keyes, 1995; Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002).

Psikolojiyi genelde pozitivizmin özelde ise determinizmin ilkeleriyle hareket etmeye sevk eden en önemli iki boyutun psikolojik rahatsızlık ve psikolojik iyi oluşun dinamikleri olduğu söylenebilir. Yaklaşık olarak 1990'lara kadar psikolojik rahatsızlığın dinamikleri bu alanın temel çalışma sahası iken, günümüzde psikolojik iyi oluşun dinamikleri psikoloji literatüründe daha yoğun bir şekilde kendisine yer edinmektedir. Bu bakış açısıyla, psikolojik iyi oluşun temel dinamiklerinin neler olduğuna ilişkin yurtiçi ve yurtdışında birtakım çalışmalara rastlanmaktadır. Ancak bu çalışmalarda, Türkiye'de egemen bir kültür özelliği taşıyan, batı toplumlarında ise yükselen bir değer olan muhafazakâr yaşamın ve onun temel bileşenlerinin psikolojik iyi oluşa bir katkı sağlayıp sağlamadığı sorunsalının irdelenmediği fark edildi. Geleneğe, dine-dini otoriteye, aileye ve bireycilikten ziyade toplumsallığa vurgu yapan muhafazakârlığın, psikolojik iyi oluş ekseninde ele alınmasının Türkiye'de kültürel ve yaşam tarzı farklılıklarının psikolojisine yorum katma anlamında bir başlangıç olacağı düşünölmektedir.

1.1. Problem

Bu araştırmanın temel problemi, üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığıdır.

1.2. Alt Problemler

1.2.1. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı toplam puan ve alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş toplam puan ve alt ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.2.2. Yaşamının büyük bölümünü şehir merkezi, ilçe, kasaba, köy ve gecekonduda geçiren üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.3. Yaşamının büyük bölümünü şehir merkezi, ilçe, kasaba, köy ve gecekonduda geçiren üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.4. Üniversite öğrencilerinin mezun olduğu lise türüne göre psikolojik iyi oluşları farklılaşmakta mıdır?

1.2.5. Üniversite öğrencilerinin mezun olduğu lise türüne göre muhafazakâr yaşam tarzları farklılaşmakta mıdır?

1.2.6. Sosyo-ekonomik düzeyleri farklı olan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.7. Sosyo-ekonomik düzeyleri farklı olan üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.2.8. Üniversite öğrencilerinin ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ile psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İçinde yaşanılan toplum çeşitli etkenlerle sürekli bir değişim göstermektedir. Özellikle ekonomik, sosyal ve teknoloji alanında yaşanan hızlı değişim ülke insanının psikolojik yapısına da çeşitli yönlerden etki etmektedir. Bu değişimler ekseninde bireylerin mutluluk derecesi ve psikolojik iyi oluş düzeylerinde de birtakım salınımlar yaşanabilmektedir. Özellikle modernleşme ve onun insana sunduğu yaşam tarzı aşırı bireşelleşme, yabancılaşma, yüksek kaygı ve stres ve umutsuzluk yönünde psikolojik karmaşalara da yol açabilmektedir. Birey, yukarıda dile getirdiğimiz bu problemlerle

baş etme adına farklı tutumlara yönelebilmekte ve bu problemlerini çözme adına farklı yaşam tarzı oluşturma çabası içerisine girebilmektedir. Bu çabanın yansımalarından biri olarak bireyler geleneği, dini, aileyi ve cemaat örüntülerini merkeze alan muhafazakâr bir duruş sergileme eğilimi gösterebilmektedir. Muhafazakârlık kavramının sürekli farklı boyutlarının tartışıldığı bir atmosferde muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi bu kavrama farklı bir perspektiften bakabilme imkânı sunacaktır. Ayrıca psikoloji alan yazınının daha çok psikopatoloji üzerine yoğunlaşmış psikolojik iyi oluşu daha ikincil bir planda tutması bu konudaki çalışmaların kısır kalmasına yol açtığı düşünülebilir. Ancak son yıllarda bireyi psikolojik anlamda sağlıklı kılan şartlara yönelmesi neticesinde psikolojik iyi oluş kavramı çalışmaların odağında yer almaya başlamıştır. Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ve yerleşim yeri, sed, lise türü, dini bir cemaat/görüğe sahip olma ve ailenin algılanan dindarlık düzeyi gibi değişkenler açısından muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluş puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını incelemeyi amaçlamaktadır.

1.4. Denenceler

1.4.1. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluşları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Buna göre;

1.4.1.1. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

1.4.1.2. Üniversite öğrencilerinin Muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

1.4.1.3. Üniversite öğrencilerinin Muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş alt ölçek puanları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

1.4.2. Yaşamının büyük bölümünü şehir merkezi, ilçe, kasaba, köy ve gecekonduda geçiren üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark vardır.

1.4.3. Yaşamının büyük bölümünü şehir merkezi, ilçe, kasaba, köy ve gecekonduda geçiren üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzları arasında anlamlı bir fark vardır.

1.4.4. Üniversite öğrencilerinin mezun olduğu lise türüne göre psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark vardır.

1.4.5. Üniversite öğrencilerinin mezun olduğu lise türüne göre muhafazakâr yaşam tarzları arasında anlamlı bir fark vardır.

1.4.6. Sosyo-ekonomik düzeyleri farklı olan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

1.4.7. Sosyo-ekonomik düzeyleri farklı olan üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzları arasında anlamlı bir fark vardır.

1.4.8. Üniversite öğrencilerinin ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ile psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark vardır.

1.5. Sayıtlar

1. Bireylerin, bu araştırmada kullanılan Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği ve kişisel bilgi toplama formuna içtenlikle ve yansız olarak cevap verdikleri kabul edilmiştir.

2. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları geçerli ve güvenilir olup, ölçmek istediği niteliği ölçebilme yeterliliğine sahiptirler.

1.6. Sınırlılıklar

1. Bu araştırmanın örneklemini Erzurum Atatürk Üniversitesinde okuyan lisans öğrencilerinden seçilmiş 570 öğrenci ile sınırlıdır. Araştırmanın bulgu ve sonuçları ancak benzer özellik gösteren gruplara genellenebilir.

2. Araştırmaya katılan öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği”nin ölçtüğü ve muhafazakâr yaşam tarzı düzeyleri “Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği”nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

1.7.1. Psikolojik iyi oluş

Kişinin kendini olumlu algılamasını, sınırlılıklarının farkında olduğunda bile kendinden memnun olmasını, diğerleriyle güvenli ve sıcak ilişkiler geliştirmesini, kişisel ihtiyaç ve isteklerini karşılayacak şekilde çevreyi şekillendirmesini, özerk ve bağımsız hareket edebilmesini, yaşam amacının ve anlamının olmasını, kapasitesinin farkında olmasını ve bu kapasitesini geliştirmeye çalışmasını yansıtmaktadır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002).

1.7.2. Muhafazakâr yaşam tarzı

Araştırmada kullanılan ölçekten hareketle; muhafazakâr yaşam tarzı ile geleneğe bağlılığı, dini sorumlulukları yerine getirme konusunda hassas davranmayı, aile-gelenek ve din otoritesini olumlayıp, bu otoritenin gerekliliğini savunmayı, münzevi, gösterişsiz ve ılımlı bir yaşam anlayışını kendine destur edinmeyi ve kendi dininden ve kültüründen olana daha sempatik bakıp ötekilere karşı daha mesafeli olmayı ancak ötekine karşı da bir husumet göstermemeyi yaşamının temel amaçları haline getiren yaşam şekli kastedilmektedir.

1.7.3. Dini duyarlılık

Bu kavram ile bireyin gündelik yaşamının her alanında dini görüş ve tutumları gözetmeyi ve bu doğrultudaki sorumluluklarını yerine getirme konusunda hassas olma kastedilmektedir.

1.7.4. Dış grup antipatisi

Dış grup antipatisi de içinde yaşadığı toplumun temel farklılıklarını kendisinin bir parçası olarak görme ve onu içselleştirme ancak dış gruba(özellikle yabancı ve kendi dininden olmayan ülkeler) karşı daha temkinli olma anlamında kullanılmıştır.

1.7.5. Aile-gelenek-din otoriteryanizmi

Bireyin yaşamında aile, gelenek ve din otoritesinin olması gerektiği ve bu otoritenin varlığının bireyin gelişimi açısından vazgeçilmezliğini savunma anlamında kullanılmıştır.

1.7.6. Geleneğe bağlılık

Araştırmada bu kavram ise her türlü yeniliği kendi kültürel süzgecinden geçirerek kabul veya reddetmeyi ve temelde geçmişinden getirdiği geleneklerini muhafaza etmeyi içermektedir.

1.7.7. Antihedonizm

Tamamıyla zevk ve eğlenceye düşkünlüğün aksine zevk, eğlence ve daha genel olarak hazzı ölçülü bir şekilde yer vermeyi, her türlü konuda münzevi olmayı, aşırılığa kaçmayıp ölçülü olma anlamında kullanılmıştır.

“Muhafazakar Yaşam Tarzı” ölçeğinin alt boyutları olan ‘dini duyarlılık’, ‘dış grup antipatisi’, ‘aile-gelenek-din otoriteryanizmi’, ‘geleneğe bağlılık’ ve ‘antihedonizm’ kavramlarının yukarıdaki tanımları ölçek maddelerinden hareketle yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, muhafazakârlık ve psikolojik iyi oluşa ilişkin kuramsal bilgilerin yanı sıra muhafazakârlık ve psikolojik iyi oluş ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış çalışmalara değinilmektedir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Muhafazakârlık kavramı

Muhafazakârlık Türkiye’de siyaset bilimi literatüründe ve toplumsal hayatta kendisinden çok sık olarak bahsedilen bir kavramdır. Bu kavramın sıkça ifade edilmesine karşın kavramın her ifade edilışinde farklı bir anlamda kullanımı söz konusu olabilmektedir. Bu durumun bir yanıyla muhafazakârlık kavramının tanımlanmasındaki güçlükten kaynaklandığı düşünülebilir. Kavrama ilişkin olarak bazen “gericilik” bazen “tutuculuk” ve bazen de “dincilik” yönünde sınırlayıcı ve de olumsuz atıflar yapılabilmektedir. Ancak bu atıfların aksine kavramın terminolojik, siyasi, ideolojik ve sosyolojik kökenlerine bakıldığında çok daha farklı ve köklü bir geleneğe sahip olduğu söylenebilir.

Zengin ve köklü bir geleneğe sahip olduğu vurgulanan kavram öncelikle terminolojik olarak ele alındığında; Latince “conservare” ve “conservatismus” kelimelerinden gelen muhafazakârlığın sözlük anlamı “korumak” ya da “olduğu gibi muhafaza etmek” olmasına karşın bu kavram modern siyasi düşünce tarihinde bundan oldukça fazlasını ifade eder (Güngörmez, 2004: 23). Toplumsal hayatta geleneksel değerlerin muhafaza edilmesine yakın bir anlam taşıyan muhafazakârlık sözlük anlamı olarak bir başka kaynakta ise şöyle ifade bulmaktadır.

“1. Milli ananelerine, örf ve adetlerine, geçmişe bağlı olan; manevi ve maddi

değerlerin korunması, yaşatılması şartıyla yeninin güzel, faydalı, iyi ve doğru olanı benimseyen ve bu çerçevede gelişme ve değişmeye taraftar olan (kimse) 2. Mevcut düzenin devamından yana olan 3. Tutucu”(MEB, 1996: 2009). Kelime köken olarak incelendiğinde “muhafazakâr” kelimesi Türkçe kökenli bir kelime olmayıp Arapça “muhafaza” kelimesine Farsçadan “kâr” son ekinin getirilmesiyle dilimize girmiş bir kelimedir (Ayverdi, 2005: 2115).

Muhafazakârlık kavramının siyasi ve ideolojik boyutuyla değerlendirilmesiyle kavramın esas kimliğine kavuşacağı ve bu perspektiften kavrama ilişkin diğer yorumların daha bir anlam kazanacağı söylenebilir. Fransız Devrimi siyasal anlamda muhafazakârlığın başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Dahası muhafazakârlık Aydınlanma Çağı olarak adlandırılan 18.yüzyıldan ve onu izleyen büyük sosyal, siyasi ve iktisadi altüst oluşların eleştirisinden başlatılabilir. En somut sonuçları devrim biçiminde ortaya çıkan bu altüst oluşlar arasında özel bir önem taşıyan Fransız Devrimi, Aydınlanma döneminde belirginleşen ve onun felsefi temellerine eleştiri getiren çok sayıda düşüncenin, iç tutarlılığı olan bir ideoloji oluşturacak biçimde bir araya getirilmesinin (yani muhafazakârlığın doğuşunun) siyasi şartlarını sağlayan bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu bağlamda muhafazakârlık, Fransız Devrimi’ne duyulan tepkiyle, bu devrimin felsefi ve fikri temellerini hazırlamakla suçlanan Aydınlanma filozoflarının fikir ürünlerine yöneltilen eleştirilerin vücuda getirdiği bir düşünce geleneği ve bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır (Özipek, 2004: 66-90).

Doğuşu itibariyle aristokratik bir kökene sahip olan muhafazakâr ideoloji, devrimlere öncelik eden Fransız ihtilaline ve geleneğin ve her alandaki geleneksel otoritenin bilinçli reddine karşı “akla” dayalı “ütöpik” devletler kurmanın peşinde olan düşünürlerine ve radikal güçlere karşı bir argüman geliştirmek amacıyla doğmuştur. “Eski rejim” ve onun Aydınlanma çağındaki Muhafazakâr temsilcileri, devrimci başkaldırıya karşıydılar. Muhafazakâr ideoloji değişime karşı olmayıp “korumak için değişmeyi savunuyordu” (Helvacı, 2004: 193-206). Diğer bir ifadeyle muhafazakârlık statükoyu salt statüko olduğu için değil benimsediği ve hareketlerini bunlara göre düzenlediği belirli politik ve kültürel ilkelere uygun olduğu için muhafaza etme taraftarıdır. Bundan dolayı muhafazakârlık ilkeli bir duruşla birlikte geleneğe tutunarak ilerlemeyi amaçlamayan itidalli, ölçülü bir tavrın siyasal dilidir (Argın, 2004: 469).

Zaten muhafazakârların değişmeye karşı peşin olarak menfi bir tavır takınacakları beklenemez. Değişme toplumları daha çok bütünleşmeye ve birlik haline sokabiliyorsa mesele yoktur. Ancak, eğer değişme toplumları değişme sürecine götürüyorsa böyle bir değişme sadece değişme olduğu için kabul görülemez. Önemli olan toplumun düzensiz ve istikrarsız dönemini atlatabilmesi veya bu dönemlerde karşı karşıya kalmamasıdır. Böyle bir değişme fikri Muhafazakârların aslında gelişmeci olduklarında aslını bozmadan müesseseleri çoğu ihtiyaçlarına uygun hale getirmeyi amaçladıklarını ortaya koymaktadır (Samuk ve Erkal, 1989: 22). Bu nokta itibariyle muhafazakârlık için “gerici” yönünde bir sıfat kullanmanın da doğru bir tanımlama olmayacağı söylenebilir. Çiğdem (1997: 33-34)’e göre muhafazakârlık ile gericilik birbirinden farklı siyasi duruşlardır. Tarihi tersine çevirmeye çalışan, verili bir momente yapışıp kalan gericiliktir. Viereck’in ifadesiyle her şeyi bilinçsizce korumaya çalışan gericilikle bazı şeyleri bilinçli bir şekilde korumak isteyen muhafazakârlık arasındaki çelişki, muhafazakârlığın tarihsel sürekliliğe teslimiyetinden doğar. Muhafazakârlar, politik eylemi dar görüşlülüğü ifade eden bir çocukluk hastalığı olarak ifade ederler. Kendi konumunu ideolojiler üstü olarak derin fikirlerin dünyasında algılar ve ideolojilere karşı ağır bir üslup kullanırlar. Muhafazakârlara göre ideolojiler hakikati daima tek boyutlu olarak görürler. Oysa hakikat, ideolojilerin tekelinde olmayacak kadar çok boyutludur (Ögün, 1997: 107). Muhafazakârlığa “gerici” nitelemesine ilişkin Meriç (1995: 80-81) daha marjinal ifadeler kullanmaktadır:

“Ne güzel tarif: “Gericici, bir toplumun gelişmesini sağlayacak hiçbir yeniliği istemeyen, her yönüyle eskiyi özleyen ve eski düzeni getirmeye çalışan (kimse) (Meydan Larousse). Tarifin tek kusuru bu ucubenin hangi çağda, hangi ülkede yaşadığını söylememesi. Murdar bir hal’den muhteşem bir maziye kanatlanmak gericilikse her namuslu insan gericidir. IV. Murat’a, Süleyman devrine dön! Diye haykıran Koçi Bey’den Reşit Paşa’ya kadar Osmanlı Devletinin bütün ıslahatçıları gerici. Dante, yaşadığı çağdan iğrenir. Balzac eserini iki ezeli hakikatin ışığında yazar: kilise ve krallık. Dostoyevski maziye âşık. Dante gerici, Balzac gerici, Dostoyevski gerici!

Gericici, ilerici... Bu mülevves kelimelerin esaretinden kurtulmakla başlar, düşünce hürriyeti ve düşünce namusu.”

Muhafazakârlık ile gericilik arasındaki bu kavram çatışmasına değindikten sonra muhafazakârlığın temel karakterisitğine ilişkin bir şeyler söylemek gerekirse; “Muhafazakâr olmak üzerine” başlıklı yazısında muhafazakâr düşünür Michael

Qakeshott (2004: 56-57) muhafazakâr duruşu şöyle tanımlar: “Muhafazakâr olmak aşına olunanı bilinmeyene, denenmiş denememiş gerçeği gizeme, fiili olanı olası olana, sınırlıyı sınırlanmamışa, yakını uzağa, yeterliyi bolluğa, elverişliyi mükemmele ve şu anki gülüşü hayali neşeye tercih etmektir.” Yine “muhafazakâr olmak, kendi şansına dayanmak, kendi araçlarının seviyesinde yaşamak, kendisine ve kendi şartlarına benzer daha büyük tekâmül isteği ile tatmin olmaktır.”

Diğer bir düşünür, Karl Manheim ise muhafazakârlığın bir başka yönüne dikkat çeker ve Fransız ihtilali’yle birlikte geleneğin kopuşundan ve onu yeniden düzeltmenin ve savunmanın bir ürünü olarak doğan, siyasal ve toplumsal bir tepki olan muhafazakârlığın, “bilinçli hale gelmiş gelenekçilik” olduğunu vurgular (Beneton, 1999: 113).

Kirk’e (2005: 18) göre, “Gelenek, basiret ve devamlılık muhafazakârların düsturlarındandır.” Yine ona göre, muhafazakârlar, tarihsel geçmişten beslenerek süreklilik arayanlardır. İlimli, sağduyulu, aşırıktan kaçınan davranışlar muhafazakâr yaklaşımların temel göstergelerden biri olmuştur. Aristoteles’e yönelik başka bir ifade de yine aynı bakış açısıyla vurgu yapılmaktadır. “Muhafazakârlığın ideolojiler karşısındaki konumu, ölçüsüz düşlerin filozofu Eflatun’a karşı Aristo’nun sağduyulu çıkışlarına benzetilebilir (Öğün, 1997: 562)

Muhafazakâr düşünceye göre toplum, gelenekleri, yaşam biçimleri, kurum ve müesseseleri ile birlikte canlı bir bütünlük gösterir. Aynı zamanda, toplumu oluşturan bu etkenler karmaşıktır. Muhafazakârlar temelde, modern öncesi geleneksel, toplumsal değerlere inanırlar.

Muhafazakârlar, liberal düşünce mensuplarının savunduğu toplum öncesi doğa halinin varlığına yönelik iddialarına karşı çıkarlar ve toplumun kendisini oluşturan bireylerden önce geldiğini savunurlar. Bireyin sosyal bir varlık olduğunu ve tarihsel koşulların bireyi oluşturduğunu belirtirler. Bu çerçevede, doğal yaşam döneminde dağınık ve birbirinden habersiz yaşayan insanların, bir araya gelerek sosyal sözleşme yaptıklarını ve bir kısım temel hak ve hürriyetlerini siyasal topluluğa devrettikleri düşüncesini temelsiz bulurlar. İnsanın baştan beri toplum halinde yaşadığını savunurlar. Ancak, muhafazakâr düşüncede, toplum ve birey birbirleriyle çelişki içerisinde bulunan

olgu da değildir. Bireyler toplumsal sürekliliğin bir parçasıdır. Çünkü toplumun köklere ihtiyacı vardır.

“Muhafazakâr için toplum yaşayan bir organizma olduğuna göre onun akli kadar duyguları, inançları ve onu kederlendiren anları da vardır. Onlara göre, toplumu bir arada tutan dogmalardır ve bu dogmaların gerçek ile ilişkisi ikincil bir konudur. Sözelimi yaşadığına inanılan ‘şanlı tarih’ büyük ölçüde kurgulanmış bir tarih olabilir. Din de toplumu bir arada tuttuğu, sıradan insanı bile iyi ikna ettiği ve aidiyet bilinci sağladığı ölçüde ateist muhafazakârlar için bile vazgeçilmez bir toplumsal kurum olarak saygıyı hak etmektedir. Her toplumun kendisine özgü sembolleri vardır ve bunlar korunmalıdır”(Özipek, 2004: 87).

Diğer bir yönüyle muhafazakârlık aynı zamanda modern bir ideolojidir. İdeoloji dünyayı anlamaya, yorumlamaya ve gerektiği zaman değiştirmeye yarayan ve “insanlara istikamet vermeye yarayan birer harita”dır (Mardin, 1997: 25). Hayek’in ifadesiyle, “gevşek ideoloji” olarak tanımlanan muhafazakârlık da insanlara dünya hakkında zihinsel bir anlam haritası sunar. İktidar ve güç pratiklerinin belirli bir konumlanışı içinde ortaya çıkan muhafazakârlık, kendine özgü çeşitli kabul ve reddediş yoluyla özgün bir dünya tasavvuru sunar (İrem, 2004: 11). Muhafazakârlık kavramının siyasi temellerine ilişkin son olarak Vural (2003b: 14-15)’ın muhafazakâr siyaset felsefesinin özüne yönelik görüşlerini özetlemek faydalı olabilir. Bu çerçevede muhafazakâr anlayışa göre;

1. Evrende bir çeşit mutlak ahlaki düzen vardır
2. Muhafazakâr düşüncede tanrı merkezli bir hümanizma vardır
3. İnsan akli sınırlı şeyleri bilebilir
4. İnsanın toplumu çeşitli ideallere göre biçimlendirme yeteneği güvenilmezdir.
5. Muhafazakâr düşünce anti ütöpiktir. Siyaset yaklaşımları pragmatiktir. Karar alınırken, tarihi ve ampirik şartların önemi vurgulanır
6. Toplum, en yetenekli insanlar (doğal aristokrasi) tarafından yönetilmelidir
7. Siyasette irrasyonel çoğunluğun topluma zarar vermesini engellemek, lider gücünü sınırlamak için anayasal yapılanmanın gerekliliği savunulur. Ayrıca modern siyasetin aşırılık ve tehlikelerine karşı da hukuk düzeni ve bağımsız yargı taraftarıdır.
8. Yerellik; toplumsal ilişkiler, cemaatler ve aile, yerel idareler ve siyasi kurumların yerinden yönetimi önemlidir

9. Muhafazakâr siyasette ilkeler mutlak değildir, değişir ve çıkartılabilir.

2.1.2. Siyasal muhafazakârlığın tarihi gelişimi

Muhafazakârlığın bir düşünce sistemi, tarihsel bir olgu olarak gelişiminde üç büyük tarihi olay büyük rol oynamıştır. İlk olarak, 1789 Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan düşünce temellerine bir reaksiyon biçiminde ortaya çıkmıştır. Fransız İhtilali o zamana kadar yerleşik olan düzeni yıkmakla kalmamış, ihtilalin getirdiği ilke ve düşünce sistemine karşı şiddetli tepkiler oluşturmuştur. Bu şiddetli tepkilerden İngiliz Edmund Burke'nin (1729-1797) fikirleri önemli bir yer tutmaktadır. Fransız ihtilali sonucunda ortaya çıkan Liberalizm düşüncesinin İngiltere için tehlike oluşturacağını düşünen Burke, sosyal sözleşme ve ulusal egemenlik kavramlarını eleştirmiştir. Burke'nin ihtilale yönelik yapmış olduğu eleştiriler daha sonraki muhafazakâr yazarların temel kaynağı haline gelmiştir. 1790 yılında "Fransız devrimi hakkında düşünceler" adlı eseri yazan Burke, 1688 İngiliz devrimi ve 1789 Fransız ihtilalini karşılaştırır.

"Fransa'da Joseph de Maistre (1754-1821), Louis de Bonald (1754-1840), Hugues Felicite de Lamennais (1782-1854), Français Rene de Chateaubriand (1768-1848) muhafazakârlığın önde gelen isimleridir. Almanya'da hepsi hukuk, kültür ve toplum incelemelerinde muhafazakâr fikirlerin gelişmesi ve yayılmasında önemli rol oynayan dört isim vardır: Justus Möser (1720-1794), Adam Müler (1779-1829), Fredrich Catl Van Savingny (1729-1861), ve George Willhelm Friedrich Hegel. İsviçre'de Johannes von Müller (1742-1809), Karl Ludwig von Haller (1768-1854); İspaya'da Juan Donsoy Cortes (1809-1853) ve Jaime Luciano Balmes (1810-1848)'tır" (Bottomore & Nispet, 2002: 97-98).

İkinci olarak, 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de yeni buluşların ve teknik sahadaki gelişmelerin sonucu olarak sanayi devrimi başlamış ve yeni ufukların açılması sağlanmıştır. Makineleşme ve dokuma sanayinin gelişmesi, buhar enerjisinden yararlanma, modern metalürjinin kurulmaya başlaması toplum yapısında önemli değişikliklere sebep olmuştur. Sanayi öncesi toplum değişmiş ve büyük siyasi değişimler meydana gelmiştir. Bu oluşumlar istikrar yerine, değişimi kural haline getirmiştir.

Üçüncü olarak muhafazakâr düşünceyi şekillendiren diğer oluşum Aydınlanma Hareketidir. Aydınlanma hareketinin destek noktası ve temel felsefesi rasyonalizmdir. Liberalizm insanı rasyonel bir varlık olarak kabul etmektedir. Bu nedenle rasyonalizm, insani değerleri fikrin temeli olarak görür. Dolayısıyla, gelenek yerine akıl ve muhakeme yürütmeyi insan davranışlarının en güvenilir kılavuzu olduğunu belirtir. Muhafazakâr düşünceyi şekillendiren bu üç önemli gelişme ekseninde muhafazakâr düşünce temel bir eğilim olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Bunların ilki Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı diğeri ise Anglo-Amerikan muhafazakârlığıdır.

2.1.2.1. Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı

Genel olarak, Kıta Avrupa'sı Muhafazakârlığı, Aydınlanma'yı devrimin tüm siyasi sonuçlarıyla beraber mahkûm eden teokrasi ve monarşiden yani eski rejimden yana olan tepkici bir siyasi tutumu temsil eder (Özipek, 2004: 8). Fransız Ekolü olarak da adlandırılan bu muhafazakârlık akımı Fransız ihtilali'nin var olan tüm toplumsal yapıyı köklü bir şekilde değişime uğratarak geçmişle olan bağları koparmasından dolayı geçmişe dönüş özlemi olarak da tanımlanabilir (Akdoğan, 2003: 19). Kıta Avrupa'sında biri Fransız (Frankofon), diğeri Alman (Germenofon) olarak adlandırılan iki tür muhafazakârlık gelişmiştir. Fransız kaynaklı muhafazakârlığın temsilcileri Joseph de Maistre ve Louis de Bonald'dır. Diğer muhafazakârlık biçimlerinden farklı olan tarafı ise, daha radikal, katı, uzlaşmaz ve reaksiyoner özellik taşımasıdır. Frankofon muhafazakârlık gelenekleri, monarşiyi, kilise eksenli cemaat yapılarını savunan, devrim ve ilerleme düşüncesini şiddetle eleştiren, reddeden bir muhafazakârlıktır. Aydınlanma düşüncesini reddetmekle birlikte, onun kullandığı üsluba yakın bir üslup kullanarak kolektivist, bütüncül ve uzlaşmaz bir tutum sergilemiştir (Çaha, 2001: 102).

Maistre (1753-1821) devrimin eşitlik, kardeşlik sloganlarına karşı dine dayalı monarşinin geri getirilmesini savunmuştur. Devrimcilerin insan hakları ve yazılı anayasa fikrine karşı çıkmıştır. O'na göre gerçek anayasa yazı değil, İngiltere'deki gibi tarihsel tecrübeden anayasadır. Maistre, *Generative Principle of Political Constitution* (1810) adlı eserinde, Agustiniaus'un günahkâr insan teziyle Hobbes'un bireylerin siyasal amacındaki kötümserliğini birleştirmeye çalışmıştır. Maistre, insan hakları ve özgürlük uğruna var olan hakların yok edildiğini ve vahşileştiğini söylemekte ve bireye değer veren gerçek hakların dinde olduğunu ileri sürmektedir (Akkaş, 2000: 155-156).

L. De Bonald (174-1840), Maistre gibi Fransız Devrimi ve insan haklarına karşı dini monarşileri savunmuştur. Bonald devrimi tanrısal bir yaptırım olarak tanımlamaktadır. Bonald'a göre “ Fransız Devrimi, insan hakları bildirisiyle başladı; ancak Tanrının Haklar Bildirisi ile son bulacaktır.” Bonald'ın iyi bir anayasa konusunda görüşleri Maistre'nin düşünceleri ile örtüşmektedir. O'na göre iyi bir anayasa, tarihsel süreç içerisinde tedrici bir şekilde değişen toplumun kendi eseridir. Gerçek otorite tanrınındır ve dini kökenlidir. Otoritesiz toplum olamayacağına göre, din zorunlu olarak her toplumun temel anayasasıdır (Beneton, 1991: 39-43).

Alman muhafazakârlığı ise Fransız muhafazakârlığı gibi muhafazakârlığın temel özelliklerine bağlı olmakla birlikte felsefi temelleri ondan daha güçlüdür. Alman muhafazakârlığının fikir babası Hegel olup derin muhafazakâr düşünceleri köklü bir felsefi temele dayandırmıştır (Çaha, 2001: 103). Benzer şekilde Almanya muhafazakârlığı Fransız muhafazakârlığı gibi büyük ölçüde reaksiyonerdir. Alman reaksiyoner muhafazakârların amacı, modern değeri yıkarak feodal yapıdan kaynaklanan ekonomik, sosyal, politik ve ekonomik değerleri milliyetçi- sosyalizm gibi bir tanımlamayla tekrar hayata geçirmektir. Alman reaksiyoner muhafazakârlar, toplumsal dayanışmayı sağlayan ve dini temele dayanan bir mili değeri canlandırma çabası içerisinde (Akkaş, 2000: 149).

2.1.2.2. Anglo-Amerikan muhafazakârlığı

Bilindiği üzere muhafazakârlık dünyada eşi benzeri olmayan tarihsel bir tecrübenin yani Fransız ihtilali'nin ürünüdür. Oysa Amerikan tecrübesi ise oldukça farklı olup Fransız devriminden oldukça farklı bir nitelik arz eder. Aydınlanma aklına karşı en köklü eleştiriler Anglo-Amerikan siyaset felsefesini temsil eden düşünürlerden gelmiştir. Bu düşünürler arasında Burke, Hume, Montesquieu, Churchill, Qakeshott, Salisbury gibi isimler bulunur. “Burke'çü muhafazakârlık” ya da “ampirik muhafazakârlık” olarak da adlandırılan bu siyasi düşünce, devrimci olmaktan çok evrimci, dogmatizmin ve mutlakçılığın saptırmasına karşı, akılcı olmaktan öte makul olmayı temsil ederler (Özipek, 2004: 41 - 42; Vural, 2003: 34-36). Viereck'in “Burke'çü muhafazakârlık” olarak adlandırmasıyla bu muhafazakârlık muhafazakârlığın çıkış dönemindeki katı uzlaşmaz özelliklerini kaybederek dogmatizm ve mutlakçılığa

karşı akılcı olmaktan öte makul olmayı temsil eden, yaşayan bir muhafazakârlıktır (Akdoğan, 2003: 19 - 20).

Bu grupta yer alan muhafazakârlık “ılımlı muhafazakârlık” olarak nitelenen İngiliz muhafazakârlığı ve Amerikan muhafazakârlığı olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. İngiliz muhafazakârlığının ılımlı olarak değerlendirilmesinde Burke’ün geçmişle gelecek arasında bağı sürdürmeye yönelik siyasal düşüncesi öncülük etmiştir. Burke’ün siyasal düşüncesinin önemi yeni açılımlar getirmesinden kaynaklanmaz. O, var olan tüm toplumsal kurum ve değerlerin faydalı ve işlevsel olduğu için korunması ve değişimin toplumsal ihtiyaçlardan kaynaklandığı sürece gerçekleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla Burke’ün siyasal düşüncesini tutarlı ve sistematik hale getiren somut olanı soyut olana tercih etmesidir. Bu düşünce sistematığı çerçevesinde Burke doğal haklar kuramlarına, toplum sözleşmesi ve İnsan Hakları Bildirgesi’ni eleştirmiştir. Burke standart doğal haklar kuramlarını reddetmektedir. O’na göre doğal hakların ileri sürülmesi toplumların belirsizlik durumu olan Hobbes’ın doğa durumuna götürür ve bireyleri toplumdan bağımsız yapan bir duruma doğru sürükler. O’na göre “İnsanlar devletle birlikli bir biçim ve güç kazandıran özgün anlaşmayı bozduklarında artık bir halk değildirler. Artık birlikli bir var oluşları bulunmayıp çok sayıda başıboş dağınık bireylerden başka bir şey değildirler. Her insanın bu şey durumunda eğer isterse bir birey olarak kalma hakkı vardır” (Hampsher ve Monk, 2004: 333-334).

Burke’e göre; gerçek doğal haklar insanların tartışılmaz ihtiyaçlarını karşılamak üzere toplum içerisinde yer alan geleneksel haklardır. Burke siyasal toplumun insanların doğal haklarını güvence altına almak için kurulmadığını düşünmektedir. Doğal haklar düşüncesinin toplumsal bağlılıkları bireysellik lehine zayıflattığı için tehlikelidir. Toplumsal bağlılıklar, gelenek ve onun içinde var olan aile, din, ön-yargı gibi zaman içinde uzlaşma sonucu gelişen alışkanlıklardır. Burke’ün doğal haklar yerine geleneksel haklara yaptığı vurgu aslında diğer muhafazakârlar gibi insana olan bakış açısının bir sonucudur. O’na göre insan kararlarında her zaman bireysel akılla hareket eden bir varlık değildir. İnsan toplumsal akıllarıyla hareket etmektedir. Ancak bu durum insanın akıldışı bir varlık olduğunu göstermez; çünkü toplumsal aklın yani geleneğin içerisinde de kendine özgü süreklilik içinde gelişmiş akıl vardır. Diğer muhafazakârlar gibi,

Hıristiyan bir düşünür olan Burke için de din, toplumsal yapıdaki en önemli bağlardan biridir. Fransız Devrimi'nin tanrıtanımaç Jakoben uygulamalarına karşı tepkili olan Burke'de çağının çoğu insanı gibi; yalnızca sonsuz yaşama olan inancının veya cehennem ateşi korkusunun insanların kötü yönlerini göstermesini engelleyebileceğine inanmıştır. İnsanların tabiatı gereği düşmüş varlıklar olması nedeniyle yönetenleri sınırlayacak sadece dinin oluşturabileceği “yüce ilkeler”dir. Bu “yüce ilkelere” özellikle demokrasilerde ihtiyaç vardır (Hampsher, Monk ve Lain, 2004: 333-334).

Edmund Burke'nin yaklaşımıyla şekillenen bu muhafazakârlık türü Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığına göre daha dengeli ve parlamenter bir hükümetten yanadır. Daha sonraki süreçte Amerika'daki gelişmelerden etkilenen bu muhafazakârlık anlayışı Fransız Devrimi'nin soyut, Rasyonalist devrimci niteliğini eleştirerek modern dünyayı modern dönemin kurumlarını geleneksel yapı içinde kazanmayı amaçlamaktadır.

Günümüzde İngiliz muhafazakârlığı, gelenekçilik ile bireyciliğin birleşmiş Yeni-Sağ siyasetler bağlamında modern bir form altında yeniden formülasyonuna dayandırılmıştır. Yeni-Sağ düşüncesinin temelinde klasik liberal ilkeler yatmasına karşın, Yeni-Sağ düşünürler bu ilkeleri geliştirmişler ve sistemli bir siyaset felsefesi meydana getirmişlerdir. Sonuçta İngiliz muhafazakârlığı, değişen koşullara kendini uyarlayabilen, zamana kolaylıkla adapte olabilen ve tarihi boyunca birçok siyasi ve toplumsal reforma öncülük etmiş bir siyaset felsefesidir”(Vural, 2003b: 31-34).

Muhafazakâr siyaset felsefesi teorik ve pratik uygulama alanı olarak, kendini en iyi ABD'de gösterebilmiştir. Bu felsefenin en önde gelen isimleri olarak Russell Kirk, Clinton Rossiter, F. Von Hayek, Richard Weaver, Eric Voegelin, William F. Buckley Jr., Leo Strauss, Robert Nisbet gibi düşünürleri sayabiliriz. Amerikan muhafazakârlığının en önemli özelliği, XIX. yy.da ivme kazanan Yeni-Muhafazakârlığın bu ülkede ön plana çıkmış olmasıdır. “Clinton Rossiter, ABD'deki muhafazakârlığı inceleyen çalışmasında Yeni-Muhafazakârları ‘ananeve saygı gösteren insanlar’ olarak niteler ve Yeni-Muhafazakârların tutumlarını ‘saf akla karşı yerinde itimsizlik’ ile ‘tutarsızlık ithamlarına karşı kayıtsızlık’ olarak belirtir”(Yılmaz, 2001: 108). “Sonuçta Amerikan muhafazakârlar, Amerikan siyasi kültürünün kökenleri konusunda en iyi tanımları Tocqueville'nin (1805-1859) ‘Amerika’da Demokrasi’, ‘Eski Rejim ve Devrim’ ve Russell Kirk'in ‘Amerika’nın Kökleri’ isimli eserlerinde bulurlar”(Vural, 2003b: 36).

Sonuç olarak İngiliz Muhafazakârlığı merkezi otoritenin yaşama gücünü, siyasal birliği, seküler toplumsal erdemleri vurgularken, Amerikan muhafazakârlığı yerel otoriteleri, cemaatçiliği, dinsel değerleri vurgulamaktadır. Her iki muhafazakâr tutumun ortak noktası siyasal alan ve devletin rolünü ileri sanayi toplumunu siyasal olarak sınırlayarak yeniden tanımlamaktır (Akdoğan, 2003: 28).

2.1.3. Muhafazakârlığın vurguladığı temel unsurlar

2.1.3.1. Gelenek

Gelenek günümüzde karşılaşılan en karmaşık terimlerden biridir. Gelenek teriminin Arapça karşılığı olan *an'ane* aslında bir hadis terimi olup, hadislerin bir kişiden diğerine aktarılması sırasında söylenen “an fulânin an fulânin” lafzına verilen isimdir. Geleneğin, İngilizce karşılığı olan tradition kelimesi, Latince “bir şeyi saklaması için bir başkasına verme veya iletme” anlamına gelen *tradere*'den türetilmiştir. Bu kelime ilk başta Roma hukuku bağlamında, miras hukukuna karşılık olarak kullanılmasının yanı sıra mistik anlamda, ilahi bir geleneğe bağlanarak uhrevi bir kurtuluşa ermek, bir bilginin elden ele aktarılması, bir öğretiyi başkalarına iletme, teslim etmek ya da ihanet etmek gibi iki zıt anlamı birden içeren bir paradoks da dâhil olmak üzere, birçok anlama gelmektedir. Gelenek en genel anlamıyla, dini boyutlarıyla bir sürekliliği ve devamlılığı ifade etmektedir. Çoğu zaman gelenek dendiğinde belli bir yolu izleme, belirli davranışları ortaya koyma veya önceden toplum içerisinde süreklilik kazanmış bir şeyi devam ettirme anlaşılmaktadır (Vural, 2003a: 161-162).

Geleneği kadim bilgeliğin toplumsal ilişkilere yeniden uyarlanması olarak tanımlayan Schwarz “geleneği bir aktarma kapasitesi” olarak açıklar. O'na göre gelenek, eskiden elde edilen birikimlerin sadece aktarılmasıyla kalmamaktadır. Tarih boyunca var olanları yeni var olanlara uyarlayarak bunların birbiriyle bütünleşmesini temsil eder (Çetin, 2005: 157). Toplum kendi faydasına görmediği gelenekleri kendiliğinden yok eder. Bu yüzden, gelenek, hem siyasal, hem ekonomik hem de hukuksal bir fayda ilişkisinin ve kabulünün ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Geleneğin bu pratik-pragmatik tutumu muhafazakârlığın dinamiğini oluşturmaktadır. Geleneğin faydalı olduğu sürece varlığını sürdürebilmesi, onun geçmişe ait bir kavram olmadığını

aksine geçmişle gelecek arasında köprü kurduğunun göstergesidir. O geçmişten gelen değerleri bugüne taşıırken, bugünün koşullarında fayda sağlamayanların tamamını terk eder. Başka bir deyişle geçmişten bugüne veya geleceğe bir değer kendiliğinden aktarılmışsa o faydalıdır (Bora, 1998: 54-55).

Muhafazakârlığa göre toplum düzen ve otoritesiz varlığını sürdüremez. Toplumun varlığını sürdürmesini sağlayacak kurucu değerlerden birisi de geleneklerdir. Toplumun kurucu değerleri akla değil tecrübeye dayanmaktadır. Toplumun ortak hafızası, kimliği, kişiliği tecrübeyle edinmiş olduğu geleneklere dayanmaktadır. Toplum bu değerlerden soyutlandığı zaman hafızasını kaybetmiş demektir. Tecrübe ve onun ürünü olan toplumsal değerler bir toplumdaki temel sosyolojik ve siyasal kurumların, yasaların ve ahlaki değerlerin temelini oluşturmaktadır. Toplumsal değerlerde yaşanan çözümler bireylerin, devletin meşruluk temellerinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla tecrübelerden süzülüp gelen gelenekler bireyi engelleyen değil, aksine koruyan ve sistemle barışık hale getiren pozitif değerlerdir (Çaha, 2004: 72).

Muhafazakârlığa göre; geleneklere dayanmayan siyasal iktidar meşru değildir. Toplumsal norm ve değerler sistemin gönüllü olarak kabul etmediği hiçbir güç siyasal iktidar olamaz. Muhafazakârlığa göre siyasi iktidarı diğer iktidarlardan ayıran en temel fark toplumun ona gönüllü olarak itaat etmesidir. Toplumun siyasal iktidara gönüllü itaati sağlayan da geleneklerdir. Çünkü muhafazakârlık toplumsal olanın siyasal alanda aktarılmasını savunmaktadır. Bu noktada gelenekler toplumsal olanı siyasal alana aktarır (Çetin, 2005: 161).

Gelenek ayrıca din ile bağdaştırılarak tanımlanmaktadır. Nasr'ın tanımlamasına göre, "En evrensel anlamda, geleneğin, insanı ilahi olana bağlayan ilkeleri, yani dini içerdiği düşünülebilir. Bir başka açıdan din, esas itibariyle gökten indirilen ve insanı kaynağına bağlayan ilkeler olarak düşünülebilir. Bu durumda gelenek, daha sınırlı bir anlamda bu ilkelerin uygulanması şeklinde görülür. Gelenek, çekip çıkartılamaz biçimde dine ve vahye, kutsallığa düzenli biçimde aktarılmasına bağlıdır. Gelenek Batı düşüncesindeki sophia perennis, Hindulardaki sanatana dharma ve Müslümanlardaki ebedi bilgelik kavramıyla çok yakından ilgilidir"(Güngörmez, 2003: 163). Ancak bu tanım, din ile geleneğin aynı şeyler olduklarını belirtmez. Din, hakikat olarak kabul

edilirken, gelenek hakikatin maddi yüzünü oluşturur. Din, dünyevi uygulamaları ile zamanla bir toplumda gelenek haline dönüşmektedir.

Dinin, yani hakikatin yansıması olarak görülen gelenek, özellikle 18. yüzyıl Aydınlanmacılarının hakikate ulaşmada aklın aracılığının gerektiği fikrinin aksine asıl yol olarak görülmüş, özellikle de Kilise geleneğinin araç olabileceği savunulmuştur (Vural, 2003b: 51). Genel olarak bu görüştekilerin asıl iddiası, doğru olana modern bilim ve felsefeyle değil, toplum hayatının tüm sorunlarını kapsayan gelenek ve onun otoritesiyle ulaşılacağı ve Aydınlanma çağı ve onun değerlerinin reddidir. Nasr, Guenon, Schuon gibi pek çok önde gelen muhafazakâr düşünürüne göre gelenek, geleneksel yaşam tarzının, düşünce biçiminin, ahlakının, hukukunun, siyasal ve sosyal bünyesinin, bilimlerin, sanatların, hâsılı geleneksel bir medeniyette var olan her şeyin içine sinmiştir (Vural, 2003a: 164). Muhafazakâr düşünürlerin birçoğuna göre, aydınlanma döneminden önce nerdeyse tüm toplumlar dine dayalı toplumsal hayatlar yaşadıklarından dini atmosfere, Tanrı Bilinci'ne, otoriteye, hiyerarşiye ve saygıya kendiliklerinden sahiptiler; dolayısıyla gelenek, toplumsal hayatta boş hiçbir alan bırakmamasıyla ve istikrarı sağlamasıyla devletin meşruiyetinin temeli olmalıdır.

Modernizmin geleneği tanımlaması ise, 18. yüzyıl Aydınlanma' sından bu yana yürürlükte olan modern toplumun özelliklerini negatife çevirmek biçimindedir. Bu şekilde gelenek, tarımsallık, kırsallık, tarih dışılık ve benzeri şekillerde tanımlanmaktadır.

Bu bakış açısıyla geleneğe kötü ününü kazandıran modernizmin değerlerini belirleyen aydınlanmadır. Aydınlanmanın önde gelen simalarından Baron D'holbach bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: "Eğiticiler nice dir insanların gözlerini cennete baktırmıştı; şimdi bu bakışları yeryüzüne çevirmek gerekiyor. Anlaşılmaz bir teoloji, gülünç fabllar, bir türlü çözülemeyen esrarlar ve çocukça törenlerden bitap düşmüş insan zihni, kendini doğaya, anlaşılabilir nesnelere, akla uygun hakikatlere ve yararlı bilgilere açmalıdır. İnsanların boş kuruntuları ortadan kaldırılırsa, mantıklı düşünceler, ebediyen hata yapmaya yazgılı bu kafalara hemen girecektir"(Giddens, 2000: 53). D'holbach, bu tanımında geleneği budalaca bir şey olarak tanımlarken, onun gerçek yüzünü ve etimolojisini ve tarihselliğini gözden kaçırmış, geleneği fazlasıyla basite indirgemiş gözükmektedir.

2.1.3.2. Aile

Muhafazakârlara göre aile toplumun en küçük birimi değil, üstlendiği fonksiyonlar itibariyle temel taşıdır. Muhafazakâr düşüncülere göre ailenin üç temel işlevi vardır: Neslin devamı, sosyal rehabilitasyon ve sosyalleşme. Bu özellikleriyle aile toplumun temel taşıdır. Ailenin en önemli özelliklerinden biri ise; toplumsal değerlerin yeni nesillere aktarılmasıdır. Dolayısıyla aile değer aktarımı konusunda köprü görevi görmektedir. Bu yönüyle aile toplumdaki değişik gelenek-göreneklerin, dini inançların, kültürlerin aktarılmasında temel rol oynayarak toplumdaki çeşitliliğin korunmasında da etkin rol oynamaktadır. Muhafazakârlar için aile bireylere kimlik kazandırılması konusunda son derece önemli rol oynamakta ve bu kimlikler üzerinden bireyleri toplumsal dayanışmaya sevk etmektedir. Ailedeki bağların zayıflaması toplumsal değerlerin de zayıflamasının ilk adımıdır.

Muhafazakârlara göre; mülkiyetin temeli olan aile bu özelliği nedeniyle de toplumsal düzeni sağlamada önemli rol oynar. Bodin mülkiyeti bireye değil, aileye ait bir hak olarak görür. Bodin'e göre aile ile devlet arasındaki en önemli fark devlet egemenliğe, aile ise mülkiyete sahiptir. Tarihte Platon'dan başlayıp Marks'a kadar uzanan çizgide mülkiyet ve aileyi ortadan kaldırma düşüncesi gelişmiştir. Bu düşüncenin aksine muhafazakârlık, aile ve mülkiyeti toplumsal düzenin temeli olarak görmekte ve ısrarlı bir şekilde savunmaktadır (Çaha, 2004: 79).

2.1.3.3. Din ve ahlak

Muhafazakâr düşünceye göre; din toplumun omurgalarından birini oluşturmaktadır. Nasıl ki otorite, ekonomi, mülkiyet toplumun fiziksel bedenini oluşturuyorsa din de toplumun ruhsal bedenini oluşturmaktadır. Muhafazakârlığa göre dininden soyutlanmış bir toplum, ruhundan soyutlanmış bir toplum olarak nitelendirilmektedir. Muhafazakârlık dine bu derecede önem vermesine karşın, teokratik bir din ve siyaset anlayışı yoktur. Muhafazakârların dini önemsemesinin nedeni, dini toplum için bir ahlaki, toplumsal dayanışma, aidiyet duygusunu geliştirme, manevi beraberliği sağlama kaynağı olarak görmesidir. Muhafazakârlığın bu düşüncelerin anlamlığını kanıtlayan önemli çalışmalardan biri olan Durkheim'in "İntihar"

çalışmasının sonuçları; dini inançlarını kaybetmiş Protestan toplumlarda intihar oranlarının arttığını göstermektedir (Çaha, 2004: 77).

Muhafazakâr bir düşünürün dinin toplumsal işlevinin önemine vurgu yapması onun dindar olduğu anlamına gelmez. Çünkü muhafazakâr düşünür dini sadece bireysel bir kurtuluş ve manevi tecrübe olarak görmez, muhafazakâra göre din, toplumsal bağları güçlendiren sosyal birleştirici özelliğiyle de muhafazakâr için özel önem taşımaktadır. Fakat “dincilik” toplumu dini değerler doğrultusunda değiştirmeyi amaçlayan toplum mühendisliği anlayışı vardır. Bu anlayış muhafazakârlığın kendiliğindenci bakış açısıyla uyuşmamaktadır (Erdoğan, 2004: 28).

Dinin muhafazakâr düşünüşteki yeri tipik ve kritiktir: muhafazakârlık, vazgeçilmez hazinesi olan dini modern bir müdahaleye tâbi tutar, onu dünyevi saiklerle yeniden yorumlar, yeniden biçimlendirmek ister. Dini, belki kendisi uğruna olmaktan ziyade, toplumun istikrarı ve otorite açısından kaçınılmaz sayar. Dindarlıktan çok, dinin ritüellerine, din bağına ehemmiyet verir (Bora, 1998, 58). Muhafazakâr düşüncede dine vurgu temelde dinin toplumsal dayanışmada oynadığı rolden dolayıdır. Din toplumu bir arada tuttuğu, insanları iyi davranışa ikna ettiği için de önemlidir. Muhafazakâr söylemde sıklıkla geçen “insan merkezli din” de, doğrudan ahlaka vurgu yapmaktadır. Dinin görevi insanları korkutmak, sürekli metafizikten bahsetmek değil; bireyi “ahlâklandırmak”tır. Hatta çoğu muhafazakâr düşünürüne göre, dinin topluma kazandırdığı yegâne değer; ahlaklı davranabilme yetisidir.

2.1.3.4. Birey ve toplum

Toplum muhafazakârların üzerinde hassasiyetle durdukları konulardan birini oluşturmaktadır. Hemen hemen tüm muhafazakâr düşünürler toplum söz konusu olduğunda aynı temel noktaların altını çizerler. Bu ortak nokta da toplumun tanımıyla ilgilidir. Muhafazakârlara göre toplum, geçmişten gelip, geleceğe uzanacak olan ve kendisine hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gereken organik ve canlı yapıdır. Bu tanım, muhafazakârların toplum söz konusu olduğunda altını çizdikleri temel değerleri barındıran bir tanımdır. Toplumun arka planı; başka bir deyişle tarihselliği; organik, canlı, farklılaşmış ve kompleks bir yapı oluşu muhafazakârların altını çizdiği hususlar

olarak bu tanımda yerini almaktadır. Muhafazakârlara göre toplum hem canlı hem de işlevsel açıdan farklılaşmış, mükemmel bir organizma gibidir. Onun gelişimi bir organizmanın gelişimine benzer. Değişik evrelerden geçer ve her evre kendisine yeni şeyler kazandırır. Toplumun, kendisini iç dinamiğiyle yenileme gibi bir özelliği vardır. Toplumlar zamanın koşullarına göre işlevi bitmiş değerlerini, kurumlarını ve süreçlerini yenileriyle takviye ederler (Çaha, 2004: 78). Muhafazakârlara göre; toplumun kurucu değerleri akıl değil, tecrübedir. Toplumun var eden değerler; gelenek, görenek, örf, adet, teamül ve alışkanlıklardır. Aynı zamanda bu değerler toplumun ortak hafızasını, kişiliğini, kimliğini oluşturduğu için korunması gerekir.

İnsanın mükemmel olmayan bir varlık oluşu ve aklının sınırlı olması toplumsal yaşamı zorunlu kılar. Toplum için birey anlam kazanır. Muhafazakârlar insanı doğası gereği kusurlu bir varlık olduğu inancını ilk günah doktrininin yanında, seküler bir perspektiften de açıklayabilirler. Yine bu kusurlu varlık anlayışından dolayı bir toplumun zorlama yoluyla “iyi” olmasını sağlama çabasının anlamlı olmadığı da ortaya çıkar. Herkes kendi iyiliği ve toplumun iyiliği için kendi gelişiminden sorumludur. Muhafazakârlığın toplum tasavvuru içinde birey, çok boyutlu aynı zamanda mütevazı olan bir varlıktır. Üstün bir varlık oluşu onun parçası olduğu bütünden ayrı bir değer taşıdığı anlamına gelir ancak insan bu üstün değerini toplum içinde bulmaktadır (Özipek, 2004: 72 - 74).

Bonald, insan ancak toplum için var olur ve toplum onu kendi amaçları doğrultusunda biçimlendirir diyerek bireye karşı toplumu önceler. Yine ona göre “bir tek bireyin toplumu oluşturduğu yanlış olmakla kalmaz; bireyi toplumsallaşmayla oluşturan toplumdur.” Birey kendi başına çaresiz olup hiçbir şey yapamaz, insan yaşamı, toplum onu nasıl yapmışsa ancak öyle olabilir. Toplumun yazarı ona göre nasıl Tanrıysa, insanın yazarı da toplumdur (Nisbet, 2002: 148).

Burke, toplumun bireylerden oluşan kolektif bir varlık olduğunu ve bireye zararlı hiçbir politikanın toplum için hiç faydalı olamayacağını belirtir. Fakat Burke, bireyleri “yaz sineklerine” indirgeyecek anarşizme ısrarla karşı çıkar (Kirk, 2005: 21). Burke’ye göre, toplum ne gevşek bağlarla bağlı fertler koleksiyonudur ne de aralarında değiştirilebilir parçalar olan bir mekanizmadır. O canlı bir organizmadır. Toplumun bir kısmını etkileyen bir şey, onun tamamını etkiler (Harries, 2004: 93).

2.1.3.5. Önyargı ve akıl

Muhafazakâr düşüncenin varoluşunu bir yönüyle sürekli karşı çıktığı Aydınlanmaya borçlu olduğu söylenebilir. Muhafazakârlığı var eden bir anlamda Aydınlanmanın salt akla yüklediği role karşı oluşudur ve muhafazakâr düşünce aydınlanmanın “kurucu akıl”a karşılık “dogma” ve “önyargı”nın yani “geleneğin” savunmasıdır denilebilir. Elbette ki burada bahsedilen dogma ve önyargılar Güngörmez (2004: 14)’in ifadeleriyle “insanlığın yüzlerce yıllık tecrübesinin ürünüdür. Muhafazakârlara göre insani eylemin temeli teorik akıl değil, Aydınlanma düşüncesinin olumsuz bir anlam yükleyerek kurtulmak istediği önyargı, dogma ve gelenektir. Pierre Bourdeu, eserlerinde bunu “habitus” kavramıyla ortaya koymaya çalışırken, Oakeshott, ‘muhafazakâr bir eğilim’ ve ‘alışkanlık’ ya da ‘önyargı’ olarak isimlendirmektedir”.

Burke’e göre önyargı, geleneğe bulunan otoritenin ve aklın bireysel zihindeki temsilidir (Nisbet, 2006: 30). Önyargılar bir toplumun gelişmesinin önündeki engeller değil, aksine insanlığın büyük sıçrama tahtalarıdır. “Varlığımızı oluşturan şey yargılarımızdan çok önyargılarımızdır”. Tocqueville’in de söylediği gibi “dogma olmaksızın hiçbir toplum gelişemez; hiçbir toplum var olamaz”.

Gelenekçi muhafazakârlıkta insani eylemin temeli teorik akıl değil gelenek, önyargı ve alışkanlıktır. Bu gibi pratikler akli somutlaştırır. Maistre’ye göre beşik çocuğun zihninde güven dolu bir rahatlık sağlayabilmek için önyargıyla kuşatılmalıdır. Bu gibi önyargılar ve alışkanlıklar bireyin tarihsel ve sosyal şartlarından türetilir. Önyargı (prejudice) basitçe kör ya da irrasyonel davranış değildir; aksine o, kuşaklar boyu süren tecrübenin damıtılması, “pre-judgement”tir. O, soyut akla doğuştan üstün olan ‘ne’ yapılacağını bilme tarzıdır. Önyargı faile, moralite ve politika biliminde düşünmeksizin ne yapılacağını bilgisini verir. Önyargıyla hareket etmek, kişinin atalarının hareket ettiği gibi hareket etmesidir. O özünde gelenektir (Vincent, 1995: 73, Akt. Güngörmez, 2004: 21).

Dogmalar aynı zamanda cemaatin sürekliliğinin de teminatıdır. Cemaat yalnızca fonksiyonel değildir; aynı zamanda fonksiyonelliğini dogmaya, yani inanca da dönüştürür. İnanç sayesinde birey rahat hareket eder; çünkü insan tamamıyla rasyonel, makine benzeri bir varlık değildir; attığı her adımı hesaplayamaz, karşı karşıya kaldığı her durumda mantık ölçüleri çerçevesinde düşünemez. Dogmalar cemaat üyelerinin

ortak hakikatleridir. Dogmalar kuşaktan kuşağa aktarılışı ve insanları bir arada tutma yeteneği ile cemaatin istikrarlı bütünlüğünü sağlar (Stone, 2000: 17).

2.1.3.6. Otorite ve iktidar

Muhafazakârlar açısından devlet, insan doğasının yetkin olmayışından dolayı gereklidir. Devlet, tarihi tecrübeden ortaya çıkan ve somut değerlerle oluşturulan en üst kurumdur. Muhafazakârlara göre; devlet, gücünü, ona bağlı olan din, aile, dernek gibi sivil toplum örgütlerinden alır. Bir anlamda da merkezi güç ve otorite olmaksızın istikrarlı bir toplum olamayacağını altını çizerler.

Muhafazakâr düşüncenin en karmaşık sorunlarının başında, devlet konusu gelmektedir. Bu ekoldeki düşünürlerin çoğunluğunda devlete saygı önemli bir yer tutar. Merkezi bir güç ve otorite sistemi olmaksızın istikrarlı bir toplum imkânsız olabilir yine onların çoğunluğuna göre devlet olmazsa ahlakta mümkün değildir (Vural, 2003b: 46). İngiliz muhafazakârlığın babası sayılan Edmund Burke’ün, devlete, toplum sözleşmesi anlayışlarının aksine mistik bir aşkınlıkta yükler. Ona göre devlet oluşturulamaz veya bileşenlerine ayrıştırılamaz; araştırma nesnesi haline getirilemez. O, hep zaten vardır. “Yaşayanlar, ölümler ve doğacak olanlar arasında bir ortaklıktır.(...) Ölümsüz toplumun en alt ve en üst unsurlarını; görünen ve görünmeyen dünyayı; bütün fiziki ve ahlaki doğaları, ilahi yasaya göre belirlenmiş değişmez yerlerine sabitleyen devlettir” (Taşkın, 2004: 382).

Muhafazakârlık, siyasal iktidarın bir kişi veya zümrenin elinde yoğunlaşmasını ve katılımını reddederek dayatmacı ve baskıcı bir hal alması anlamındaki otoriter ve hatta totaliter anlayışlarla karıştırılmamalıdır. Çünkü siyasi otoritenin (devletin veya hükümetin) sınırlandırılması düşüncesi muhafazakârlığın en ısrarlı olduğu argümanlardandır. Siyasal otorite, toplumdaki otorite türlerinden sadece birisidir ve etkinlik alanı diğer otoritelerin etki alanının sınırına gelince durmalıdır. Muhafazakârlığın “sınırlı iktidar” vurgusu sadece siyasal iktidar anlamında hükümetin değil, devletin ve her türlü iktidar odağının sınırlandırılması anlamındadır (Akdoğan, 2003: 12).

2.1.4. Muhafazakâr düşünce ve modern psikoloji

Muhafazakâr düşünce ile 17. Yüzyıl'ın temel düşünce tarzı olan *mekanik ruh* anlayışının kollarında büyümeye başlayan modern psikolojinin kıyaslanması bir bakıma muhafazakâr düşünce ile aydınlanma düşüncesinin kıyasıyla benzer bir özellik göstermektedir. Zira modern psikoloji aydınlanma felsefesinin tüm öğretilerini ve savlarını kendisine düstur edinmiş ve bu minvalde ilerlemiştir. Modern psikolojinin doğuşuna da kaynaklık eden 17 yüzyıl'ın temel düşüncesi evrenin büyük bir makine olarak tasavvur edildiği “mekanik ruh” anlayışı idi.

Fizik biliminden esinlenerek ortaya çıkan bu anlayışa göre evrende var olan tüm şeylerin doğasının boşlukta hareket eden zerreciklerden oluşmaktadır. Galileo'ya göre madde bilardo topları örneğinde olduğu gibi doğrudan temasla birbirini etkileyen farklı zerreciklerden veya atomlardan oluşmuştu. Şayet evren hareket halindeki atomlardan oluşmuşsa her fiziksel etki doğrudan bir sebebi izlerdi ve bu nedenle ölçme ve hesaplama yasalarına dolayısıyla da tahmine tabi olurdu. Dolayısıyla evrenin işleyişine dair kanunları öğrenen bir kimsenin onun gelecekte nasıl hareket edeceğini de bilmesi mümkündür (Schultz ve Schultz 2007: 62).

Deney ve gözlem ile ölçmenin temel iki yöntem olarak kullanıldığı dahası her olgunun rakamlarla izahının yapılmaya başlandığı bu dönemde mekanik ruh dönemin en büyük icatlarından olan saate benzetiliyordu. Evrenin kendisi de tıkr tıkr işleyen bir saatten başka bir şey değildi. Evreni bir makinenin işleyişine indirgeyen bu düşünce akımı, evrende meydana gelebilecek değişikliklerin tahmin edebilmesi ve parçalarının çalışma düzeninin kavranması halinde evrende olabileceklerin de tahmin edebileceğini söylüyordu. Determinizm ve indirgemeciliğin temellerini de atan bu yaklaşımın son halkasına göre; şayet bu akıl yürütmesi fiziksel evrenin işleyişini açıklamada kullanılabiliriyorsa insan doğasının incelenmesinde de kullanılabilirdi. İnsan da evren gibi işleyişi olan bir makine özelliği taşıyordu.

Pozitivizm ve materyalizmin gölgesinde insanı makineye indirgeyen, determinist bir mantıkla insanın her türlü davranışlarının tahmin edilebilir olduğunu söyleyen bu yaklaşım; dogmalar, gelenek, din ve metafizik gibi irrasyonel olan tüm kavramların bilimsel olmadığını dile getirir. Bu doğrultuda rasyonel olanı deneysel bir yöntemle ele

olarak insan aklının özneleştirilmesi hem aydınlanmanın temel düsturu hem de modern psikolojinin esin kaynağı olmuştur.

Aydınlanmanın karşıt bir noktasına konumlanan muhafazakar düşünce ise insanın bir makineye indirgenmesine, determinist, ampirik ve pozitivist bir bakış açısıyla ele alınan dahası her şeyin öznesi konumuna getirilen ‘*insan akli*’ düşüncesine şiddetle karşı çıkar. Mükemmel akla karşı sınırlı akli, bireye karşı toplumu, rasyonel olana karşı din gelenek ve dogma gibi irrasyonel değerleri, deney-gözleme karşı insanlığın tecrübî bilgisini önceleyen muhafazakâr düşünce bu yönüyle modern psikolojinin konumlandığı noktaya ters düşmektedir. Buradan hareketle diyebiliriz ki modern psikoloji felsefi kökenleri itibarıyla muhafazakâr olmayan pozitivist bir geleneğe sahiptir. Ancak bu değerlendirmeden modern psikolojinin insanın muhafazakâr yanını yadsıyacağı veya davranışın temelleri üzerinde muhafazakâr değerlerin etkisini yok sayacağı yönünde bir çıkarsama yapmak elbette ki yanlış olacaktır. Burada olsa olsa modern psikolojinin bilimsel bir metot olarak muhafazakâr düşünce kabul etmeyeceği söylenebilir. Modern psikolojiye ait tüm kuramsal yaklaşımlar daha çok bu felsefi köken üzerine kurulmuş ve insanı satır aralarında bahsedildiği üzere aydınlanmanın temel disiplinleri açısından ele almışlardır. Bu nedenle çoğu psikoloji kuramlarının muhafazakâr düşüncenin temelleriyle örtüşmeyen bir çerçevesinin olduğu söylenebilir.

Modern psikoloji ve muhafazakâr düşünce arasında ki bağıntının psikoloji kuramları çerçevesinde ele alınması bu bağıntının içerik analizinin netleştirilmesi adına önemli olduğu söylenebilir. Psikoloji kuramları muhafazakâr düşünceyi elbette ki doğrudan ele alan tanımlamalara yer vermemiştir. Ancak muhafazakâr düşüncenin temelleri sayılabilecek bazı kavramlara ilişkin birtakım izahatlara, tüm psikoloji kuramlarında olmasa da, özellikle yukarıda değindiğimiz aydınlanmanın felsefi kökenlerinden en çok etkilenen Psikoanalitik kuram, Davranışçılık, Hümanistik ve Varoluşçu kuram çerçevesinde konu ele alınabilir.

2.1.4.1. Psikoanalitik kuram ve muhafazakâr düşünce

Başlangıcı modern psikolojinin başlangıcıyla hemen hemen aynı tarihe rastlayan Psikoanalitik kuramın en temel önermesi ‘*psikolojik determinizm*’dir. “Hür irade ve

determinizm arasındaki felsefi seçimde, Psikanalizin yaptığı seçim açıkça ikinciden yanadır. Tüm insan davranışlarının bir anlamı vardır. İnsan zihninin belirli birtakım işleyişleri belirli yasalar çerçevesinde diğer işleyişlere bağlıdır. Sonuçlara bakarak sebeplere ulaşmak olasıdır” (Mitchell, 1983: Akt. Ardalı ve Erten, 1999: 8). Bu önermesiyle psikanalizin çıkışı itibariyle muhafazakârlığın dinamiklerine ters düşen bir yönetime sahip olduğu söylenebilir. Psikanalizin genetik, topografik, dinamik, ekonomik ve yapısal görüşlerinin tümü psikolojik determinizmin bir yöntem olarak kullanıldığı çalışmaların sonucudur.

Burger (2006), Freud’un determinizm anlayışı şu şekilde özetlemektedir.

“Yapısalcılar ve ardından davranışçılar insanları makine benzeri varlıklar olarak ele almışlardır. İlk önce insan zihni, ardından da insan davranışı en temel elementlerine indirgenmiş, analiz edilmiş ve pozitivist ve materyalist terimlerle araştırılmışlardır. Bu nedenle Freud’un mekanik gelenekten oldukça fazla etkilenmiş olduğunu öğrenmek pek çok Freud okuyucusuna şaşırtıcı gelebilir. Freud bütün ruhsal olayların, hatta dil sürçmesi gibi hataların ve rüyaların bile belirleyici bir sebebi olduğuna en az deneysel psikologlar kadar inanıyordu. Küçük bir düşünce parçası ve davranış dahi şans eseri veya özgür iradenin bir sonucu olarak ortaya çıkamazdı. Her bir davranış için mutlaka bir sebep, bilinçli veya bilinçaltı bir güdü söz konusu idi” (Burger, 2006: 617).

Psikanalizin muhafazakâr düşünceyle ters düşen ana konularından biri de dine bakış açısıdır. Muhafazakârlık, dini insan yaşamını kuşatan, insanı kendiyile, çevresiyle, âlemlerle ahenge sokan ve adım adım yücelten bir değer olarak alırken, “Freud dini konularda geleneksel görüşlere karşı çıkar. Özellikle Bir Yanılsamanın Geleceği ile Uygarlık ve Hoşnutsuzluklar adlı kitaplarında yaygın bir biçimde kabul gören dini görüşlere saldırmıştır. Freud örgütlü dinin, eğitimsiz kişiler için bir avuntu olduğunu anladığını; ancak eğitilmiş insanlar arasında bu kadar kabul görmesini anlayamadığını belirtmiştir. ‘Bütün bunlar son derece çocukça ve mantığa aykırıdır’ der Freud. ‘İnsanlık hakkında olumlu düşünen herhangi biri için, ölümlülerin büyük çoğunluğunun bu yaşam görüşünden uyanamayacak olması acı vericidir’(Freud 1930: 21, Akt. Burger, 2006: 186).

Dini davranışları bir nevroz türü olarak gören Freud, her şeyin bebeğin çaresizlik duygusuyla baba gibi güçlü bir koruyucu bulma isteğiyle başladığını, kendimizi tehdit edici ve kestirilemeyen dünyaya karşı korumak için hayali bir kurtarıcı yaratma

düşüncesiyle kişide Tanrı kavramının oluştuğunu söyler. Freud' a göre Tanrı, bize güven duygusu vermesi için bilinçaltında yarattığımız bir baba figürüdür (Burger, 2006: 186).

2.1.4.2. Davranışçı kuram ve muhafazakâr düşünce

17. yüzyıl öncesinin muhafazakâr aklı, insan davranışları ve sosyal olayların izahında ekseriyetle dini metinlere, dogmalara, tecrübî bilgiye ve geleneğe başvururken 17. yüzyıldan 20. yüzyıla gelene kadar Descartes'le başlayan ve Comte, Locke, Berkeley ve Hume gibi aydınlanmacı düşünürler tarafından şekillendirilen pozitivist, deneysel gözleme dayalı, materyalist bir bilim anlayışı ve dünya görüşü, hâkim düşünce olarak karşımıza çıkar.

Watson tarafından yirminci yüzyılın başlarında kurulan Davranışçılık kuramı muhafazakâr düşünüş şeklini bilimsel bilginin sınırları dışında tutan deneysel görüşün, pozitivistten beslenen, mekanik ve materyalist anlayışın en fanatik taraftarları olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Watson'un nesnel psikoloji veya '*davranış bilimi*' olarak adlandırdığı bu kuram, yalnızca nesnel gözlemler yoluyla, '*etki ve tepki*' açısından nesnel olarak tanımlanabilecek gözlemlenebilir davranışlara odaklanır. Deneysel yordamı ve hayvan psikolojisi ilkelerini insana uygulamak isteyen Watson, başta 'bilinç' olmak üzere 'imge' ve muhafazakâr düşüncenin altını çizerek vurguladığı 'ruh' kavramını kesinlikle reddetmiştir (Burger, 2006: 372). Watson'un bu pozitivist yaklaşımından hareketle kendisini daha çok irrasyonel kavramlar (geleneğe, din, Tanrı, ruh, dogma vb.) çerçevesinde ifade eden muhafazakâr düşüncenin davranışçı kuram tarafından şiddetle yadsınacağı yorumu yapılabilir. Çünkü Davranışçılığın katı pozitivist mantığı sadece görülebilen, işitilebilen ve dokunulabilen şeyler üzerinden gerçekliği tanımlayan ve bunun haricinde 'bilinç' gibi 'ruh' gibi soyut kavramları asla kabul etmeyen bir anlayışın muhafazakâr düşünceyle bağdaşması kesinlikle beklenemez.

2.1.4.3. Hümanistik kuram ve muhafazakâr düşünce

1960'ların ilk yıllarında Amerika'da gelişmeye başlayan Hümanistik kuramın öğretilerinin muhafazakâr düşüncenin öğretileriyle hiç de örtüşmeyen bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Kişisel doyum üzerine odaklanma, insanın mükemmelliğine inanma, yaşanan an'a odaklanma, kişinin haz arayan yanına vurgu yapma ve kişinin kendini açığa vurma (kişinin düşüncelerini özgürce ifade etme) eğilimi gibi muhafazakâr düşüncenin eleştirdiği kavramlar üzerine inşa edilen Hümanistik kuram bu yanı sıra muhafazakâr düşüncenin karşıt bir noktasında yer almakta ve Hümanistik kültür ciddi bir biçimde eleştirilmiştir.

Bu eleştirilerden birinde Papa II. Jean Paul (2001), Hümanist kültürün, en büyük ve en yüksek birim olarak insanlık tecrübesinin merkezine insanı koyduğunu, ilahi olanı ise reddettiğini bu hümanizma üzerine inşa edilen modernitenin hayatı dünyevileştirerek içini boşalttığını ve insanları vahiyden ve hikmetten kopararak insanın kendi gayesiyle, kendi doğasıyla çatışmaya sevk ettiğini dile getirir (Paul, 2001, Akt. İmamoğlu, 2011: 157). Muhafazakâr düşüncenin Hümanistik kuram içerisinde en çok eleştirdiği kavramın bireysel akılcılık olduğu söylenebilir.

Bireysel akılcılık, Akgün'ün deyimiyle tarih ve gelenek gibi kolektif değer manzumelerini baskı unsurları olarak görür ve reddeder. Kişinin her tür özgürlüğünü kutsayan bu bireyci yaklaşım, kişinin aklını, yani o bireyin makul ve meşru gördüğü doğruları, arzuları, kaygıları esas alır. Doğru düşüncenin kılavuzu olması gereken akıl, böylece radikal bireyciliğin ve bencilliğin temeli haline gelir. Kökleri antik Yunan düşüncesine giden "İnsan her şeyin ölçüsüdür" sözü, modern düşüncenin de bireyci ve hümanist felsefesi haline gelir. Oysa bu tip bir bireycilik bizim geleneğimizde hiç bir zaman hoş karşılanmamıştır. Zira insan, ancak başkalarıyla bir arada yaşadığı zaman kendi kendisini gerçekleştirebilir ve insan oluşun manasına erebilir. Eskilerin "İnsan düşünen konuşan varlıktır" (hayvan-ı nâtik) tanımı insanın akıl ve dil sahibi bir varlık olduğu kadar, aynı zamanda sosyal bir varlık olduğuna da vurgu yapar. Zira düşüncenin dilde ifade edildiği konuşma (nutk), bireysel değil, sosyal bir eylemdir. İnsanın yeryüzünü imar etmesi, medeniyet kurması da diğer insanlarla beraber mümkündür. İnsan neslinin devamı da şüphesiz karşı cinsin varlığını zorunlu kılar. Bütün bu sebeplerden dolayı klasik düşünce, modern manada bireyciliğe hiç bir zaman kapı aralamamıştır. İnsan ile toplum arasındaki bu dengeli yaklaşımın arkasında, dinin insan hayatına yüklediği anlam vardır (Akgün, 2011).

2.1.4.4. Varoluşçu kuram ve muhafazakâr düşünce

Bireyin varoluşuna, özgürlüğüne ve seçme hakkına özel vurgu yapan birçok yazar ve düşünürü etkileyen varoluşçu felsefi akımın muhafazakâr düşünce ile bağıntısına değinme adına varoluşçuluğun felsefi ve psikolojik kökenlerine ilişkin genel bir çerçeve çizmek gerekirse; varoluşçu yaklaşım insanın biricik oluşu ve özgün olma özelliğini hiçe sayarak bir nesne gibi ele alan yaklaşımlara karşı bir tepki olarak doğmuştur. Varoluşçu düşünce insanın kendini yaşamakta olduğu zaman içinde var edebileceği ve değiştirilebileceği ilkesine dayanmaktadır. Varoluşçu düşünce akımı varoluş felsefesinin insanın doğası üzerindeki varsayımları ile Fenomenolojik inceleme yöntemini birleştirerek insan sorunlarını incelemek için Avrupa’da ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre insan her şeyden önce tanımlanması gereken bir nesne değil bir var oluştur. Kaygıda bir hastalık değil yaşamın sorumluluklarından kaçışın bir anlatımıdır. İnsan yaşamının belirleyicileri insanın geçmişi ve içsel dürtüleriyle kısıtlanamaz. Varoluşçu yaklaşımda bireyin problemlerinin çözümü insanın geçmişinde ya da biyolojik yapısında değil yaşam yollarını özgürce seçip sorumluluğunu üstlenmesindedir (Corey, 1991: 146-160).

Varoluşçu yaklaşım insanı Psikoanalitik ve davranışçı yaklaşımlardan farklı bir bakış açısıyla yorumlamaktadır. İnsan her şeyden önce bir varoluştur, tanımlanamaz. Bu nedenle insan bir kişilik kuramı çerçevesine el alınarak tanımlanıp incelenemez. İnsan herhangi bir nesne gibi nitelenerek anlaşılabilir. Çünkü yeryüzündeki tüm varlıklarda öz varoluştan önce gelir. Fakat insanda ise varoluş özden önce gelir bu nedenle kendi varlığını kendi yaratabilen tek varlık insandır. İnsan dışındaki tüm varlıklar varoluşlarından önce yaratılmışlardır. Masa masalığını, ağaç ağaçlığını kendisi yapamaz. Fakat sadece insan insanlığını kendisi yapabilmektedir ve nasıl yaparsa da öyle varolur öyle de yaşar. İnsan değerlerini ve yolunu kendi seçer. Yaşamaya başlamadan önce insan yoktur. Yaşama anlam veren yaşayan insandır. Doğada insana yol gösterecek yine insanın kendisidir. Bu nedenle insan özgürdür ve yaşamını yönlendirme, seçim yapma özelliğine sahiptir. Böylece kendi varoluşunu gerçekleştirmektedir (Friedman, 1997).

Varoluşçulara göre “varoluş” bir takım özelliklere sabitleştirilmeyen sınırlanamayan bir meydana geliş bir oluştur. Bu varoluş yalnızca bireylerde değil,

bireylerle çevre arasında da meydana gelir. Varoluş genellikle çevrede varolmak olarak adlanır. Fakat varoluşçular insanın “ruh ve beden” “yaşantı ve çevre” olmak üzere bağımsız iki özden oluştuğunu savunan düalist görüşe karşı çıkmaktadırlar. Ayrıca insanı ve davranışlarının açıklamasında nedensellik kavramına karşı çıkarlar. İnsanın varoluşunu ego, bilinçdışı, ruhsal ya da fiziksel enerji, içgüdü ve çevre gibi kavramlarla açıklanamayacağını savunurlar. İnsanı fenomenolojik bakış açısıyla inceleyip anlamaya çalışmaktadırlar. Çünkü esas olan olayların, onları yaşayan birey tarafından görüldüğü ve algılandığı biçimiyle anlaşılmasıdır.

İnsan hiçbir kalıp ve standart içinde olamaz. İnsan ne görürse ne isterse ne yaparsa ve nasıl yaparsa odur. Bireysel ihtimaller ve bunlar karşısında yapılan davranışlar önemlidir. Ayrıca insan doğası diye bir şey yoktur. Her insanın kendisi için yarattığı gerçekler, yaşam tarzı ve tercihleri vardır. Her insan (akıl bakımından yetersiz olmadıkça) kendi davranışlarından sorumludur. İnsan durağan bir varlık değildir. Sürekli değişme ve bir şey olma durumundadır. İnsanın dünyadaki varoluş alanı üçe ayrılmaktadır: 1. Umweltth (Doğa Yasalarının Dünyası), 2. Mithwelt (insan Dünyası), 3. Eingenwelth (Kişinin Öznel Dünyası) Aslında bu üç dünya birbirinden ayrılmaz bir bütünlük içindedir (Karahan ve Sardoğan, 1994).

Genel hatlarını çizmeye çalıştığımız bireyin otantikliğine, özgür seçimine ve sorumluluk alma boyutuna vurgu yapan varoluşçuluğun birey anlayışı bazı yönleriyle muhafazakâr düşünceyle örtüşürken bazı boyutlarıyla da muhafazakâr düşünceye tamamen ters düşmektedir. Varoluşluğun dinci ve tanrıtanımaz şeklinde iki farklı kanadının olduğu bilinmekte ve varoluşçuluğun muhafazakâr düşünce ile bağıntısı bu iki kanadın düşünce farklılıkları ekseninde şekillenmektedir. Dinci kanadın varoluşçuluğa ilişkin görüşleri muhafazakâr düşünce ile daha bir örtüşürken tanrıtanımaz kanadın varoluşçu görüşlerinin muhafazakâr düşünceyle bariz bir şekilde uyuşmadığı söylenebilir.

Kierkegaard, Jaspers ve Marcel’in öncülüğünü yaptığı dinci varoluşçulara göre de tanrıtanımaz varoluşçulukta olduğu gibi varlık özden önce gelir. Yani insanüstüne düşünme öznelikten kalkılarak yürütülür. Dinci varoluşçulukta Tanrı ve ahlâk anlayışının üzerinde durulduğu gibi derinlemesine felsefi bir sorgulamaya ve felsefi süzgece de yer verildiği görülecektir. Tanrıtanımaz varoluşçulukta olduğu gibi

yabancılaşma, yalnızlık, iç sıkıntısı, varoluşu sorgulanan ama bilinmeyen gizemi varoluşun ağır yükü, dinci varoluşçulukta da yaşanan durumlardır.

Dinci varoluşçulardan özellikle Jaspers'a göre insan varolmasının farkına varırsa, o zaman gelenek ve tecrübe sayesinde bir dünya bilgisine sahip olacaktır. İnsanın Dasein'den kurtulmasının yolu ise soru sormasıdır (Erdem 1998:21).

Jaspers'e göre, eğer başkası kendi olmayı istemezse kişinin kendisi de kendi olamaz. Eğer başkası özgür değilse, bireyin kendisi de özgür olamaz. Bu iletişim biçiminde kişi sadece kendini değil bilakis başkasının da sorumluluğunu duyumsamaktadır. Felsefesi "özgürlük felsefesi" olan ve felsefesinin amacının da insanın özgürlüğünü gerçekleştirmek olduğunu vurgulayan Jaspers'a göre özgürlük iradeyle birlikte ortaya çıkar. İrade, var olan iki imkân arasında bir karar ortaya çıktığında seçim yapabilmektir. Bu seçme onun kendisidir. Bundan ötürü de kötüyü seçmiş olmak korkusu insanda iç sıkıntı yaratır. İnsan ayrıca sınırsız bir varoluş isteminden de sorumludur. Bu da Tanrı olmayı istemiş olan bir yaratığın suçluluk duygusunu besleyen bir ölçsüzlüktür (Foulquie 1991: 99).

Jaspers, özgürlüğün kesinliğini Tanrı'nın kesinliği olarak düşündüğünden Tanrı'nın inkâr edilmesinin, beraberinde insanın özgürlüğünü yadsıması anlamına geleceğini ifade eder (Dönmez 1995: 32). Jaspers'a göre, bu inanç insanın hürriyetinden gelmektedir. Kendi varlığından emin olan insan, Tanrı'nın varlığından da emin olur. Jaspers için özgürlük ve Tanrı birbirinden ayrılmazlar. Jaspers Aşkınılık'ın ispat edilemeyeceği görüşündedir. Jaspers için Aşkınılık ispat edilemez.

Fransız varoluşçu Gabriel Marcel, Jaspers gibi varoluş sorunlarına dini açıdan bakar, hatta onun felsefesi daha çok dinsel bir felsefedir de denilebilir. Marcel'e göre insan özgürlük deneyimlerinin içinde yazgısını kurar. Varoluş ona göre Tanrı'nın varlığını benimsemekle gerçekleştirilir. Buna göre her şey Tanrı'nın varlığıyla açıklanır. Marcel "Tanrının yüce varoluşu insan unsurunun kavrayabileceği bir şey değildir. Bizim yazgımız Tanrının varoluşuna bağlıdır, bağımlıdır. Tanrı'nın varoluşunu ancak içe bakışla sezebiliriz" der (Timuçin 2001: 84).

Bireyin özgür yanını ve varoluşunu muhafazakâr düşüncenin birey anlayışındaki en önemli sacayaklarından din ve tanrı ekseninde ele alan dinci varoluşçuluk kanadının bu düşünceleriyle muhafazakâr düşünceyle bir yakınlık gösterdiği söylenebilir. Din ve Tanrı ekseninde Varoluşçuluğun tanrıtanımaz kanadına baktığımızda ise bu kanadın Nietzsche, Heidegger, Sartre ve Ponty'nin düşünceleriyle şekillendiği görülür.

Nietzsche Tanrı için hangi dinde olursa olsun bir insan yaratması olduğunu söyler. Ve “bütün dinler birer düşünce ürünüdür” der. Ona göre, insanı Tanrı'ya bağlayan insanla Tanrı arasında bağlantı kuran belli bir çıkarıdır. İnsanı Tanrı'ya bağlayan bir umuttur, bir gelecek yatırımdır (Eyüboğlu 1987: 74). Nietzsche tanrının varlığını kabul edenlerin her şeyi tanrıdan bekler duruma geldiklerini, kendilerini keşfetme yerine “Tanrı'nın bildiği bir şey vardır” düşüncesinden yola çıkarak pasif duruma geçmeyi tercih ettiklerini görmüş ve bundan dolayı tanrıyı, kiliseyi, Hıristiyanlığı reddetme yoluna gitmiştir. Örneğin Nietzsche Hıristiyanlığı hayatı baltalayan, insanın boyutlarını küçülten bir yaşam yolu sayar. Hıristiyanlığı hayatın en korkulası sayırlığı olarak görür (Russell 2001:347).

Sartre'a göre insan birey olarak kendine yabancı bir gerçeklik içindedir bir başına bırakılmıştır. İçinde bulunduğu gerçekliğe karşı şu ya da bu tutumu benimsemesini sağlayan bir özgürlüğü vardır. Bu özgürlüğünü kullanmaya mahkûmdur. Ne yapacağını pek bilmediği bu özgürlük aracılığıyla şunu ya da bunu seçebilir. Kendisini kurma, yaratma, yapma sorumluluğu ve zorunluluğuyla baş başadır. İnsan (kendisi için varlık, bilinç, birey) içinde bulunduğu yabancı ve devinimsiz dünya (kendinde varlık, doğan toplum) karşısında yapayalnız ve özgür olduğu için bunaltı ve tedirginlik duyar. Tanrı olmadığına göre bir din yaşantısı, bir öte dünyaya sığınma umudu yoktur. Şüphesiz ki Sartre'ın düşünceleri II. Dünya Savaşından sonra umutsuzluk ve arayış havası içinde büyük ilgi çekmiş ve etki göstermiştir (Hilav 1993 : 201). Tanrıtanımaz Varoluş felsefesinde insanı tasarlayacak bir Tanrı bulunmadığına göre demek ki bir insan doğası da yoktur. İnsan varoluştan sonra kendini nasıl görüyorsa, bu varoluşa doğru atılıştan sonra kişiliğinin nasıl olmasını istiyorsa öyle olacaktır (Sartre 1967: 8 Akt. Bezirci, 1997).

Varoluşçuluğun bireye yüklediği tekbaşinalık ve diğer bütün varoluşlardan bağımsız olarak bireyin özünü ve sorumluluklarını yüceltmesi muhafazakâr düşünce de

farklı ve aksi bir boyutta seyreder. Muhafazakâr düşünce bireyi bir sosyal ağ içerisinde anlamlandırır ve bu sosyal ağı geleneğin otoritesinden bağımsız olarak değerlendirmez. Bu yönüyle aile, gelenek ve din muhafazakâr düşüncede bireyi şekillendiren en önmeli kurumlar olarak karşımıza çıkar.

Varoluşçu kuram içerisinde muhafazakâr düşünceyle birçok yönleriyle örtüşen düşünürlerden birisinin Frankl olduğu söylenebilir. Logoterapinin kurucusu olan Frankl'ın logoterapi kuramının detayından ziyade muhafazakâr düşünceyle bağınıtıasını ortaya koyma adına değerler, tanrı ve dine ilişkin görüşlerinin konunun analizi için daha bir önem taşıdığı söylenebilir.

Din, ruh, değerler gibi kavramları yadsıyan ve bu kavramları materyalist bir perspektiften analiz ederek bilimsel bulmayan kuramcılarının (Watson ve Freud gibi) aksine Frankl Tanrı ve din anlayışına gerek yaşam tarzı olarak gerekse de psikoloji terminolojisi açısından ayrı bir önem vermektedir.

Frankl'a göre İnsan, varoluşunu ancak anlam ve değerlere bağlı gerçekleştirebileceği için yönelişi, insan ötesi bir varlığa doğru olmak zorundadır. Eğer varsam, anlam'a ve değere yönelik varımdır. Anlam ve değerlere yönelik varolduğuma göre benim değerimden zorunlu olarak daha üstün değerlere sahip bir 'şey'e yöneliğimdir. Başka bir ifade ile ben öyle bir şeye yöneliğimdir ki, aslında O, bir 'şey' değil, aksine bir 'birisi', bir 'kişi' olmak zorundadır. Ancak, bu kişi beni aşan, bir 'kişi - üstü' olmalıdır. Bir cümle ile varolduğuma göre, her zaman Tanrı'ya yöneliğimdir. Başka bir sözünde Frankl şöyle der: "İnsanın ruhsal derinliğinde güçlü bir özlem hâkimdir. Bu şiddetli özlemin, susuzluğun konusu ve hedefi Tanrı'dan başkası olamaz"(Utsch, 1998. Akt. Bahadır, 2000: 10).

Frankl dindarlığa ilişkin görüşlerini şu ilginç benzetmeyle özetler:

Dindar ve dindar olmayan dağın zirvesine doğru beraber tırmanır. Ancak zirveye ulaşmadan bir sis tabakasıyla karşılaşır. Dindar olan, hiç çekinmeden sisin ötesine ulaşmayı arzular ve sise dalar. Buna karşın dindar olmayan, aynı cesareti gösteremez, ayağının altında hissettiği sağlam zemini terkedip bilinmeze adım atmaktan korkar. Dindarlık insan için karakteristik bir fenomen olmasına rağmen, bireyin bilinçli olarak Tanrı'yı inkara, dinden uzak bir hayata yönelmesinin nedeni, çoğu zaman sisle kaplanmış dağın zirvesine adım atma cesaretinden yoksun olması, sağlam olarak bastığı görünür zemini kaybetmekten korkmasıdır.(Kolbe, 1986: 239. Akt. Bahadır,

2000: 13) Dindar olmayanın aksine dindarın sise dalışındaki cesaret, Tanrı'ya olan güven ve inancından kaynaklanır. Dindar olmayan, bu avantajdan tabiatıyla yoksundur.

Frankl'e göre dindar daha derin bir sorumluluk bilincine ve daha derin bir Tanrı tecrübesine sahip olduğu için dindar olmayana göre, daha güçlü bir anlamlılığa kavuşabilir. Çünkü dindar, anlam sorununu ele aldığı anda, kendisine hayat ile ilgili ödevler veren Tanrıyla (Auftraggeber des Lebens) ilişkisini de düşünür. İnançsız insanın sorumluluk kaynağı sadece vicdandır. Birey farkında olmasa da aslında sorumluluk hissi, bilinçdışında gizli bulunan tanrısal etkide kaynak bulur. Sorumluluk duyduğu sürece dindar olmayan, bilinçli olarak Tanrıyı reddetse de, varoluşuna aykırı olduğu için bilinçdışında ruhunun kapılarını Tanrıya kapatamaz. Dindar olmayanın anlam bulabilmesini Frankl, onun Tanrı ile olan bilinçdışı ilişkisinin asla çözülemez oluşuna bağlar. Bu avantajına rağmen, inançsızın ulaşabileceği son anlam sınırı, zirve öncesinde kalmaya mahkûmdur.

Bu görüşleriyle muhafazakâr bir yaşam tarzı süren Frankl'in kuramsal anlamda da muhafazakâr düşünceyle ters düşmeyen bir psikoloji anlayışına sahip olduğu söylenebilir.

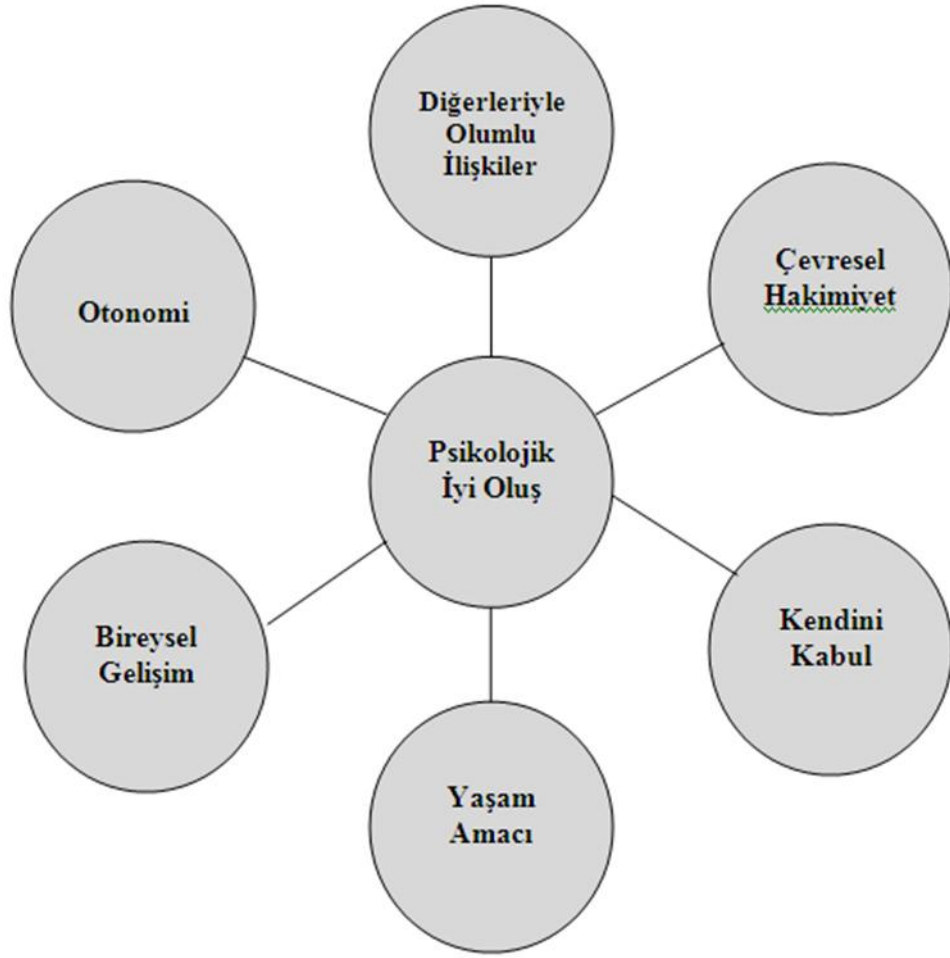
2.1.5. Psikolojik iyi oluş kavramı

Psikolojik iyi olma kavramsal olarak mutluluk ya da yaşam doyumunu gibi öznel iyi olmanın önemli deneysel göstergelerinden farklıdır (Bradburn, 1969, akt. Diener, 1984: 547) ve bu deneysel göstergelerin çoğunun kuramsal temelini olmadığı, tarihsel tesadüflere dayandığı görülmektedir (Ryff ve Singer, 1996: 14-15). Bu konuda Yetim (2001) tarafından yapılan diğer bir açıklama öznel iyi olmanın psikolojik iyi olmanın yeterli koşulu olmadığı şeklindedir. Örneğin mani nöbeti içerisinde taşkın duygular yaşayan bir kişi yaşamından oldukça hoşnuttur. Kendi güdülerinden, duygularından arındığını söyleyen, inzivaya çekilmiş bir birey mutlu olduğunu ifade edebilir. Ancak bu bireyleri psikolojik açıdan sağlıklı ya da iyi olarak değerlendiremeyiz (Yetim, 2001: 288). Schmutte ve Ryff (1997: 551), “iyi oluşun olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım ve yaşam doyumunu üç öge olarak vurgulayan tipik ölçümlerinin, iyi oluşu ölçmede etkili olmalarına rağmen, kavramsal olarak ruh sağlığı oluşumlarına uygun

olmadıklarını” savunmaktadırlar. Ryff (1989a: 1069)’e göre iyi oluşun altında yatan yapılar esasen mevcut literatürde yer alandan daha karışık bir yapıya sahiptir. Bu kavramlarla ilgili yapılan araştırmalar, kısa süreli memnuniyetle kişiliğin ilişkilerine ilişkin katkılar getirse de, olumlu insan işlevselliğinin geriye kalan önemli yönlerini geniş ve geçerli bir tarzda ortaya koymada yetersiz kalmışlardır.

Ryff, öznel iyi olmanın “psikolojik iyi olmanın temel yapısını tanımlamak için planlanmadığı”nı belirtmektedir (Ryff 1989a: 1070). Ryff (1989a: 1069)’a göre, psikolojik iyi oluş olumlu duygulanım, olumsuz duygulanım ve yaşam doyumunun basit bir birleşimi olmaktan çok, yaşam tutumlarından oluşan çok boyutlu bir yapıdır. Psikolojik iyi olmayı açıklayan kuramsal temelli yaklaşımların yokluğunu vurgulayan Ryff kişilik ve gelişim kuramcılarının olumlu psikolojik sağlığa ilişkin kuramsal açıklamalarını temel alarak “Psikolojik İyi Oluş” modelini oluşturmuştur (1989a, 1995). Bu modelde Maslow (1968)’un kendini gerçekleştirme; Allport (1961; Ewen, 1988)’un olgunlaşma; Rogers (1961)’ın tam işlev yapan insan; Jung (1933; Akt. Ryff, 1989a)’un bireyselleşme kavramları; Erikson (1968)’un psiko-sosyal aşamaları; Buhler (1935; Akt. Ryff, 1989a)’ın temel yaşam eğilimleri; Neugarten (1973; Akt. Ryff, 1989a)’ın yetişkinlik ve yaşlılıkta kişilik değişiminin özellikleri; Jahoda (1960)’nın belirlediği olumlu psikolojik sağlık ölçütlerinden yararlanmıştı. Her ne kadar psikolojik sağlığa ilişkin literatür, psikolojik yapının negatif sonuçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgilerle dolu ise de, pozitif sağlığa ilişkin bazı açıklamaları da içermektedir (Jahoda, 1960; Kinner, 1997; Ryff ve Singer, 1996; Brim ve ark., 2003: 93).

Ryff (1989a: 1069-1081)’ın önerdiği “Psikolojik İyi Oluş Modeli” altı boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar bireyin geçmiş yaşamına veya kendisine ilişkin olumlu değerlendirmelerini (kendini kabul), bir birey olarak devamlı büyüdüğü ve geliştiği duygusunu (bireysel gelişim), bireyin yaşamının anlamlı ve amaçlı olduğu inancını (yaşam amacı), kişilerarası ilişkilerde sıcaklık ve güveni (diğerleriyle olumlu ilişkiler), bireyin kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda etrafındaki yaşamı etkili bir şekilde yönlendirebilme kapasitesini (çevresel hâkimiyet) ve kendi kendine karar verme duygusunu (özerklik-otonomi) içermektedir (Ryff, 1989a: 1071, Ryff ve arkadaşları, 1999: 250). Varsayılan bu altılı modelle ilgili şekil aşağıda verilmiştir.

Şekil 2.1 Ryff'in psikolojik iyi oluş modeli ve alt boyutları

Ryff, bu görüş açılarının sınırlandırılmış bir özetle bütünleştirilebileceğini ileri sürmektedir. Bu amaçla Ryff, literatürü görgül alana doğru genişletebilmek için bir strateji olarak, açıkça belirlenenlerin tam listesi içinden birbirine yaklaşan ortak noktalar üzerinde durmaktadır. Ryff'e göre, "çeşitli formüllerde tanımlanan iyi oluş özellikleri gözden geçirildiğinde, birçok kuramcının olumlu psikolojik işlevselliğin benzer özelliklerini yazdıkları açık bir biçimde görülmektedir" (Ryff, 1989: 1070). Sözü edilen bu yakın noktalar başka bir deyişle iyi oluş, birleşimsel modelinin temel boyutları, diğerleriyle olumlu ilişkiler, otonomi (özerklik), çevresel hâkimiyet, bireysel gelişim, yaşam amacı ve kendini kabuldür. Ryff (1995: 99) incelediği kuramların farklı öğelerini bütünleştirerek her bir boyuta ilişkin tanımları yeniden yapılandırmıştır. Örneğin kendini kabul Maslow, Rogers, Allport ve Johada tarafından vurgulandığı gibi bireyin

yalnızca kendine karşı olumlu tutuma sahip olmasını içermemektedir. Kendini kabul kavramı aynı zamanda Jung'un bireysel sorumluluk kavramı içinde var olduğu gibi bireyin iyi ve kötü niteliklerini kabul etmeyi ve Erikson'un benlik bütünlüğü işlevinin bir parçası olarak tanımladığı, birinin geçmiş yaşantısını kabul etmeyi de içinde bulundurmaktadır. Yukarıda bahsi geçenlerin hepsi birlikte ele alındığında bu altı boyut, bireyin kendini ve yaşamını olumlu bir biçimde değerlendirmesini, bir birey olarak sürekli büyüme ve gelişme duygusunu, yaşamın anlamlı ve amaçlı olduğu inancını, insanlarla iyi ilişkilere sahip olmayı, yaşamı ve dünyayı etkili bir biçimde idare etmeyi ve kendi kararlarını verme duygusunu içeren psikolojik iyi oluşu kapsamaktadır.

2.1.5.1. Psikolojik iyi oluş kavramına genel bir bakış

Psikolojik iyi oluş kavramı bütünsel bir yapı olarak değerlendirildiğinde bu bütünsel yapının temellendirilmesi adına kavram ilkçağ felsefesinin önemli olgularından “mutluluk” kavramına kadar götürülebilir. Kavramı etraflı bir şekilde ele almaya Antik Yunan düşünürlerinin mutluluğa ilişkin görüşlerine yer vermeye başlanabilir.

2.1.5.1.1. Antik Yunanda mutluluk

İlk çağlardan beri tartışıla gelen mutluluk, Sokrates ve Platon'dan sonra Aristo tarafından ele alınarak sistematik bir tarzda incelenmiştir. Sokrates'e göre erdemli olmak, mutlu olmak demektir. Erdemlilik ise bilgiye dayanır. Çünkü doğru bilgi insanı iyi eyleme götürür. Bilgiden doğan iyi ise insanı mutlu yapar, ruha sağlık kazandırır. Görüldüğü gibi Sokrates, erdem ile mutluluk arasında bir bağ kurar. Platon'a göre ise en yüksek iyi mutluluktur, mutluluğun yolu ise erdemden geçer. Erdem insanın ruhunu mutlu yapar (Gökberk, 1996: 50–61). Grek Felsefesinde mutluluğu sistematik bir şekilde ilk ele alan Aristo olmuştur. Mutluluğu ahlak felsefesi, ahlak felsefesinide siyaset bilimi içerisinde değerlendiren Aristo, mutluluğu kapsamlı bir şekilde şöyle tarif eder: Mutluluk, ruhun belli bir nitelikte olması, akla uygun davranışta bulunması, ya da ruhun akıldan yoksun olmayan etkinliği, yetkin ve olgun bir yaşam süren ruhun erdemli eylemi, erdemin kendisine yöneldiği eylem biçimi, erdemle birleşmiş refah ya da yaşam bağımsızlığı, hazdan güvenli bir şekilde yararlanma, insanın malını, mülkünü, bedenini

koruma ve onları kullanma gücüyle birlikte varlığın ve bedeninin iyi bir durumda olması, ruhun fazilete uygun herhangi bir davranışı, en iyi, en güzel, en hoş olan bir şey, insansal şeylerin en iyisi, en önemlisi ve en üstünü, kendinde arzu edilir ve kendi kendine yeterli bir şey olan, uğruna birçok şeyi seçtiğimiz, erdemin yönettiği ve erdeme uyan bir çeşit eylem olan, gelişigüzel bir süre için değil, yaşam boyu amacını kendisinde taşıyan, mükemmellekle uyum içerisinde olan etkinlik, bütün güçlerimizin ve iyiliklerimizin tam olarak -koşullu olarak değil mutlak bir şekilde kullanılması, erdeme uygun tam bir yaşama etkinliği, aklın ezeli ve ebedi olan değişmeyen nesnelere ilgilenen bilimsel kısmının, yaşamının sonuna kadar ruhun erdeme uygun etkinliğidir (Aristoteles, 1997: 17, Akt. Tuncer, 2006: 21-22).

Mutlulukçu filozof olarak adlandırılan Demokritos'a (Özgen, 1997: 16) göre ise mutluluk ruhun dinginliğidir. Mutluluğun tek yolu iyinin ne olduğunun bilinmesidir. Bunun ölçüsünü de insan haz ve acı duyguları ile bulabilir. Yalnız, insan gerekli olan iyi ile mutlak olan iyiyi de ayırmalıdır. Mutlak olan iyi, ruhun iyi durumda bulunmasıdır. Ruhun böyle bir durumda bulunmasıyla insan, yalnız iyi olandan sevinç duyar, kötüyü yapmak şöyle dursun onu istemez dahi. Zaten insanın ahlakça değer ölçüsü düşüncesinden geçer. İşte insan, düşünceleri ile dışarıdan bağımsız olarak sevincini kendisi oluşturur. Bundan dolayı mutlu olmak için yapılacak şey, ruh dinginliğine erişmektir. Ruh dinginliğine erişmek için de sarsıcı tutku ve duygulanımlardan kaçmak gerekir (Gökberk, 1996: 40-41). Stoalılara göre en yüksek iyi, en yüksek amaç olan mutluluktur. Mutluluk ise erdemle bulunur, iyi olan şey yalnızca erdemdir (Akarsu, 1997: 9). Yani erdem, mutluluğun şartıdır. Erdem de ancak iyide bulunur. Ayrıca Stoalılar, dış değerlerin mutluluk üzerinde etkisinin olmadığına inanmışlardır. Erdemin tek başına mutluluğu sağlayacağını söylemişlerdir. Bundan dolayı sıradan insanlar tarafından değerli olarak atfedilen zenginlik, maddi zevkler, şeref, saygınlık, sağlık gibi şeyler ilgisiz kalınması gereken şeylerdir. Yani mutluluğu sağlayan şey bunlar değil, biricik iyi olan erdemdir (Gökberk, 1996: 106-107).

Aristippos'a göre haz biricik iyi olandır, hayatın amacı da en yüksek hazzı ulaşmaktır. Mutluluk ile hazzı özdeşleştiren Epikurus'a göre ise mutluluğun kaynağı maddi olan hazlarda değil, zihnin hazlarındadır. En yüksek olan haz en yoğun olan değil bütün yaşam boyunca sürebilendir (Akarsu, 1997: 21). Kısacası hazzı yaklaşıma göre

mutluluk insan vücudunun acılardan, ruhun da sıkıntılardan kurtulmasıdır (Altıntaş, 1999: 51). Faydacı mutluluk anlayışını benimseyenler hareketlerimizi, bize vermekte oldukları mutluluk oranında iyi ve kötü olarak değerlendirirler (Yıldız, 1997: 14). Akılcı mutluluk anlayışlarında ise duygu ve tecrübenin yerini akli olan şeyler alır. Sokrat, Demokritos, Platon, Aristo gibi filozoflar yukarıda değindiğimiz gibi mutluluğun kaynağı olarak iyilikten, erdemden bahsederler. Erdeme ise bilgi ile ulaşabileceğini söylerler (Yıldız, 1997: 15; Özgen, 1997: 1; Gökberk, 1996: 40–41, 50, 60–61).

2.1.5.1.2. İslam felsefesinde mutluluk

İslam Felsefesinde mutluluğun ne olduğu ile ilgili söylenenlere genel olarak bakıldığında mutluluğun üç kavram (gaye, yetkinlik ve iyi) ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Ayrıca İslam Felsefesi ile ilgili eserlerde mutluluğun, iki temel özelliğine vurgu yapılır. Bunlardan birincisi; mutluluğun özü itibariyle ya da kendisinden dolayı tercih edilir olması, ikincisi ise; mutluluğun kendi kendine yeterli olmasıdır.

İslam Felsefesi Tarihinde mutluluk problemini ilk olarak sistematik bir şekilde ele alıp inceleyen Farabi'dir. Aralarında kısmi farklılıklar olmasına rağmen Farabi'nin, kendisinden sonraki İslam filozoflarının mutluluğa bakış açılarını belirlediğini de söylemek mümkündür. Farabi'ye göre mutluluk, her insanın ulaşmayı arzu ettiği bir gayedir. Ona kendi çaba ve gayretiyle yönelen herkes, onun herhangi bir yetkinlik olmasından dolayı ona yönelir. Mutluluk çok meşhur bir gaye olduğundan onu açıklamak için fazla söze gerek yoktur. İnsanın istediği her yetkinlik ve gaye herhangi bir iyi olduğu için istenir. Çünkü şüphesiz her iyi tercih edilir. İyi ve tercih edilir gayeler çok olduğuna göre mutluluk tercih edilen iyi şeylerden biridir. Burada mutluluk bir gaye, yetkinlik ve iyi olarak belirlenmektedir (Aydın, 1984: 433-434).

Farabi'ye göre iyi şeyler arasında en iyi olanın, tercih edilenler arasında en çok tercih edilenin ve insanın yöneldiği gayenin en kâmil olanının mutluluk olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü mutluluk hiçbir zaman başka bir şeyden dolayı değil, kendisinden dolayı tercih edilmektedir. İşte bu niteliği de onun, tercih edilen şeyler içerisinde, en çok tercih edileni, en büyüğü ve en yetkini olduğunu göstermektedir." Gerçi Farabi'ye göre

ilimler ve siyaset gibi kendi özünden dolayı tercih edilebilecek başka şeyler de vardır. Fakat bunlar; mesela zengin olma veya haz alma gibi şeylerde araç kılınabilmektedir. Oysaki mutluluk, asla herhangi bir zamanda başka herhangi bir şeyden dolayı değil, daima özünden dolayı tercih edilmektedir. Bu niteliğe sahip olan bir şey ise daha makbul, daha yetkin ve daha iyidir (Farabi, 1985: 47, Akt. Taş, 2006: 2).

Mutluluğun, kendi kendine yeterli olması özelliğine gelince, mutluluğun bu özelliği mutluluğun bizatihi olması demektir. Bu bakımdan da mutluluk gaye bakımından objektif yeterliliğe sahip bir ilke olarak görünmektedir. Farabi'ye göre mutluluğu elde ettiğimizde, onunla birlikte başka herhangi bir şeye ihtiyacımız olmadığını görürüz. Böyle olan her şey “kendi kendine yeterli” olmaya en layık şeydir. Bu sözün doğruluğunun delili, her insanın bizzat kendi tahmin ve takdirine dayanarak, mutluluğun yeterli olduğu inanç ve kanaatini taşımasıdır. Nitekim bazıları zenginliğin, bazıları hazzın, bazıları yönetmenin, başka bazıları ilmin ve diğer bazıları da başka şeylerin mutluluk olduğunu düşünmektedir. Mutluluk olduğunu düşündüğü şeyin de en tercih edilen, en büyük ve en tam iyi olduğuna inanmaktır (Farabi, 1985: 47, Akt. Taş, 2006: 3).

İhvân-ı Safa'ya göre de her şey iyi (hayr) olması bakımından, iyi ise kendisinden dolayı istenir. Mutlak iyi mutluluktur. Bu itibarla mutluluk, başka bir şey için değil, yalnız özünden dolayı istenir (Bircan, 2001: 58)

“Onlara göre âlemde her şey hayır için, hayırsa kendisi için istenir. Ancak hayır nedir? İhvân-ı Safa, hayrı kısaca mutluluk diye açıklamıştır ve mutluluğun da başka bir amaç için araç değil, kendi kendisinin amacı olduğunu belirtmişlerdir. İyi, mutluluk diye açıklandığına göre mutluluk nedir? İhvân-ı Safa mutluluğu dünyevi ve uhrevi diye ikiye ayıran geleneksel İslami telakkiyi sürdürmüştür. Dünyevi mutluluk, “her varlığın en iyi durumlarla en mükemmel gayelere doğru ilerlerken en uzun süre yaşaması”, ahiret mutluluğu ise “her nefsin yine en iyi durumlarda ve en yetkin gayelere doğru yükselerek ebediyen varlığını sürdürmesidir.” İnsanın ahlaki yapısının oluşmasında bedendeki dört unsurun nitelikleriyle biyolojik mahiyetteki keyfiyetine büyük önem veren İhvân-ı Safa'ya göre insanın arzu ve eğilimleri onun bu maddi tabiatından kaynaklanır. Bu eğilimler insanda bir ahlak (hulk) oluşturur; daha sonra ruhta bir seçme gücü (ihtiyar) doğar; ayrıca aklın düşünme yeteneği ile ahlaki mükemmellik kazanır; nihayet dini buyruk ve yasaklarla ahlak güçlenmiş ve düzeltilmiş olur. Böylece insan tabiatında yerleşmiş bulunan arzu ve eğilimler gerektiği şekilde, gerektiği zaman ve gerekli olan amaca yönelik olarak işlerse bu

durum hayır, bunun zıddıysa şer diye adlandırılır. İhvan-ı Safa bu açıklamalarıyla hayrı üstün ahlak, şerri de kötü ahlakla aynı saymışlardır. Hayrı mutlulukla aynı şey saydıklarına göre şu halde mutluluk iyi ahlak, mutsuzluk ta kötü ahlaktan ibaret olmaktadır. İnsanın arzu ve eğilimlerini iradeli olarak yönlendirmesi onu övgüye değer varlık kılar; irade ve ihtiyarını akıl ve düşüncesinin yönetimine vermesi onun erdemli, hâkim veya filozof olmasını; irade ve ihtiyarıyla akıl ve düşüncesinin dini buyruklar ve yasaklarla uyumlu işlemesi de onun sevaba layık varlık olmasını sağlar. Şu halde hayır ve mutluluk; irade, akıl ve dinin uygulamasıyla gerçekleşir” (Çağrı, 1989: 68-69, Akt. Taş, 2006: 5).

İslam Ahlak Felsefesinin önemli düşünürlerinden biri olan İbn-i Miskeveyh’e göre ise iyilerin gaye olanları bulunduğu gibi gaye olmayanları da vardır. Bu gayelerin de kimisi tamdır, kimisi değildir. O’na göre tam olan gayenin örneği mutluluktur. Çünkü mutluluğa ulaşıldığında ona bir şey eklemek ihtiyacı duyulmaz (Bircan, 2001: 58).

O’na göre maddi ihtiyaçların tatmininden fedakârlık yapılarak bilgi ve tecrübeye; dolayısıyla manevi hazlara ulaşılır. İnsan bir kez bu hazzı tattığında, maddi hazların gerçek mutluluğun kaynağı olmadığını anlayacaktır. Çünkü İbn-i Miskeveyh’e göre, mutluluk etken bir hazdır. Bunun bilincine varmak ise felsefi faaliyetle ve bu faaliyeti hedefine ulaştırarak hakiki dine bağlanmakla mümkündür. Tıpkı Aristoteles gibi İbn-i Miskeveyh de insanı ruh ve bedenden müteşekkil bir bütün olarak değerlendirmekte ve maddi ve bedeni iyilikleri bu dünya hayatının mutluluğu için gerekli görmektedir. Bu tür iyiliklere önem vermek ayrıca insanın medeni ve bayındır bir çevrede yaşamasını, kısaca bir medeniyet kurmasını sağlayacaktır. Ama sonra vurguyu tekrar akledilir âlemin sonsuzluğuna çeviren İbn-i Miskeveyh, dünya hayatının geçiciliğinden, akıl âleminin ise yücelik ve sonsuzluğundan söz ederek, gerçek mutluluğun metafizik âlemde olduğunu söylemektedir. Nitekim insan gerek bedeni planda gerekse ruhi planda mutlu olabilir; yani bedeni iyilik ve güzellikler de pekâlâ mutluluğa sebebiyet verebilir. Ancak bedeni mutluluk ile ruhi mutluluk arasında hem derece hem de mahiyet farkı vardır. Sadece bedeni mutluluk, son derece nispi bir değere sahiptir. Oysa ruhi mutluluğun kendi başına bir değeri vardır ve o mükemmeldir. Birincisi acı ve üzüntülerden kurtulamazken, ikincisi acı ve üzüntüden uzak olur; çünkü hikmet sahibidir, ilahi neşe sahibidir ve huzurludur. Bedeni mutluluk daha yüce mutluluğa vasıta olduğu, kolaylık sağladığı ölçüde değer kazanır (Kutluer, 1989: 72).

İhvân-ı Safâ ile yaklaşık olarak aynı çağda yaşamış olan İbn-i Sînâ mutluluğu, günlük dildekinden farklı olarak, dini-metafizik yetkinliğe ulaşmış insanın duyduğu en yüksek derecede haz ve memnuluk olarak düşünmüştür. İbn-i Sînâ'ya göre bedeni mutluluğun veya duyular vasıtasıyla elde edilen lezzetlerin herhangi bir değeri ve önemi yoktur. İdrak, düşünme gücü ne kadar şiddetli, derinden ve güzel olur, idrak edilen şey de ne kadar değerli ve güzel olursa bundan elde edilen lezzet ve mutluluk da bu nispette güçlü olur. İşte bu nedenle aklın idrakinden duyulan haz, duyularla algılanan hazdan daha kuvvetlidir, insan için de daha önemli ve önde gelen bir hazdır. İbn-i Sînâ'ya göre insan “natık nefsin” yetkinliği ile mutluluğu elde etmektedir (Durusoy ve ark. 2005: 173). İbn-i Sînâ'ya göre nefsin düşünme gücü sadece insanda vardır. İşte bu güç sayesinde insan, nazari ve ameli hakikatleri tasavvur ve tasdik ederek yetkinliğini kazanır. Nazari ve ameli hakikatleri de düşünme gücü sayesinde idrak ederek mutluluğa ulaşır (Aydın, 1984: 41-42).

İbn-i Sînâ'da mutluluk, özü itibariyle istenilen ve bütünüyle tercih edilendir. Mutluluğun dışında tercih edilen ve ulaşılmak istenen bütün gayeler bir başka şeyden dolayı tercih edildikleri için, kendisinden dolayı tercih edilen mutluluk, tercih edilen ve ulaşılmak istenen gayeler içerisinde en üstün olanıdır İbn-i Sînâ'ya göre mutluluk en yüksek bir gayedir. Bu en yüksek gayeye ulaşmak da nefsin yetkinleşmesi sayesinde olmaktadır. Nefsin tam yetkinliği de bedenden ayrılması ile mümkündür, dolayısıyla da en yüce mutluluk ölümden sonra gerçekleşecektir. Nefis bu dünyada maddeden tamamıyla müstağni olamayacağı için mutluluğun en yüce derecesine insan ahirette ulaşacaktır. İnsan bu dünyada düşünme gücüyle hakikatleri idrak edip kendini yetkinleştirdiğinde, dünyadaki mutluluğa ve bunun akabinde de nefsi bedenden ayrıldığında yüce mutluluğa ulaşacaktır (Bircan, 2001: 58).

2.1.5.1.3. 19. yüzyıldan günümüze psikolojik iyi oluş

Psikolojik iyi oluş kavramının bütünsel bir yapı halini almasında 19. yüzyıl öncesine kadar “mutluluk” kavramı ekseninde değerlendirmelerin yapıldığı sonucu çıkarılabilir. Bu çerçevede Psikolojik İyi Oluş kuramının bütünsel yapısına katkı sunan kuramlara yer verilmiştir.

2.1.5.1.3.1. Psikoanalitik yaklaşım ve iyi oluş

Psikoanalitik kurama göre iyi uyum yapmış bir birey id, ego ve süperegosu egonun liderliğinde görece bir uyum içinde çalışır (Nelson-Jones, 1982: 89). Böylece birey nedeni belli olmayan veya çok uzun süren kaygı ve bunaltılar geliştirmeyebilir (Kılıççı, 1992: 10). Sağlıklı bir kişide güçlü bir benlik, alt-benlik ve üst-benliğin kişilik üzerinde aşırı kontrol sahibi olmasına izin vermez (Burger, 2006: 80). Freud'da anormalden normale doğru bir gidiş vardır (Aşkın, 1997: 4). Freud yaşam boyunca birtakım güçlükler ve bazı mutsuzlukların yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu ancak psikolojik olarak sağlıklı bireylerin iki şeyi iyi yapabildiklerini söylemektedir ki bunlar sevmek ve çalışmaktır (Ewen, 2003: 34).

“Organizma dengede olduğu zaman mutludur. Doyum bulduğu zaman haz duyar ve bunu yaşam boyunca hep arar. Gerilim doyumsuzluğun ve bazı şeylerin noksan olduğunun işaretidir. İşte organizma bunu kapatmaya çalışır” (Yanbastı, 1996: 17).

Freud insan davranışını motive eden ve bu motivasyon sayesinde bireyde bir yaşam enerjisi oluşturma adına çeşitli içgüdüler olduğunu vurgular. Freud' a göre kişinin yaşamdaki haz ve mutluluğu kısmen bu içgüdüleri karşılama (tatmin) düzeyi ile şekillenir. Freud bu içgüdüleri iki kategoride toplamıştır. Yaşam içgüdüleri ve ölüm içgüdüleri. Yaşam içgüdüleri (life instincts-eros) açlık, susuzluk, cinsellik gibi kendini korumaya ve türün devamını sağlamaya yönelik faaliyetleri kapsar. Bunlar libido yoluyla ortaya konan hayatın sürmesini sağlayacak yaratıcı güçler ve enerji şekilleridir. Ölüm içgüdüleri (death instinct-thanatos) ise yıkıcı bir güçtür. Bu içgüdü, mazoşizmde veya intiharda olduğu gibi içe yönelik yada saldırganlık veya nefrette olduğu gibi dışa yönelik olabilir (Schultz ve Schultz, 2007: 607).

Arzu ve hazların giderilmesinin psikolojik iyi oluşun da bir ön koşulu olduğu düşünüldüğünde Freud'un topografik görüşünün psikolojik iyi oluşun psikoanalitik yorumu adına ayrı bir önem kazandığı söylenebilir. Freud ruhsal aygıtı üç tabakaya ayırır. Bu görüşte ruhsal aygıt bilinçötesi, bilinçöncesi ve bilinç şeklinde üç tabakadan oluşur. Freud'a göre bilinçötesi materyal genellikle 'arzu doyurma' dolayısıyla haz ilkesine bağlı olarak çalışır ve bilinç düzeyinde doyurulması sakıncalı arzu ve hazlar bilinçötesi düzeyde (örneğin rüyada) doyularak ruhsal aygıtın dengesi korunur. Freud

bilinç düzeyine psişik enerjinin dağılımında önemli bir rol oynayan ‘dikkat duyu organı’ şeklinde bir anlam yükler. Freud’a göre en çok psişik enerji bilinçlilik için gerekir ve bu da diğer ruhsal süreçlerden alınır. Herhangi bir anda, zihin tek birşeyle meşguldür, fakat bir fikirden bir anıya veya başka bir fikire geçiş mümkündür. Algı sistemi radara benzer ve her an dış ortamdan birçok uyarana alabilir. Zihin ya ‘önemli’ ya da bir ‘tehlike’ karşısında bilinçöncesinden yardım alabilir ve bu sayede kişiyi mutsuz edecek bir durumdan kurtarabilir (Ersevîm, 1997: 103-106).

Freud’a göre her dürtünün amacı boşalma ve doyumdur ve kişi dürtülerine doyumuna ulaştırdığı ölçüde haz ve mutluluğu yakalar ve bu sayede kendini iyi hisseder. Freud dürtünün nesnesinin boşalma ve doyum sağlayacak her hangi bir şey, kaynağının ise cinsel haz bölgeleri diye bilinen beden bölgeleri olduğunu vurgular. İşte Freud, ruhsal-cinsel gelişme dönemlerine ilişkin görüşlerini oluştururken, dürtülerin kaynaklandıkları ve en belirgin doyum noktaları oldukları beden bölgelerine önem vermiştir. Freud, her dönemin özelliklerini dürtülerin kaynağı, düzenlenişi, yönelişi, dışa-vurulduğu, karşılaştıkları engeller ve çatışmalar bakımından tanımlamaya çalışmıştır. Ruhsal cinsel gelişme kuramına göre bir dönemin özelliklerini yetişkin çağda da belirgin biçimde taşımak o dönemde saplanmayı (fiksasyon) gösterir. Bir dönemde saplanma, o dönemde adlandırılan bir kişilik yapısını belirler. Örneğin Anal kişilik, Oral kişilik vb (Öztürk, 1997).

Freudun gelişim kuramına göre çocukta psikolojik ve cinsel gelişim, her biri bir önceki dönemin üzerine kurulan ve önceki dönemlerde kazanılan davranışları da özümleyen beş dönemde tamamlanır.

Bu dönemlerden ilki doğumdan birinci yılın sonuna dek olan, biyolojik gereksinimlerin doyurulması ile birlikte giden haz ve engellenmesi ile birlikte giden acının, çocukta duygusal tepkilerin ilk ayrılaşmış belirtilerini oluşturduğu, bebeğin kendisine haz ve acı veren uyarıcılara karşı bütün bedeni ile tepki gösterdiği ve haz ilkesinin egemen olduğu *oral* dönemdir. Birinci yılın sonundan üçüncü yılın başına ya da ortalarına kadar uzanan *anal* dönemde ise çocuğun kas dizgesinin, özellikle ilgiyi çeken dışkılama ve işeme büzgeç (sphincter) kaslarının işlevlerinde gelişme göze çarpmaktadır. Anal ve üretral büzgeç kaslarının gelişmesi ile çocuğun dünyasına yeni bir eylem yetisi katılmıştır. Çocuk içeride birikmiş dışkısını tutarak ya da bırakarak bir

haz duyar. Bir sonraki dönem olan *fallik* dönemde çocuğun toplumsal çevre ile bağları genellikle ve yakın aile üyeleri aracılığıyla olmaktadır. Çocuğun bağımlılık durumu sürmekle birlikte, sınırları gittikçe ayrımlaşan ve özerk davranışlar gösterebilme yetisini kazanan çocuk benliği geliştikçe, annenin ilk dönemki tutumlarının değişmesi gereklidir. Artık çocuğun, emzirilmesi, uyutulması, kundaklanması gibi uygulamalar önemini yitirerek yerini, tuvalet eğitimi, bağımsızlık ve saldırganlık alanlarındaki yetiştirme ve öğretme çabalarına bırakmaktadır (Öztürk, 1997: 20-34). Fallik dönemin diğer bir önemli gelişmesi de oedipus karmaşasıdır. Her kişinin ilk sevgi nesnesi kuşkusuz annesi ya da annesi yerine geçen birisidir. Bu dönemde anne, kız ve erkek çocuk için bir sevgi nesnesidir. Ancak artık kız ve erkek çocuğun ilgi ve sevgisinde bir takım değişiklikler olur. Daha önceki dönemlerde kendisine bakan ve eşysel anlamı olmayan anneye karşı bir bağıllık duyarken; fallik dönemde bu sevgi nesnesi eşeyden bir kişi olarak görülmekte ve böylece ilişkiye eşysel bir anlam yüklenmektedir.

Gizil dönemde ise okul çağının başlangıcı olan 6-7 yaşlarında ve daha sonraki yıllarda, çocuğun beden gelişiminin yanı sıra zihin gelişiminde de önemli bilişsel ve duyuşsal ilerlemeler olur. Çocuğun bilişsel ve duyuşsal yetileri, giderek gerçeğe daha uygun değerlendirmeler yapabilecek düzeye gelir. Önceki çocukluk dönemlerinde belirgin olan büyüsel, animistik ve dürtülere bağlı düşünce biçimi artık yerini giderek gerçeklik ilkesine dayanan düşünce biçimine bırakır. Çocuğun duygusal tepkileri de artık kendi iç gereksinimlerine aşırı bağımlı olmaktan çıkarak daha çok gerçeklere ve toplumsal koşullara uygun nitelik kazanır. Son evre olan *genital* dönem, ana-babaya bağımlılıktan kurtulma, cinsel kimliğini kabullenme, toplumsal yerini araştırma ve bir mesleğe yönelme çabalarının gösterildiği bir dönemdir.

Freud'un görüşüne göre çocuklar bu psikoseksüel dönemlerden geçerken bazı zorlukları ve krizleri aşarken benliğimiz ekonomik davranır ve az miktarda libido kullanır. Çocuklar dönemlerden birinde, sarsıcı bir deneyim yaşadığında orada bol miktarda libido saplanır ve benlik saplandığı o dönemden kalma bazı özellikler gösterir (Burger, 2006: 85). Freud'un çocukluk dönemini kapsayan bu gelişim dönemlerinin zorlanmadan ve takılmadan yaşanması bir bakıma sağlıklı bir psişik yapının göstergesi olarak ve aynı zamanda bir psikolojik iyi oluş kaynağı olarak da yorumlanabilir.

Kuramın neo psikanaliz kanadına bakıldığında benlik psikolojisinden nesne ilişkilerine ve kendilik psikolojisine, psişik yapı ve bu yapının psikolojik iyi oluşu açıklamaya ilişkin bağıtı çerçevesinde değişik görüşler yer almaktadır.

Ben psikolojisinin önemli temsilcilerinden Hartmann'ın görüşleri özellikle ben özerkliği ve dış çevreye uyumu çerçevesinde yer alır.

“Hartmann'a göre ben kendi özerk gelişim hattına sahiptir. Dış gerçekliğe uyum ise biyolojik bir perspektife oturtulmuştur. Burada gerçeklik, organizmanın etkileşime girmek ve uyum göstermek zorunda olduğu koşulların bütünü olarak, bir ekolojik sistem olarak düşünülmüştür.... Hartmann insanı çevreye uyum göstermek zorunda olan biyolojik bir organizma kabul eder. İnsan yavrusu daha doğuştan itibaren beklenebilir ortalama çevreye (*avarage expectable environment*) uyum göstermek sorunuyla karşı karşıyadır. Bu uyumun organı bendir. Bu çerçeve klasik yaklaşımla önemli bir farklılık taşır. Klasik yaklaşıma göre insanın biyolojik temeli libidinal ve saldırgan dürtülerdir; ben ancak bu dürtülerin gerçeklik karşısında uğradığı düş kırıklıkları sonucunda bir tabaka olarak ayrışır. Oysa Hartmann gerçekliğe uyumu daha baştan kabul eder. Bu da bazı yeni kuramsal değişikliklere gitmesini gerektirir. Bütün bu değişikliklerin temelinde, insanın hayatta kalmak için çevreye uyum göstermek zorunda olduğu tespiti vardır” (Tura, 2000: 34-35).

Nesne ilişkileri ekolünde ise psişik aygıt yine alt-ben, ben, üst-ben olarak üçlü bir yapı özelliğindedir. Ancak bu yapı klasik kurama göre farklılık gösterir. Kişiliğin enerji kaynağı olarak yine dürtüler vardır ancak dürtüler ile eşit düzeyde hatta bazen daha önemli ateşleyici olarak çocuğun doğumdan itibaren sergilediği ilişki arayışı ön plana çıkarılmıştır.

Nesne ilişkileri ekolünde gelişim modellerinin ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülür. Birbirini izleyen devreler, bu devrelerde başarılması gereken gelişim sınavları aynen klasik kuramdakine benzer. Tökezlemeden başarı ile geçilen devreler sonucunda, sağlam bir ben kimliği, bölünmemiş parçalanmamış benlik ve gelişmiş savunmalar oluşur. Nesne ilişkileri ekolünde, gelişim kavramının en büyük farklılığı Melanie Klein'da dikkat çeker. Klein'ın kuramında kronolojik olarak birbirini izleyen devreler yerine, gelişimin değişik noktalarında tekrar tekrar ortaya çıkabilecek paranoid-şizoid ve depresif durumlar vardır (Klein, 1946. Akt. Ardalı ve Erten, 1999: 16).

Klein'in teorisi anne memesi ve dolayısıyla çocuk için önemli olan ötekiyle kurulan iletişim biçimlerini ön plana çıkarırken; bunlar için belirli gelişim evrelerinden söz etmez. Gelişimin seyrini daha çok birbiri arasında gidip-gelen durumlara bağlar. Klein'e göre doğumla birlikte ambivalent duyguları gelişmemiş olan çocuk bir nesnenin hem iyi hem de kötü olabileceğini kavrayamaz. Bu nokta da anne memesiyle kurulan iletişim biçimlerinde memeyi iki farklı nesneymiş gibi algılar. Bu süreçte bölme mekanizmasını kullanır. Zihin de bu iki farklı nesneyi yansıtmalı özdeşleşmenin yardımıyla kodlar. Bu konum "paranoid-şizoid" konum olarak adlandırılır. Çocuğun doğum sonrası için normal bir evredir. Ancak memeyle kurulan iletişim biçimleri sevgiyle olumlu yönde ilerlemezse paranoid-şizoid konumda takılan çocuk yetişkinlikte şizofreniyle karşı karşıya kalır. Bu konumu geçen ve nesnenin iki farklı yönünün olacağını kavrayarak bunları aynı nesne de birleştirebilen yani, iyinin içine kötüyü yerleştiren birey ise, "depresif konum"la karşı karşıya kalır. Bu konuma saldırgan ve tahrip edici duyguların sevilen nesneye zarar vermesinden duyulan kaygı ve iyinin içine kötünün bulaştırılmasının getirdiği suçluluk duyguları yol açar. Çünkü temelde sevilen ve saldırgan duygular beslenen nesne aynı nesnedir (Özpolat, 2005: 13-14).

Nesne ilişkileri kuramında patolojinin kaynağı gelişimin değişik devre ve durumlarında, bireyin çevresi ile ilişkisindeki sağlıklı etkileşimdir. Sağlıklı etkileşim çocuğun iç dünyasındaki yapıları etkilemesi sonucunda ben zayıflıkları, bölünmüş parçalanmış veya 'sahte benlik' yapıları ortaya çıkar (Masterson, 1988. Akt. Ardalı ve Erten, 1999: 16).

Klein'den etkilenen Otto Kernberg, bireyin çevresiyle kurduğu iletişimin ruhsal aygıt tarafından şekillendirilerek bireyin dünyaya ve kendisine bakış açısını oluşturduğunu öne sürdü. İnsan kişiliğinin örgütlenmesinde çevreyle ilişki ihtiyacının oluşturduğu iletişim biçimlerinin rolü üzerine eğilen Kernberg'e göre, "kişilik örgütlenmesinin yapı taşı bir başka deyişle "psişik atom" şu öğelerden oluşur: kendilik görünümü, nesne görünümü ve bu ikisini renklendiren bir dürtü ve duygulanım rengi. Bu psişik atom, bebeğin öteki nesne ile girdiği etkileşimin sonucunda oluşur. Bebek bu etkileşimi "içe yansıtır"(introjection). Bebek ile önemli ötekinin ya da annenin herhangi bir etkileşimi bu psişik atomun ham maddesini sağlamaktadır" (Ardalı ve Erten, 1999: 85).

Kernberg (1999), bireyin yaşamın ilk evresinden sonra kendisinden farklı olan her şeyi nesne olarak algıladığını düşünmekte, bireyin kişiliğinin bu nesnelere sürdürülen ilişkilere bağlı olarak şekillendiğini öne sürmektedir. O'na göre, birey kendisinden farklı olarak sürdürdüğü ilişki biçimlerini zihnine nesne görünümü olarak kodlar. Aynı zamanda nesne görünümü olarak kodlanan bu iletişim biçimine uygun olarak çocuk kendiliğine ilişkin bir görünüm de kodlar. Bu görümler toplanarak; nesne görünümleri ve nesne tasarımlarını ve kendilik görünümlerini ve kendilik tasarımlarını oluşturur. Eşdeyişle, birey kendi dışında kodladığı her nesneye karşılık gelecek şekilde bir kendilik de kodlar ve bu kodladığı nesne ve kendilik tasarımlarını zihnine yerleştirir. Bu tasarımların kendilikle ilgili yanları yaşamın ilerleyen evrelerinde birleşerek bireyin kendilik yapılarını, yine bu tasarımların nesne ile ilgili yanları da ilerde bütünleşerek bireylerin dış dünyaya ilişkin algılarını meydana getirir. Ancak çocuğun kendisinin dışındaki dünyayla sürdürdüğü iletişim biçimleri fotoğrafik bir şekilde zihnine kodlanmaz. Bu iletişim biçimlerinde çocuğun ötekiyle sürdürdüğü iletişimin duygulanımsal rengi de nesne ve kendilik görünümlerine eklenir. Yani çocuk objektif bir biçimde ötekiyle sürdürdüğü iletişimlerini zihnine kodlayamaz. Ötekiyle sürdürülen iletişim ya da ilişki, bir yandan erken yaşlarda çocuğun kendisi için oluşturduğu kendilik tasarımlarından, diğer yandan nesneye ilişkin erken çocukluk döneminde kalan tasarımlardan ve bu tasarımların her ikisine yönelik duygulanımlarından etkilenir. Temelde patolojik kendiliği oluşturan da, çocuğun ötekiyle sürdürdüğü iletişim biçimlerinin gerçek dünyada gerçekten var olana yönelik olmayan; gerçek dünyada temsil edilene fantastik dünyanın bulaşması sonucu oluşan duygu tonlamalarının rengidir.

Freud'dan bu yana yetişen ender karizmatik ustalardan bir tanesi olan ve özneler-arası ilişkilerin öneminden bahseden Kohut, kendi teorisinin en önemli kavramlarından birini bu önermeden hareketle oluşturacaktır. Kendilik nesnesi (selfobject); bu kavram doğum anından itibaren ötekiyle ilişkiye ihtiyacı olan bireyin psikolojik bağlamda dönem dönem kendisinin bir devamı gibi hissettiği (özellikle çocukluk çağında), temelde doğuştan itibaren varolan ilişki arayışının bağlılık noktasındaki adıdır. Kendilik nesnesi birey için çocukluğunda önemli olan ötekiyken (ve tabi ki önemli ötekiyle sürdürülen iletişim biçimlerinin psikolojik örüntüleri iken),

yaşamın ilerleyen dönemlerinde hayatında sürekli varolan ötekiler içerisinde seçilen kendi ilişki arayışındaki doyumunu yaşayabileceği bir nesnedir (Erten, 2004: 13-21).

Kohut, Kernberg ve Mahler'in yaptığı katkılardan sonra kendi teorisi için farklı bir gelişim seyrinden söz etmiştir. Kohut'a göre, klasik psikanaliz de yeterince irdelenmeyen narsistik oluşumlar bireyin doğumundan itibaren hayatına yön vermekte olan önemli gelişimleri içeren bir süreçtir. Bireyin psikik gelişimini içeren ilişki sistemleri ve bu ilişki sistemlerinin birey üzerindeki etkileri anlaşılmasından, patoloji, özellikle de kendisinin ilgilendiği narsistik patolojinin gelişim süreci anlaşılmalıdır. Kohut narsistik gelişimin seyrini şöyle açıklamaktadır; narsisizmin gelişim seyrini üç grupta ele alabiliriz; I. Grupta; teşhirci büyülenmeci gereksinimler yarar alır. Çocuk kendilik nesnesinin gözünde kendisine yönelik hayranlık görmek ister. II. Grupta; idealize edilmiş ebeveyn imagosuna gereksinim duyar. Anne-babasının herkesten akıllı, kuvvetli, güzel, vs. olmasını bekler. III. Grupta ise; gereksinimi ikizlik olarak adlandırılan, arkadaşları, kardeşleri, akranları ile birlikte görkemli olmak, onlar gibi olmak, verilen işleri başarmak ister. Çocuk ancak bu narsistik gereksinimleri optimal düzeyde karşılandığında, iler ki yıllarda patolojik narsisizmden kurtulur. Bu gereksinimler optimal düzeyde karşılanmazsa çocuk ayakta durmak için ikincil yapılanmalar oluşturacaktır (Erten, 2004: 13).

2.1.5.1.3.2. Analitik psikoloji ve iyi oluş

Jung, "bireyin yaşamı boyunca bireyleşme sürecinin devam edeceğini ve özellikle yaşamın ikinci yarısında bu sürecin daha çok fark edileceğini söyler. Bireyleşme süreci bireyin "bütün insan" olmasıdır. Bütün insan olmak, kişiliğin göz ardı edilmiş yönleriyle uzlaşmaya varmaktır. Yaşamın aşamaları vardır ve her birey bu aşamaların gerektirdiği görevleri gerçekleştirmelidir" (Fordham, 1994: 98). Bu bağlamda bireyin psikolojik olarak sağlıklı olması bireyleşme süreci sonucunda bireyin bütün insan olması ve içinde bulunduğu yaşam aşamasının gerektirdiği görevleri gerçekleştirmesi ile mümkün olabilir.

Jung, "birey yaşama ayrılmamış bir bütün olarak başlar. Yaşam sürdükçe kişiliğin her bir sistemi diğerinden farklılaşır. Her sistem ayrıca kendi içinde de

ayrımıştır. Jung bu gelişim sürecine bireyleşme demiştir. Yeni gelişmekte olan egonun bilinç dünyası sınırlıdır. Bireyleşme sürdükçe dünyayı daha ayrıntılı algılamaya, çeşitli düşünceleri, üstü kapalı ilişkileri seçebilmeye, bilinçli eylemlerini zenginleştirmeye başlar. Bireyleşmenin gelişmesi insanın daha iyi simgeler araması, daha kapsamlı boşalım yolları kullanmasıyla sağlanır” (Yanbastı, 1996: 56). “Jung’a göre, şimdiki kişiliğimiz, hem kim ve ne olduğumuz, hem de nasıl bir kişi olmayı ümit ettiğimiz düşünceleriyle belirlenmektedir ve kendini gerçekleştirme süreci geleceğe yöneliktir” (Corey, 2005: 87).

Jung kişisel bilinçaltından ayrı olarak, herkesin Freud’un bahsetmediği, ortak bir bilinçaltına sahip olduğunu ileri sürer. Freud’un bahsettiği bilinçaltı kavramı gibi ortak bilinçaltımız da, bilinç düzeyine çıkartılması zor olan düşünce ve imgelerden oluşur. Jung bu imgelere genel olarak arketipler adını vermiştir. Hepimiz bu bilinçaltı malzemeyle doğarız ve bu malzeme herkeste temelde aynı özellikleri gösterir. Yaşamımızda rastlanan durumlar kadar çok sayıda arketipin olduğunu vurgulayan Jung’un özellikle tanımladığı arketipler arasında anne, baba, yaşlı, bilge adam, güneş, ay, kahraman, gölge ve Tanrı yer alır. Jung bu imgeler sayesinde bireyin bazı durumlara uyum sağladığını belirtir. Örneğin gölge arketipi insanlığın kötülüğe eğilimli yönüdür. Gölgenin bir kısmı, bastırılmış duygular şeklinde kişisel bilinçaltındadır, bir kısmı da ortak bilinçaltındadır. Jung kötülüğün, bütün kültürlerin öykü ve efsanelerinde var olduğunu belirtir. İyi/kötü karşıtlığı da yine bütün kültürlerin en sık tekrarlanan ortak temsidir; çünkü insanlığın ortak bilinçaltı, herkesi bu kavramı kabul etmeye hazırlayarak bireyin bu durumlara uyumlarını kolaylaştırmaktadır ve Jung’a göre iyi uyum göstermiş insanların iyi ve kötü yönlerini kendi içlerinde bütünleştirdiklerini belirtir (Burger, 2006: 158). Bu uyumun bireyin mutluluğuna ve psikolojik iyi oluşuna da artı bir katacağı söylenebilir.

2.1.5.1.3.3. Bireysel psikoloji ve iyi oluş

Adler’in sosyal ilgi adını verdiği davranışlar dizisi, normal bir insanın uyum yapabilmesi için kesinlikle zorunlu bir öğedir. Bu tür davranışların geliştirilmediği durumlarda ise kişilik bozukluğu söz konusudur. Sosyal ilgi kavramının doğuştan var olan bir yetenek olduğu ve toplumsal ortam içinde kendiliğinden ortaya çıktığı

söylenbilir. Sosyal ilgi belirtileri ilk kez çocuğun annesiyle ilişkisinde gözlemlenir. Başlangıçta oldukça ilkel biçimde olan bu eğilim, çocuk büyüdükçe birbirini izleyen gelişme dönemlerinden geçer ve yetişkin yaşama ulaşıldığında, yaşam felsefesinin de oluşmasıyla karmaşık bir biçim alır. Bu davranış temelde bireyin dost ve yardımsever tepkiler gösterebilmesini içermektedir. Adler'e göre; benmerkezcilik çocuğun çevresiyle etkileşiminde öğrenemediği kusurlu bir davranıştır (Geçtan, 1998: 129-148).

Adler'in terapisi sorumluluk almayı, kişinin kendi yazgısını kendisinin oluşturduğunu ve yaşama yön vermek için kişinin değerleri ve hedefleri bulunmasını vurgulayan gelişimsel bir yaklaşımdır (Corey, 2005: 9). Adler'in psikolojik sağlığa bakışı Freud'la birçok açıdan benzerlik gösterir. Ancak Adler çok önemli bir kategori olarak sosyal ilgiyi vurgular. Adler'e göre psikolojik olarak sağlıklı bir birey yaşamın üç temel uğraştırıcı unsurunu başarılı bir şekilde karşılamaya hazırdır. Bu unsurlar toplum, meslek, aşk ve evliliştir. Mükemmel yoktur ve sağlıklı insan, hoş olmayan ve bencil kişilik özelliklerine az da olsa sahip olmalıdır (Ewen, 2003: 110). Adler'e göre yetersizlik duygusunu üstünlük çabalarıyla abartma olmaksızın dengeleme ve toplum tarafından onaylanmış bir yaşam biçimi geliştirebilmiş olmak psikolojik sağlık için önem taşır. Psikolojik olarak sağlıklı bir birey insanlara sevgi ve yakınlık gösteren bir sosyal ilgiye, hem kendisinin hem de diğer insanların amaçları ve çıkarlarını gözetken duygu ve düşüncelere sahiptir. Ayrıca yenilgiden ve kendisiyle ilgili gerçeklerle yüzleşmekten korkmayan bireylerdir (Lindzey, 1973: Akt. Kılıççı, 1992: 6). "Eksiklik duygusunun yaşanmasını insanın yaşamını sürdürebilmesi ve gelişebilmesi için zorunlu olarak görmüştür" (Yanbastı, 1996: 74). Ayrıca Adler "Olaylardan değil, olaylar hakkındaki düşüncelerimizden etkilenmekteyiz" diyerek öznel algıya da işaret etmiştir (Adler, 2000: 23).

Adler her normal insanda yüreklilik ve sağduyunun geliştiğini savunur. Normaldışı davranışlar gösteren kişi bu niteliklerden yoksundur, ama başarılı bir tedavi sürecinde bu yetenekler geliştirilebilir. Ona göre yüreklilik, kişinin amaçlarını diğer insanların çıkarlarına ve ihtiyaçlarına yönelik bir biçimde gerçekleştirebilmesidir. Sağduyuyu ise; kişinin kendisinin ve diğer insanların ortak amaçlarına uygun düşen değer yargıları geliştirebilmiş olması şeklinde tanımlar. Sağduyuyla gerçekleştirilen çözümler daima toplumun çıkarlarını da içerir. Sağduyudan yoksun insan, kendisini ve

dünyayı yalnızca kendi bakış açısından görür ve kendi çıkarlarına yönelik amaçlardan başkasını düşünmez (Geçtan, 1998: 129-137).

Adler hepimizin yaşama bir aşağılık duygusuyla başladığımızı söyler. Güçsüz ve çaresiz bir çocuğun yaşamını sürdürebilmek için daha büyük ve güçlü yetişkinlere bağımlı olması, bunun ilk örneğidir. Adler'e göre bu algı, yaşam boyu aşağılık duygularımızla başa çıkmak için göstereceğimiz çabanın başlangıcıdır ve bunu üstünlük çabası olarak adlandırır. Adler üstünlük çabasının yaşamdaki güdüleyici güç olduğunu öne sürer. Ona göre bütün diğer güdüler bu tek oluşum altında ele alınabilir. Nitekim “Üstünlük çabasını, bütün psikolojik olgularda açıkça görmeye başladım” “Bütün sorunlarımızın altında bu yatar ve bu çaba, sorunlarla başa çıkma yöntemlerimizde de kendini belli eder. Bütün işlevlerimiz üstün olma arzusu yolundadır” (Breger, 2006: 116-123).

2.1.5.1.3.4. Psikososyal gelişim ve iyi oluş

Erikson'a göre benlik, kişiliğin oldukça güçlü ve bağımsız bir bölümüdür. “Kişinin kimliğini oluşturmak ve çevresi üzerinde egemenlik kurma gereksinimini tatmin etmek gibi hedefler doğrultusunda çalışır” (Burger, 2006: 163-164). Kimlik duygusu bir anlamda benlik yaşantısıdır. Erikson'a göre insanda benlik sekiz evrede gelişir ve her evrede belli bir takım gelişmeleri tamamlar, sorunları çözer ve o evreye özgü bunalımı atlatır. Her dönemin başarısı bir önceki dönemin ne ölçüde başarılı geçtiği şartına bağlıdır. Erikson'a göre insanın sekiz çağı : 1. Temel Güvensizliğe karşı Temel Güven, 2. Utanç ve Kuşkuya karşı Özerklik, 3. Suçluluk Duygusuna karşı Girişim, 4. Aşağılık Duygusuna karşı İsyapıcılık, 5. Rol Kargaşasına karşı Kimlik, 6. Yalnız Kalmaya karşı Yakınlık Kurma, 7. Duraklamaya karşı Üretkenlik, 8. Umutsuzluğa karşı Benlik Bütünlüğü'dür. Erikson'a göre bu niteliklerden sağlıklı olanların sağlıksızlardan fazla oluşu bireyin psikolojik sağlığını göstermektedir (Erikson, 1984: 60-61).

2.1.5.1.3.5. Kişilerarası ilişki ve iyi oluş

Sullivan kuramı (Kişiler Arası İlişkiler) insanlar arası ilişkilere dayanır ve insanlar arası ilişkilerdeki davranışlar vurgulanır. “Sullivan davranış bozukluklarının temelini ilişkilerde bulur” (Yanbastı, 1996: 121). Sullivan’a göre, gerçek ya da hayal ürünü kişiler arası bir ilişki olmadan kişilik var olamaz. Kişilik insanın yaşadığı ve varlığını bulduğu karmaşık kişiler arası ilişkilerden asla soyutlanamaz (Burger: 2006, 177). Kişiliğin temel dinamiği benlik saygısının korunması ile kaygıdan kaçınmaktır (Geçtan, 1998: 200).

Fromm kuramında “sürekli olarak bir olaydan diğerine geçiş durumunda olan insan, statik bir varlık değildir. Çünkü insan, “zaten var olan” bir nesne değildir, sürekli olarak olmakta ve gelişmekte olan bir olgudur. Kendisine ve diğer olaylara karşı davranışları sürekli değişir. İnsan, geçmişte ne olmuş olduğuyla sınırlanamaz, şimdi ne olduğu ve geleceğe doğru hangi yönde hareket etmekte olduğuyla anlam kazanır” demektedir (Geçtan, 1998: 237).

2.1.5.1.3.6. Varoluşçu yaklaşım ve iyi oluş

Varoluşçuluğa göre, dünyaya güvenmemize rağmen nasıl yaşayacağımız ve ne olacağımız seçimlerimizin sonuçları ile belirlenir. Sartre'e göre, varoluşumuz verilmiştir, fakat biz belirli kurulmuş bir yapı (nature) ya da öze (essence) sahip değilizdir, olamayız; yaşadığımız sürece nasıl bir insan olmayı seçme ile yüzleşiriz. Seçim özgürlüğü, yaşantınıza yön vermede sorumluluğunuzun olduğunu kabul etmeye yol açar. Özgür olmanın anlamı hayatta kaldığınız sürece ne olacağınız konusunda tercih yapmaktır. Victor Frankl ise, özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır. Özgürlük bize, en azından var olan koşullardan seçme izni vermektedir. Örneğin toplama kamplarında yaşamak zorunda kalan kişilerin, yaşamlarına anlam katmaları çok çarpıcıdır. Böylesine uçta bir güçsüzlüğün yaşandığı bir durumda bile insanlar, kendi üstünlüklerini kurabilmekte, bunu kendi kaderlerinin, kendi seçimleri sonucu olduğu varsayımı ile yapabilmektedirler. Bundan hareketle yaşam, problemlere doğru yanıtları bulmada ve her kişinin kendisi için görevlerini yerine getirmede sorumluluk alması anlamını taşımaktadır. Frankl'ın logoterapi adlı

tedavisinde, hastaların belirtilerinden sorumlu (suçlu değil) oldukları vurgulanır. Bu belirtiler, onların özgür yaşama yeteneklerini sınırlamaktadır. Bu süreçte kendi paylarını fark edip, kabul ettiklerinde değişme olur (Özen, 2006: 107).

Varoluşçu psikolojinin vurguladığı en önemli nokta insanın özgür olduğu ve varoluşundan yalnızca kendinin sorumlu olduğu (Geçtan, 1998: 238) ve insanın kendisini bilmesinin ve kendisi olmasının, mutluluğunun anahtarı olduğudur (Burger, 2006: 185). Bununda, sorumluluk duygusuyla hareket etmeyi gerektirdiği bilinmektedir.

Frankl (1997)'a göre, yaşamda anlam bulmanın üç yolu vardır. Birincisi bir eser yaratarak ya da bir iş yapmak, ikincisi bir şey yaşamak ya da bir insanla etkileşmek (insanı sevmek) ve üçüncü yolu ise kaçınılmaz olan acıya karşı bir tavır geliştirmektir. Birey umutsuz bir durumla karşılaştığında ya da değiştirilemez bir kaderle yüz yüze geldiğinde bile yaşamda bir anlam bulabilir. Birey ancak böyle bir durumda, kişisel bir trajediyi kişisel bir zafere dönüştürebilir, bu sadece insana' özgü bir durumdur. Birey bu durumu değiştiremeyecek bir noktaya geldiğinde, kendini değiştirme yoluna gidebilir ve acıyı göğüsleyebilir. Birey değişmeyen kaderi karşısında kaderine yönelik tutumunu değiştirebildiği anda, çektiği acıda bir anlam bulabilir. İnsanın temel uğraşı haz almak ya da acıdan kaçınmak değil, yaşamda bir anlam bulmaktır. Acının da bir anlamı vardır. Kişinin kendi işini yapma ya da yaşamından zevk duyma fırsatından mahrum edildiği durumlar vardır; ancak hiçbir zaman ortadan kaldırılamayacak olan şey, acının kaçınılmazlığıdır. Cesurca acı çekmeyi kabul edince, yaşam da son ana kadar bir anlama sahip olur ve bu anlamı kelimenin tam anlamıyla sonuna kadar korur. Başka bir deyişle yaşamın anlamı koşulsuzdur, çünkü kaçınılmaz acının potansiyel anlamını bile kapsar. Frankl yaşamda anlam bulmak için acı çekmenin gerekli olmadığını, acıya rağmen insanın yaşamında anlam bulabileceğini (acının kaçınılmaz olması koşuluyla) belirtmektedir. Eğer acı kaçınılabilir bir durum ise, o zaman acıya yol açan nedenin ortadan kaldırılması gerekir.

2.1.5.1.3.7. Hümanistik yaklaşım ve iyi oluş

Birey merkezli terapi olarak bilinen yaklaşımı oluşturan Rogers'a göre insanın görelî yaşantıları temel alınır, danışanın kendi problemlerini kendi başlarına çözebileceklerine inanılır ve bu sorumluluğun danışana ait olduğu vurgulanır (Corey, 2005: 9). Rogers'a göre her insan doğuştan mutluluğu arar, potansiyellerini gerçekleştirmek için çabalar. Gelişme ve iyiye doğru değişim insanın doğasında vardır (Cüceloğlu, 1997: 429). Kendini gerçekleştirme eğilimi tek bir temel güdüdür (Nelson-Jones, 1982: 18). Rogers "yaşamda uygun bir doyum noktasına ulaşmak için doğal bir çaba gösterildiğini savunmuş ve bu hedefe ulaşan insanlara da potansiyelini tam kullanan kişi demiştir (Burger, 2006: 424). Rogers'a göre tam işlev yapan insanlar yeni yaşantılara açık, her anı dolu dolu yaşama eğiliminde, başkalarının düşünceleri yerine kendi içgüdüleriyle davranabilme yeteneğine sahip, düşünce ve davranışta özgürlük duygusuna sahip ve yüksek düzeyde yaratıcı olan kişilerdir (Schultz ve Schultz, 2007: 610-611). "Terapide yatan amaç, bireyin tam olarak fonksiyonda bulunan kişi olmasına yardımcı olan bir ortamın sağlanmasıdır" (Corey, 2005: 187).

Maslow psikolojik olarak sağlıklı bireyin kendini gerçekleştirmekte olan birey olduğunu söylemektedir. Sağlıklı olarak değerlendirilebilecek insanların özelliklerini ise kendini olduğu gibi kabul eden, algıları kuvvetli, az çekingen ve içlerinden geldiği gibi davranan, yaratıcı, keşfedici, az sayıda ama doyurucu ve ödüllendirici arkadaş sayısı, mizahi, zirve deneyimin "zaman ve yer algısının aşıldığı, insanların bütün kaygılarını unutup evrenle bütünleştiği, güç ve merak duygusunu yaşadığı an" yaşayan, kendine yeterli olan, doğru, dürüst, adaletlidir diyerek açıklamıştır (Burger, 2006: 439).

Allport kişiliği "bireyin çevresine özel uyumunu belirleyen psiko-fizyolojik sistemlerin dinamik bir örgütü" olarak tanımlamıştır (Yanbastı, 1996: 207). Allport (1960, 1961; Akt. Ewen, 1988: 259) olgunlaşma ile psikolojik sağlığı paralel görmektedir. Psikolojik olarak sağlıklı insanın özellikleri ise: benlik kapsamının genişliği, merhametli ve sevgi dolu ilişkiler kurabilme, duygusal güvence ve kendini kabul, gerçekçi olma, içgörü sahibi olmasıdır.

Ayrıca Allport'a (1961) göre olgun kişiliğin özellikleri şunlardır:

1) Geniş bir benlik duygusuna sahip olmak, 2) Başkalarıyla hem yakın ilişkilerde hem de genel ilişkilerde sıcak bağlar kurmaya yetenekli olmak, 3) Temel bir duygusal güvenliğe sahip olmak ve kendini kabul etmek, 4) Dış gerçeklikle bağlantı içinde, atılımla algılamak, düşünmek ve eylemde bulunmak, 5) Kendini gerçekleştirilmeye, içgörüyü ve humor'a yetenekli olmak, 6) Bütünleşmiş bir yaşam felsefesiyle uyum içinde yaşamak (Allport, 1961, Akt. Onur, 1995: 88).

Allport (1961), kişilik kuramını geliştirirken normal insanı, yani hasta olmayan bireyi ölçüt olarak almıştır. Onun kişilik gelişim kuramında, ego kavramıyla karışmaması, alana yeni bir terim kazandırma ve bireyin bilen oluşunu vurgulamak amacıyla, benlik (self) kavramını kullanmayı tercih etmemiş, onun yerine 'proprium' terimini kullanmayı önermiştir. Ona göre bu terim, kişiliğin bebeklikten başlayarak ve giderek örgütlenen, aslında bireyin benliğine olan duygularını kapsayan yedi boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutların her biri, kişiliğin özel ve gizli yönlerini içerir ve bireyin kendini nasıl bildiğini, duyduğunu ve tanıdığını belirler. Tümü yaşanan ve hissedilen, bilinen beni tanımlar. Proprium, özetle, kişiliğin bedensel biliş, benlik-imesi, benlik-saygısı, benlik-özdeşimi, benlik-algısı, mantıksal düşünme, benlik-kimliği, amaçlı çaba ve bilen işlevlerini kapsayan çok yönlü bir kavramdır. (Yanbastı, 1990: 208; Kayıklık, 2000: 29-32).

Charlotte Bühler ve öğrencileri yaşam akışını (life course) 1930'larda Viyana da topladıkları yaşam öyküsü ve özyaşam öyküsü verilerini kullanarak incelemiştir. Yaşam döngüsünde meydana çıkan olaylar, tutumlar ve başarılarıdaki değişimlere dayanan evrelerin düzenli kışını ortaya koyan bir yöntem bilim geliştirmişlerdir. Aynı zamanda, yaşamöykülerinde ortaya çıkan yaşam akışı ile biyolojik yaşam akışı arasındaki ilişkiyi de ilgilendirmişlerdir. Böylece beş biyolojik dönem saptamışlardır. 1) İlerleyici büyüme, 15 yaşına kadar; 2) Büyümenin cinsel üretme yeteneğiyle birlikte sürmesi, 15-25 yaşlar; 3) Büyümede kararlılık, 25-45 yaşlar; 4) Cinsel üretme yeteneğinin yitirilmesi, 45-65 yaşlar; 5) Gerileyen büyüme ve biyolojik iniş, 65 yaş ve ötesi.

Yaşlar - Dönemler

0-15 - Evdeki çocuk, kendi belirlediği amaçlardan yoksun.

15-25 - Genişleme hazırlığı ve kendi belirlediği amaçları deneme.

25-45 - Yükselme: Amaçlarını özel ve kesin biçimde kendinin belirlemesi.

45-65 - Bu amaçlar için çabalamanın sonuçlarını kendinin değerlendirmesi.

65 ve sonrası - "Doyum ve başarısızlığın yaşanması: Kalan yıllarının süregiden uğraşlarla veya çocukluğun gereksinim giderici yönelimlerine geri dönüşle geçirilmesi (Horner, 1968; Kimmel, 1974, Akt. Onur, 1995: 57).

Kişiliğin hem değişime hem de kararlılığa olanak tanıyan karmaşık ve dinamik bir sistem olarak ele alınması çerçevesinde Neugarten, evre kuramcılarının tek yönlü ilerleme görüşünü reddetmekte ve yaşam süresinde değişmez bir kararlılık olmadığını ileri sürmektedir.

“Neugarten’e göre evden ayrılma, evlenme, ana baba olma, menopoz, emeklilik gibi olaylar yaşamın normal dönüm noktalarıdır. Kuşkusuz bunlar benlik kavramında ve kimlikte değişimlere yol açarlar ve insanlar bu olayları değişik güçlük derecelerinde yaşarlar; ama ‘bunalım’ yaratmazlar. Örneğin orta yaşlı erkeklerin çoğu için emeklilik 65 yerine 50 yaşında gelirse asıl o zaman bir bunalım olabilir. İnsanlar 40, 50, ya da 60 yaşında emekli olmaktan değil, bu yaşlarda ne yapacakları konusunda kaygı duyuyorlar. Yeniden genç olmak istemiyorlar, ama toplumsal bakımdan kabul gören ve kişisel bakımdan doyum sağlayan yönlerde yaşlanmak istiyorlar” (Neugarten, 1980, Akt. Onur, 1995: 155-156).

Jahoda’ya göre (1958) zihinsel olarak sağlıklı bir kişi kendini gerçekte nasılsa öyle gören, algılayabilen ve isteklerine uydurabilmek için algısını çarpıtmayan biridir (Akt., Doğan, 2006: 110). Jahoda olumlu ruh sağlığı için gerekli gördüğü altı ölçüt öne sürmüştür: ruhsal güçlerin dengesi, kendini gerçekleştirme, strese dayanıklılık, özerklik, yeterlilik ve gerçeklik algısıdır (Akt., Doğan, 2006: 110).

2.1.5.2. Ryff'in çok boyutlu psikolojik iyi oluş kuramı

Öznel iyi oluş, bireyin yaşamı ile ilgili bilişsel değerlendirmesi ile olumlu duygulanımların varlığı ve olumsuz duygulanımların yokluğu olarak tanımlanmaktadır (Diener, 1984: 543). Kinnier (1997) psikolojik sağlık ile öznel iyi olmayı ya da mutluluğu eşitlemek yönünde genel bir eğilim olduğunu, ancak mutluluğun psikolojik iyi olmanın ölçütlerinden biri olmadığını belirtmektedir. Ryff (1989a: 1070) öznel iyi olma çalışmalarının teorik temellerinin zayıf olduğunu ve “psikolojik iyi olmanın temel yapısını tanımlamak için planlanmadığı”nı ifade etmektedir.

Ryff (1989a)'a göre, psikolojik iyi olma olumlu duygu, olumsuz duygu ve yaşam doyumunun basit bir birleşimi olmaktan çok, yaşam tutumlarından oluşan çok boyutlu bir yapıdır. Psikolojik iyi olmayı açıklayan kuramsal temelli yaklaşımların yokluğunu vurgulayan Ryff (1989a, 1995) kişilik ve gelişim kuramcılarının olumlu psikolojik sağlığa ilişkin söylemlerini temel alarak “Çok Boyutlu Psikolojik İyi Olma” olarak adlandırılan modelini oluşturmuştur. Ryff (1989a, 1995) bu modelde yukarıda da değinilen kuramcılardan Maslow (1968)'un kendini gerçekleştirme Allport (1961; Ewen, 1988)'un olgunlaşma, Rogers (1961)'in tam işlev yapan insan ve Jung (1933; Akt. Ryff, 1989a)'un bireyselleşme kavramlarından, Erikson (1968)'un psikososyal aşamaları, Buhler (1935; Akt. Ryff, 1989a)'in temel yaşam eğilimleri ve Neugarten (1973; Akt. Ryff, 1989a)'in yetişkinlik ve yaşlılıkta kişilik değişiminin özellikleri ve Jahoda (1960)'nın belirlediği olumlu psikolojik sağlığın ölçütlerinden yararlanmıştır.

2.1.5.3. Psikolojik iyi oluşun alt boyutları

Ryff, psikolojik iyi oluş kavramını oluşturan alt boyutları, bunların anlamlarını ve ölçekteki karşılıklarını şöyle belirtmiştir (Ryff ve Essex, 1994: 151).

2.1.5.3.1. Diğerleriyle olumlu ilişkiler

Ryff (1989: 1072) olumlu ilişkileri, “başkalarıyla açık ve güvenilir ilişkiler kurma ve güçlü empati ve sevgi duyguları” olarak tanımlamıştır. Adler, Rogers ve diğer kuramcılar sıcak ve sevgi dolu ilişki ihtiyacının insan doğasının bir parçası olduğunu

ifade etmişlerdir. Kendini gerçekleştirme yaklaşımçıları bunu, tüm insanlığa karşı güçlü empati ve sevgi duyguları besleme, derin bir sevgi yaşayabilme ve derin arkadaşlıklar kurma kapasitesi olarak tanımlamaktadırlar (Akt. Cooper ve ark., 1995b: 402). Başkalarıyla sıcak ilişkiler, Allport'un olgunluk kavramı için de önemli bir ölçüt olarak görülmektedir. Yetişkinlere ilişkin gelişim kuramları da yakın ilişkiler kurmaya önem vermektedir (Ryff ve Essex, 1994: 148). Ryff incelediği kuramlarda ruh sağlığının bir göstergesi olarak olumlu ilişkileri saptamış ve kuramının bir alt boyutu olarak almıştır.

Yüksek puan: Başkalarıyla doyumlu, güvenilir ilişkilere sahip olmak; başkalarının mutlu olmalarını istemek; güçlü bir şekilde empati kurabilmek; anlamlı sevgiler besleyebilmek ve sıkı dostluklar kurabilmek.

Düşük puan: Kişinin güvenli ve yakın ilişkilerinin azlığı; başkalarıyla ilgilenmeyi, açık ve sıcak olmayı güç bulmak; kişiler arası ilişkilerden soyutlanma ve engellenme; diğerleriyle bağı sürdürebilmek için uzlaşmaya istekli olmamak (Ryff, 1989a, 1989b 1995; Ryff ve Keyes, 1995: 727).

2.1.5.3.2. Otonomi (Özerklik)

Christopher (1999), Ryff'in otonomiye kendi kararlarını verme, özgürlük, iç denetim odağı, bireyselleşme ve davranışın içsel düzenlemesi gibi kavramlarla eş tuttuğunu belirtmektedir. Otonominin altında yatan inanca göre, kişinin düşünce ve eylemleri kendisi tarafından belirlenmekte, bireyin kontrolü dışındaki nedenler ve araçlarla belirlenmemektedir. Ryff ve arkadaşları (1999)'na göre otonomiye sahip birey toplumsal korkulara sahip değildir ve toplumsal inanç ve kanunlar kişiyi çok etkilememektedir. Bu yapı, batı psikolojisinde yaygındır ve bireyciliğin temel amaç ve değerlerinden biridir. Bireyselleşme toplumsal korkulara, inançlara ve çalışan sınıfın kurallarına uzun süre bağlı kalmayıp, geleneklerden kurtulmak olarak görülür (Ryff ve ark., 1999: 250). Christopher (1999: 146)'a göre otonomi batı kültüründe tarihsel nedenlerle doğmuş bir değerdir. Otonominin batılı olmayan kültürler için ne derece uygun olduğu açık değildir. Dünyanın pek çok yerinde uyarlı bir karakter ruhsal bir zayıflık olarak görülmezken, Amerika'da ruhsal bir zayıflık olarak algılanmaktadır. Bu da göstermektedir ki otonominin anlam ve yapısı, kültürden kültüre farklılık

gösterebilmektedir. Ryff ve Essex (1994: 148), Maslow'un kendini gerçekleştirme kavramı için otonominin önemli olduğunu, çünkü kendini gerçekleştirme kavramının içinde bağımsız tepkiler verme ve kültürel baskıya direnme gibi öğeler bulunduğunu belirtmektedirler. Bir başka açıdan Rogers'ın tam olarak fonksiyonda bulunma kavramı da, başkalarından onay aramayan ve kendi öznel ölçütleri ile değerlendirme yapan kişi olarak tanımlanmaktadır. Jung'un bireyleşme kavramı adetlerden bağımsız hareket edebilmeyi içermektedir. Bütün bu ortak noktaların varlığı Ryff'in otonomiye psikolojik iyi oluş kavramının bir boyutu olarak ele almasını sağlamıştır. Otonominin test ölçümlerindeki sonuçları değerlendirilirken yüksek ve düşük puanın yorumlanması ise aşağıdaki şekilde yapılmaktadır:

Yüksek puan: Kendi kararlarını verme ve bağımsızlık; belirli bir şekilde düşünürken ve davranırken sosyal baskılara direnebilmek; davranışlarını içsel güçlerle düzenlemek; kendini kendi kişisel standartları ile değerlendirmek.

Düşük puan: Başkalarının beklentileri ve değerlendirmelerini önemsemek; önemli kararlar verirken başkalarının yargılarına önem vermek; belirli bir şekilde düşünürken veya davranırken sosyal baskılara boyun eğmek (Ryff, 1989a, 1989b, 1995; Ryff ve Keyes, 1995: 727).

2.1.5.3.3. Çevre hâkimiyeti

Ryff (1989: 1071) çevre hâkimiyetini “bireyin kişisel, ruhsal koşullarına uygun bir çevre yaratma veya seçme” becerisi olarak tanımlamaktadır. Cooper ve ark. (1995: 402)'ına göre “çevresini zihinsel veya fiziksel etkinliklerle değiştirmeyi başaran kişi, kendi etkileşim ortamlarını da kontrol edebilmekte, çevresine hâkim olabilen kişi sürekli değişen çevreyle başa çıkabilmekte, çevreye uyum sağlamakta ve çevreyle etkileşim içinde olabilmektedir”. Ryff bu nedenlerle, çevreye hâkim olmanın psikolojik iyi oluşun bir göstergesi olduğunu düşünmüş ve kuramına bir alt boyut olarak almıştır (Ryff ve Ark., 1999: 250).

Yüksek puan: Çevreyi idare etmede yeterlilik ve yönetim duygusuna sahip olmak; çevresel etkinliklerin karmaşık düzenlemelerini kontrol edebilmek; çevredeki

olanakları etkili bir şekilde kullanabilmek; tepkisel ihtiyaçlar ve değerlere uygun çevre koşulları yaratmak veya seçmek.

Düşük puan: Günlük işlerin düzenlenmesinde zorlanma, çevresel koşulları geliştirmek veya değiştirmekten yoksun olmak; çevresel koşulların ve olanakların farkında olmamak; dış dünyaya hâkim olma duygusundan yoksun olmak (Ryff, 1989a:1072, 1989b, 1995; Ryff ve Keyes, 1995: 727).

2.1.5.3.4. Bireysel Gelişim

Ryff (1989: 1071) kişisel gelişimi, “bireyin kendisi olarak gelişmesi ve büyümesi için var olan potansiyellerini geliştirme becerisi” olarak tanımlamaktadır. Kişisel gelişim, kişi olarak gelişmeye devam etme becerisidir. Bu kişinin tam olarak kapasite ve eğilimlerini geliştirebilmesi ile ilişkilidir. Rogers, bunun içsel bir güdü olduğunu ve en üst düzeyde psikolojik işlevsellik için önemli olduğunu savunmaktadır (Ryff ve arkadaşları, 1999: 250). Ryff ve Essex (1994: 150), en üst düzeyde psikolojik işlevde olmak için kişinin gelişme ve büyüme ile ilgili potansiyelini geliştirmeye devam etmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Maslow’a göre kişinin kendini gerçekleştirme çabası insan gelişiminin en yüksek amaçlarından biridir. Yaşam boyu gelişim kuramları da farklı yaşam dönemlerindeki gelişim görevleri ve yeni krizlerle mücadele etme üzerinde açık bir şekilde durmuşlardır. Kısaca sürekli kişisel gelişim ve kendini anlama kavramları yaşam boyu gelişim kuram ve kuramcılarının belli başlı konuları arasındadır. Tüm bu sebeplerden dolayı Ryff kişisel gelişimi de boyutlar arasında almıştır.

Yüksek puan: Gelişmeye devam ettiği duygusuna sahip olmak; kendini gelişen ve büyüyen biri olarak görmek; yeni yaşantılara açık olmak; potansiyellerini gerçekleştirebildiğini hissetmek; zaman içerisinde davranışlarında ve ruhsal dünyasında gelişme olduğunu görmek; benliğini tanıyarak ve etkili olarak geliştiğini düşünmek.

Düşük puan: Kişisel olarak durgunluk yaşamak; zamanla geliştiği ve ilerlediği duygusundan yoksun olmak; yaşamda ilgisiz ve sıkılğan olmak; yeni davranışlar ve tutumlar geliştirememek (Ryff, 1989a, 1989b 1995; Ryff ve Keyes, 1995: 727).

2.1.5.3.5. Yaşamın amacı

Ryff'e göre yaşamın amacı yaşamda bir yön ve amaçlılık duygusuna sahip olmayı ifade etmektedir. Yaşamın amacının bireysellik ve özgürlükle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ryff ve Essex (1994: 149)'e göre, Allport'un olgunluk tanımı açık ve anlaşılır olarak yaşamdaki amaç ve yön üzerinde durmaktadır. Yaşam boyu gelişim kuramcıları (Buhler, Erikson ve Jung), yaşamdaki amaç değişikliklerinin çeşitliliğine işaret etmektedirler. Bütün bunlardan dolayı, olumlu amaçları olma ve yön duygusu yaşamı anlamlı bulma duygusuna katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla yaşamın amacı psikolojik iyi oluşun bir göstergesi olarak ifade edilmektedir.

Yüksek puan: Yaşamda amaçlara ve bir yön duygusuna sahiplik; geçmiş yaşamda ve şimdiki zamanda anlam duygusuna sahip olmak; geçmişin ve şimdiki zamanın anlamlı olduğu duygusuna sahip olmak.

Düşük puan: Yaşamda bir anlam duygusundan yoksunluk; az miktarda amaca sahip olmak; yön duygusunun olmaması; geçmişte de bir amacı olmadığını düşünmek; yaşama anlam verme duygusundan yoksunluk (Ryff, 1989a, 1989b, 1995; Ryff ve Keyes, 1995: 727).

2.1.5.3.6. Kendini kabul

Ryff (1989, s.1071) olumlu psikolojik işlevin önemli bir özelliği olarak kendini kabulü, kişinin kendine ait olumlu tutumlar takınması olarak tanımlamaktadır. Kendini kabul, kişinin kendine karşı olumlu bir tutuma sahip olması anlamına gelmektedir. Kendini kabul, olumlu psikolojik işlevin merkezinde yer alan bir kavram olarak düşünülmektedir. Bu kavram kendini gerçekleştirme, en üst düzeyde işlevde olma ve olgunluk kavramları için önemli bir özelliktir (Ryff ve arkadaşları, 1999: 250). Erikson'un yaşam boyu gelişim kuramı da kişinin geçmişini ve benliğini kabul etmesine önem vermektedir (Ryff ve Essex, 1994: 148).

Yüksek puan: Kendine karşı olumlu bir tutum içinde olmak; olumlu ve olumsuz yanları ile benliğinin farklı yönlerini kabul etmek ve geçmiş yaşamı hakkında olumlu duygular hissetmek.

Düşük puan: Kendinden doyum sağlamamak; geçmişte olanlarla ilgili hayal kırıklıklarına sahip olmak; belirli kişilik özelliklerinden rahatsız olmak; olduğundan farklı biri olmayı istemek. (Ryff, 1989a, 1989b, 1995; Ryff ve Keyes, 1995: 727)

Yukarıda ifade edilen kuramın alt boyutları ortaya koyulduğunda Ryff'in psikolojik iyi oluş kavramının olumlu işlevde olma ile ilgilenen batı kuramcılarının görüşlerinin ortak noktalarından oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle psikolojik iyi oluş kuramı, olumlu işlevde bulunan insanın özelliklerini inceleyen kuramların bir birleşimi durumundadır. Psikolojik iyi oluş kuramı ortaya konduktan sonra temellenmeleri üzerine yapılan araştırmalar göstermektedir ki psikolojik iyi oluşun temeli üzerinde çocukluk ve ergenlikteki yaşantıların çok fazla etkisi olabilir. Orley, Saxena ve Herrman (1998)'a göre iyi oluş içsel bir süreçtir ancak dışsal olaylardan etkilenmektedir. Onu biçimlendiren erken yaşantılar, ruh hali, kişilik özellikleri ve beklentilerdir (Kitamura ve Kishido, 2004, Akt. Özen, 2005: 32). Daha sonra yapılan araştırmalar özellikle Psikolojik İyi Oluşu belirleyen ölçeğe eklemeler yapılması gerektiği üzerinedir. Dierendonck (2005) Ryff'in psikolojik iyi oluş ölçeğine manevi yaşamın da eklenmesini önermektedir. Dierendonck'a göre maneviyat olumlu tutumlar ve olumlu ilişkiler üreten içsel bir gerçekliktir ve olumlu ruh sağlığının belirleyicisi olmaktadır. Witmer ve Sweeney (1991,1992) de iyilik hali modelini geliştirirken manevi yaşama dikkat edilmesinin diğer tüm alanlardaki iyilik halinin kazanılmasının temel işareti olduğunu vurgulamaktadır (Myers, Sweeney ve Witmer, 2000: 252). Witmer ve Sweeney tarafından geliştirilen Yaşam Biçiminin İyilik Halini Değerlendirme Envanteri (YBİHDE)'inde de bu toplam etkinin sonucu olarak antropoloji, eğitim, psikoloji, din ve sosyoloji disiplinlerindeki kuramsal kavram ve araştırmalar sonucu olduğu vurgulanmıştır. Bu model iyilik halinin bir çember olarak sembolize edildiği bütünleştirilmiş bir bakış açısı sağlar (Myers, Sweeney ve Witmer, 2004: 5). Ryff (1989)'in Psikolojik İyi Oluş yaklaşımının dışında psikolojik iyi oluşa ilişkin başka işlevsel tanımlamalar da vardır. Bunlardan bir tanesi yaşamın anlamı ve amaçlarının ölçülmesi (McGrgor ve Little, 1998, akt. Cenkseven, 2004: 8), bir diğeri kendini gerçekleştirmedir (Ryan ve Deci, 2000: 75). Bu yaklaşımlar, genel olarak kendini gerçekleştiren ve tam olarak fonksiyonda bulunan kişilerin insancıl kavramlarla tanımlamasını içermektedir (Lent, 2004: 494). Ryan ve Deci (2000)'nin Özerklik (self determination) kuramı üç temel psikolojik ihtiyaca yönelmiştir; özerklik, beceri ve ilişki

kurma. Bu kavramlar Ryff (1989)'in kavramlarıyla ilişkili görünmektedir. Bununla birlikte Ryan ve Deci (2000: 68) psikolojik ihtiyaçları iyi oluşun ortaya çıkmasında temel faktörler olarak görürken, Ryff (1989: 1079-1080)'in yaklaşımında ise ihtiyaçlar psikolojik iyi oluşu tanımlamada kullanılmaktadır. Tüm bu eleştirilerden hareketle Ryff'in geliştirdiği 'psikolojik iyi oluş' kavramının, maneviyat gibi iyi oluşa olumlu katkısı bulunan bileşenleri dışarıda bırakmış olması nedeniyle psikolojik iyi oluşu ölçmede sınırlılıklarının olduğu söylenebilir.

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Muhafazakâr yaşam tarzı ile ilgili araştırmalar

Araştırma kapsamında yapılan literatür taramasında muhafazakâr yaşam tarzının psikolojik analizine dair doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak dolaylı olarak muhafazakârlığın temel bileşenleri ekseninde birtakım araştırma bulgularına yer verilmiştir.

2.2.1.1. Yurt içinde yapılmış araştırmalar

Yaparel (1987), "Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat ile Psiko Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmasında Ankara İlahiyat Fakültesi öğrencileri ve mezunlarından seçilmiş 120 erkek öğrenci üzerinde araştırma yapmıştır. Araştırma sonucuna göre, 23-28 yaş grubunda depresyon ile ibadete katılma arasında ve 17-22 yaş gurubunda ise dua ile durumluk kaygı (bireyin içinde bulunduğu stresli durumdan dolayı hissettiği subjektif korku) arasında olumsuz bir ilişki bulunmuştur.

Ekşi (2001), "Başa Çıkma, Dinî Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" isimli çalışmasında Marmara Üniversitesinin Eğitim, İlahiyat ve Mühendislik Fakültelerinde okuyan öğrencilerini incelemiştir. Araştırmanın sonucuna göre, olumlu ve olumsuz dinî başa çıkmayı en fazla İlahiyat Fakültesi öğrencileri kullanıyor olup olumlu dinî başa çıkma ile ruh sağlığı arasında olumlu ilişki gözlemlenmiştir.

Hayta (2002), “Psiko-Sosyal Uyum ve Dinî Pratikler” adlı çalışmasında Bursa İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşan 408 kişi üzerinde yaptığı araştırmaya göre, öğrencilerin dinî pratikleri yerine getirme oranı yüksektir. Ayrıca dinî pratik boyutları olan namaz, oruç, dua ve tövbe ile psiko-sosyal uyum boyutları arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki tespit edilmiştir.

Akgül (2004); Konya Huzurevinde “Yaşlılık ve Dindarlık: Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi” adlı araştırmasında yaşlılar için dinin nasıl bir etkisi olduğunu incelemiştir. Yaşlılarda dindarlığın teorik boyutunun güçlü olduğu tespit edilmiştir. Yaşlılarda bütün sosyal aktivitelerde yaşa bağlı olarak gerileme olmasına rağmen, dini ibadetlere yönelme ve devamlılık ileri yaşlara kadar sürmektedir. Yaşlılar yaşadıkları tüm sıkıntılara rağmen yaptıkları ibadetlerle, duayla, tövbeyle mutluluk duygularına ulaşmaktadırlar. Ayrıca ölüm duygusundan dolayı yaşanan kaygı, dini inanç sayesinde azalmaktadır.

Koç (2005), “Dua ve İbadetin Ergenlerin Ruh Sağlıklarına Etkileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım” adlı yaptığı bir araştırmada, dini inançların, olumsuzluklarla karşılaşan bireylere manevi ve duygusal bir destek sağladığını ifade eder. Din ve dinin ibadet boyutu, bireyin hayatını anlamlandırmasında, ölüm, hastalık gibi ruh sağlığını etkileyen acılara katlanmada, yaşam umudunu yenileyerek kişiye bütün zorluklarla başa çıkabilme gücü verir. Böylece insanların daha mutlu yaşamasına katkıda bulunur.

Yapıcı (2007), “Ruh Sağlığı ve Din, Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık” adlı araştırmasında Çukurova Üniversitesinde okuyan ve 17-32 yaş grubunda bulunan 634 üniversite öğrencisini incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, Allah ile içsel temas kuran, O’na sığınan ve güvenen kişilerin ruh sağlığı daha iyi düzeydedir.

Acaboğa (2007), “Din-Mutluluk İlişkisi” isimli çalışmasında Kahramanmaraş İl Müftülüğüne bağlı Kur’an Kurslarında öğrenim gören 240 kadın üzerinde yaptığı incelemede, dinin mutluluğun artmasında etkili bir faktör olduğu sonucuna varmıştır.

2.2.1.2. Yurt dışında yapılmış araştırmalar

Hong ve Giannakopoulos (1994), yaşları 17 ile 40 arasında değişen 818 erkek ve 904 kadın toplam 1722 Avustralyalı yetişkin üzerinde öz-saygı, depresyon, denetim odağı, öfke, dindarlık, psikolojik tepki (Psychological reactance) ve yaş değişkenlerinin yaşam doyumunu yordayıp yordamadığını incelemişlerdir. Araştırmacılar yaşam doyumunu Diener'in Yaşam Doyumu Ölçeği ile belirlemişlerdir. Dindarlık özelliği ise Mol'un beş maddelik Dindarlık Ölçeği ile ölçülmüştür. Sonuçta yaşam doyumunun psikolojik tepki dışındaki tüm değişkenlerle anlamlı olarak bağlantılı olduğu görülmüştür. Öz-saygı, dindarlık, denetim odağı ve yaş değişkenlerinin yaşam doyumuyla olumlu, öfke ve depresyonun ise olumsuz ilişki içinde olduğu belirtilmiştir. Bu değişkenler içinde yaşam doyumunu ile en güçlü ilişkinin öz-saygıya ait olduğu anlaşılmıştır. Verilere ayrıca bağımsız ve aşamalı regresyon analizi uygulanmıştır. Aşamalı regresyon analizi sonuçlarına göre toplam varyansın % 21,4'ünü açıklayan öz-saygı, yaşam doyumunu en güçlü yordayan değişken olarak bulunmuştur. Ayrıca depresyon, denetim odağı, öfke ve dindarlık özelliklerinin de yaşam doyumunu yordayan değişkenler olduğu saptanmıştır. Yaşam doyumunu ile tüm değişkenler arasındaki çoklu korelasyon. 51 bulunmuş ve bu katsayının yaşam doyumunun toplam varyansının % 26,3'ünü açıkladığı belirlenmiştir. Sonuçlara göre dindarlığın yaşam doyumuna etkisinin baskın olmadığı; ancak bağımsız analizde, dindarlığın yaşam doyumunu % 1,3 ve % 2 olarak anlamlı şekilde yordadığı görülmüştür. Araştırmacılara göre bu olumlu ilişki, dindarlık özelliği yüksek olanların dindarlık özelliği düşük olanlara oranla yaşamlarından daha fazla doyum sağladıklarını ifade etmektedir.

Kennedy ve arkadaşları (1996) ABD'nin Kuzey Bronx bölgesinde 1,855 yaşlı Katolik, Yahudi ve diğer din mensuplarına ilişkin yapmış oldukları çalışmalarında dindarlık ve depresyon arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre tüm dinî gruplarda ibadetlerini yerine getirmeyen kişilerdeki depresyon oranı, ibadetlerini yerine getirenlere oranla iki kat daha yüksektir (Kennedy, 1996: 301- 308).

Genia ve Cooke (1998), manevi olgunlukla yaşam doyumunu arasındaki ilişkiyi farklı etnik ve dini özelliklere sahip yetişkin ve yaşlı kadınlardan oluşan bir grup (n=95) üzerinde araştırmıştır. Araştırma yapılan bireyler 35-88 yaşlar arasında olup grubun ortalama yaşı 52'dir. Araştırmada manevi olgunluk Manevi Yaşam İndeksi'nin manevi

destek ve manevi açıklık alt ölçekleri ile belirlenmiştir. Yaşam doyumunu ölçmek üzere Yaşam Doyumu İndeksi A adlı ölçek kullanılmıştır. Verilere uygulanan korelasyon analizi sonuçlarına göre, hem manevi destek hem de manevi açıklık değişkenleri yaşam doyumunu ile ilişkili çıkmıştır. Araştırmada gelişim yönelimli bireylerin gelişmemiş yönelimli, dogmatik ve süreksiz yönelimlere sahip bireylerden daha yüksek yaşam doyumuna sahip oldukları görülmüştür. Daaleman (1999), yaşları en az 18 olan ayakta tedavi gören 80 hasta üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmada dindarlıkla ilgili iyi oluş, kişinin Tanrı ile ilişkisinde olumlu duygulanım ve doyum derecesi olarak tanımlanmıştır. Manevi iyi oluş, 20 maddelik Manevi İyi Oluş Ölçeği (The Spiritual Well-Being Scale) ile belirlenmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, bireylerin sevgi gösteren büyük bir güç olarak algıladıkları Tanrı kavramı ve bu inancın anlamlı bir tarzda bütünleştirilmesi öznel iyi oluşun olumlu bilişsel algısına katkı sağlamaktadır.

Fabricatore, Handal ve Fenzel (2000), dinî eğitim veren bir kolejdeki 120 kolej öğrencisi örnekleminde, yaşam doyumunu devam ettirmede kullanılan bir kaynak olarak kavramlaştırılan maneviyatın iyi oluşa doğrudan etkisini ve iyi oluşa etki eden stres faktörlerinin etkisini azaltmadaki rolünü incelemişlerdir. İyi oluşu belirlemek için Diener'in Yaşam Doyumu Ölçeği, ve McGreal ve Joseph'in Depresyon-Mutluluk Ölçeği kullanılmıştır. Maneviyat ise Fenzel'in Manevi Bağlılık Ölçeği (The Spiritual Involvement Scale) ile ölçülmüştür. Çok değişkenli varyans ve çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre kişisel maneviyatın, varyansın küçük ama anlamlı bir miktarını açıklamasıyla yaşam doyumunu ve stres faktörleri arasındaki ilişkiyi azalttığı bulunmuştur. Ayrıca çoklu regresyon analizi sonuçları kişisel maneviyatın öznel iyi oluşu stres yaratan etkenlerden bağımsız olarak yordadığını göstermiştir. Yine araştırma sonuçlarına göre, günlük yaşamda Tanrı ile ilişki içinde olan ve ona yönelen, yaşamın güçlükleri ile başa çıkmada bu ilişkiyi kullanan bireylerin, dine daha az bağlı olanlara oranla yaşamlarına daha fazla değer verdikleri bulunmuştur.

Hallahmi ve Argyle (2000) tarafından On dört Avrupa ülkesinden 160 bin kişi üzerinde yapılan anket çalışmasında haftada bir veya daha fazla kiliseye giden grubun (% 85), hiç gitmediğini belirtenlere (% 77) göre daha mutlu oldukları tespit edilmiştir (Hallahmi-Argyle 2000: 453).

Hintikka (2001), yaşları 18-74 arasında olan 869 kadın 773 erkek toplam 1642 Finlandiyalı üzerinde yaptığı araştırmada dinî etkinliklere katılma ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Ayrıca sosyal destek değişkeninin bu ilişkiyi etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Katılımcılardan, sosyo-demografik değişkenler, ev ekonomisi sınıfları, sosyal destek, aile desteği, sosyal ilişkiler ve dini etkinliklere katılma konularındaki bilgiler telefon görüşmesi yoluyla alınmıştır. Yaşam doyumu ise Michigan Üniversitesi Tarama Araştırma Merkezi tarafından geliştirilen ölçek aracılığıyla belirlenmiştir. Araştırmada kadınların erkeklerden daha fazla dinî etkinliğe katıldıkları saptanmıştır. Yaşam doyumu ile hem sosyal destek hem de dinî etkinliğe katılım arasında olumlu ilişki bulunmuştur. Uygulanan hiyerarşik doğrusal model, sosyal desteğin dinî etkinliğe katılım ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi etkilemediğini göstermiştir. Genel olarak, algılanan sosyal destek, aile desteği, dinî etkinliklere katılma ve yaşam doyumu arasında olumlu ilişkiler bulunmuştur.

Dierendonck (2005), yaptığı araştırma sonucunda (n=653) Ryff'in psikolojik iyi oluş ölçeğine manevi yaşamın da eklenmesini önermektedir. Dierendonck'a göre maneviyat olumlu tutumlar ve olumlu ilişkiler üreten içsel bir gerçekliktir ve olumlu ruh sağlığının belirleyicisi olmaktadır.

Baetz ve diğerleri (2006) tarafından ibadet sıklığı ile depresyon arasındaki ilişkiyi araştırmak üzere Kanada'da 37 bin kişide yapılan çalışma sonucunda ibadete devam eden bireylerde daha düşük seviyede depresyon, psikiyatrik düzensizlikler bulunmuştur. Yine araştırmaya göre, günlük yaşamın sıkıntılarıyla başa çıkmada, hayatın anlamını bulmada dindarlığın önemli bir yerinin olduğu tespit edilmiştir (Baetz v.d. 2006: 654-657).

Froh ve arkadaşlarının (2008), iyi oluşa ait minnettarlığın ifade edilmesi ve ortaya konan diğer pozitif psikoloji sonuçları ile ilgili olarak 221 ergen üzerinde deneysel bir çalışma yapmışlardır. Sonuçlar, duaları saymanın, kendine minnettarlık, iyimserlik, yaşam memnuniyetini arttırdığı ve negatif etkisini azaltıldığını gösterdi. İyi olmaya yardımın üç haftalık bir deney ortamı ile test edildiği bu araştırma minnettarlık duygusunun ve yardım edilmenin farkındalığının öznel iyi oluşu artırıcı etkisini de ortaya koymuştur.

2.2.2. Psikolojik iyi oluş ile ilgili araştırmalar

Psikolojik iyi oluş ile ilgili yapılmış araştırmalara bakıldığında psikolojik iyi oluşla birlikte yaşam doyumunu, yaşam kalitesi, mutluluk, öznel iyi oluş ve iyimserlik gibi kavramların da bu çerçevede kullanıldığı ve çoğu kez birbirlerinin yerine kullanıldığı görölmektedir. Psikolojik iyi oluşa ilişkin çalışmalar giderek literatürde daha belirgin bir hal olsa da bu yöndeki çalışmaların istenilen seviyede olmadığı söylenebilir. Buna rağmen araştırmanın bu başlığı altında psikolojik iyi oluş ve bu kavramla anlam benzerliği taşıdığı varsayılan yaşam doyumunu, mutluluk, öznel iyi oluş ve olumlu duygulanım ile ilişkili yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.2.1. Yurt içinde yapılmış araştırmalar

Yetim (1991) yaşam doyumunu günlük yaşam içerisindeki aktivitelere göre incelediği araştırmasında iki örneklem grubu üzerinde çalışmıştır. Çalışma gruplarından biri üniversite öğrencilerinden (n=120), diğeri ise üniversite mezunu meslek sahibi kişilerden oluşmaktadır (n=60). Öğrenci örneklemeden elde edilen bulgular, planlılık, tutarlılık, kişisel kontrol, haz kapasitesi ve kendine güven gibi kişilik özelliklerinin; sosyal onay ve sosyal katılım gibi çevre özelliklerinin; projenin diğer projeleri engelleme derecesi ve bütün projelerden ortaya çıkan uyum değeri gibi sistem özelliklerinin yaşam doyumunu belirlemede etkili olduğu bulunmuştur. Ancak yetişkin yaşam doyumunu, öğrenci yaşam doyumundan farklıdır. Yetişkin bireyler için projenin çevreye duyurulması (bilinirlik) ve projenin bireyin yaşam stiline uygunluğu, projeye zaman ayrılmasını ve bireysel bağlanmayı sağlamak suretiyle yaşamdan alınan doyuma etkide bulunması şeklinde belirlenmiştir.

Köker (1991), yaşam doyumunu 17-21 yaş grubunda bulunan normal ve sorunlu ergenler üzerinde karşılaştırmalı olarak incelediği araştırmasında, normal gruptaki ergenlerin yaşam doyumlarının psikolojik problemleri olan ergenlerin yaşam doyumundan daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarında ayrıca, yaşın yaşam doyumuna etkisi anlamlı bulunmazken, kız ergenlerin yaşam doyumunun erkek ergenlerin yaşam doyumlarından daha yüksek olduğu görölmüştür.

Kalafat (1996) depresyon ve mutluluk ile otomatik düşünceler ve olumsuz olaylar arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalıştığı çalışmasını 350 üniversite öğrencisi üzerinde yapmıştır. Araştırma sonucunda depresyon ve mutluluk düzeyinin cinsiyete göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Sosyal programlara devam eden öğrencilerin mutluluk düzeyleri fen programlarına devam edenlerden daha fazla, depresyon düzeyleri ise daha azdır. Ayrıca olumsuz ve olumlu otomatik düşünceler, olumsuz olaylar ve mutluluğun depresyonun anlamlı bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Olumsuz otomatik düşünceler ve olumsuz olaylar arttıkça mutluluk düzeyi azalmaktadır. Mutluluğun en güçlü yordayıcısının olumlu otomatik düşünceler olduğu belirlenmiştir.

Doğan (2004) üniversite öğrencilerin iyilik halini incelediği araştırmasını iki farklı üniversiteye devam eden 936 üniversite öğrencisi ile yapmıştır. Sonuç olarak erkek öğrencilerin iyilik hali ölçeğinin serbest zaman alt ölçeğinden kızlara göre anlamlı ölçüde yüksek puan aldığı, kız öğrencilerin arkadaşlık ve sevgi alt ölçeklerinden daha yüksek puan aldığı, kız ve erkek öğrencilerin maneviyat ve kendini yönetme alt ölçek puanları açısından anlamlı farklılıklar göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tuzgöl-Dost (2004), üniversite öğrencilerinin (n=700) öznel iyi oluş düzeylerinin cinsiyet, fakülte, bölümden memnuniyet, akademik başarı, algılanan ekonomik durum, fiziksel sağlık durumu, algılanan ana-baba tutumu, fiziksel görünüşten memnuniyet, dinî inanç ve denetim odağı değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini incelediği araştırmasında, öznel iyi oluşu kendisi tarafından geliştirdiği "Öznel İyi Oluş Ölçeği" ile belirlemiştir. Araştırmada denetim odağı, "Rotter'ın İç Dış Kontrol ölçeği" ile belirlenmiş diğer bağımsız değişkenlerle ilgili bilgiler yine araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmacı araştırmadan elde ettiği bulguları kısaca şöyle özetlemiştir:

Öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri cinsiyet ve fiziksel sağlık durumuna bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri arasında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri lehine anlamlı bir fark vardır. Bölümünden memnun olan ve olmayan öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri arasında bölümünden memnun olanlar lehine anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Akademik olarak başarılı öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri ile akademik olarak orta düzeyde başarılı ve başarısız öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri arasında akademik olarak başarılı öğrenciler lehine; akademik olarak orta düzeyde başarılı öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri ile başarısız öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri arasında orta düzeyde başarılı öğrenciler lehine anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. -Algılanan ekonomik durumu orta ve üst olan öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri ile algılanan ekonomik durumu alt olan öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri arasında algılanan ekonomik durumu orta ve üst olan öğrenciler lehine anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

Algılanan ana-baba tutumu demokratik olan öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri ile algılanan ana-baba tutumu ilgisiz ve aşırı koruyucu olan öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri arasında algılanan ana-baba tutumu demokratik olan öğrenciler lehine anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Fiziksel görünüşünden memnun olan ve olmayan öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri arasında fiziksel görünüşünden memnun olan öğrenciler lehine anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Dini inancı güçlü olup yaşamında önemli bir yer tutan ve dinî inancı olmasına rağmen yaşamında önemli bir yer tutmayan öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri ile dinî inancı olmayan öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri arasında ilk iki grup lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. İçten denetim odaklı öğrencilerle dıştan denetim odaklı öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri arasında içten denetim odaklı öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür.

Cenkseven (2004), üniversite öğrencilerinin (n=500) öznel ve psikolojik iyi olmalarının dışadönüklük, nevrozizm, kontrol odağı, öğrenilmiş güçlülük, sosyal ilişkileri, boş zaman etkinlikleri ve akademik durumlarına ilişkin hoşnutluk düzeyleri, cinsiyet, sosyo-ekonomik statü ve algılanan sağlık durumu tarafından ne oranda yordandığını belirlemek amacıyla yaptığı araştırmasında farklı testlerden faydalanmıştır.

Araştırmada üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi olma düzeylerini belirlemek amacıyla “Ryff’in Psikolojik İyi Olma Ölçekleri”, öznel iyi olma düzeylerini belirlemek için “Olumlu-Olumsuz Duygulanım Ölçeği” ve “Yaşam Doyumu Ölçeği” kullanılmıştır. “Psikolojik İyi Olma Ölçekleri”nin araştırmacı tarafından Türkçeye

uyarlaması yapılmıştır. Ayrıca dışadönüklük ve nevrozizm belirlemek amacıyla “Eysenck Kişilik Envanteri”, kontrol odağı inançlarını belirlemek için “Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği” ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerini belirlemek için ise “Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Envanteri” kullanılmıştır. Demografik değişkenleri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır.

Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik düzeylerine göre “yaşam doyumu” ve “öznel iyi olma”, “diğerleriyle olumlu ilişkiler”, “özerklik”, “çevresel hâkimiyet” “kendini kabul” ve “psikolojik iyi olma” puanlarının yüksek sosyo-ekonomik düzey lehinde farklılaştığı belirlenmiştir. Cinsiyete göre de öznel ve psikolojik iyi olmanın bazı boyutlarında anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin dış kontrol odağı ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerine göre hem “öznel iyi olma” ve bileşenleri, hem de “psikolojik iyi olma” ve alt boyutlarının anlamlı biçimde farklılaştıkları belirlenmiştir. Sonuçlar yüksek öğrenilmiş güçlülük ve iç kontrol odağı düzeyine sahip kişilerin daha fazla öznel ve psikolojik iyi olma ifade ettiklerini göstermektedir. Ayrıca, cinsiyet ve öğrenilmiş güçlülük etkileşiminin öznel ve psikolojik iyi olmanın bazı boyutları üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Öznel iyi olmayı yordayan değişkenleri saptamak amacıyla yapılan aşamalı regresyon analizi sonucunda açıklanan toplam varyansa katkılarına göre ilk olarak nevrozizm, sonra dışadönüklük, akademik başarıdan algılanan hoşnutluk, öğrenilmiş güçlülük, ebeveyni ve flörtü ile ilişkisinden algılanan hoşnutluk, sosyo-ekonomik statü, cinsiyet, algılanan sağlık durumu, dış kontrol odağı inancı, boş zaman etkinliklerinden algılanan hoşnutluk değişkenleri öznel iyi olmanın anlamlı yordayıcıları olarak bulunmuştur. Bu değişkenlerin tamamının toplam varyansın % 63,9’unu açıkladığı belirlenmiştir. Ancak analiz sonucunda arkadaşlarla ilişkilerden algılanan hoşnutluğun öznel iyi olmanın anlamlı yordayıcısı olmadığı görülmüştür. Aşamalı regresyon analizi sonucunda açıklanan toplam varyansa katkılarına göre sırasıyla öğrenilmiş güçlülük, dışadönüklük, nevrozizm, flört ve arkadaşlarla iliksiden algılanan hoşnutluk, dış kontrol odağı inancı, cinsiyet, ebeveynle ilişkilerinden ve boş zaman etkinliklerinden algılanan hoşnutluk değişkenleri psikolojik iyi olmanın anlamlı yordayıcılarıdır. Bu değişkenlerin tamamı toplam varyansın % 59’unu açıkladığı belirlenmiştir. Ancak analiz sonucunda

algılanan sağlık durumu, sosyo-ekonomik statü ve akademik başarıdan algılanan hoşnutluğun psikolojik iyi olmanın anlamlı yordayıcıları olmadığı görülmüştür.

Özen (2005) tarafından yapılan araştırmada ergenlerin (n=393) öznel iyi oluş düzeylerinin, cinsiyet, sınıf düzeyi, algılanan akademik başarı, algılanan ekonomik durum, anne ve babanın öğrenim durumu değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmada öğrencilerin öznel iyi oluş düzeyleri, Tuzgöl-Dost (2004) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde geliştirilen Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin, araştırmacı tarafından geliştirilen lise formu ile belirlenmiş, ayrıca bağımsız değişkenlerle ilgili bilgi almak için araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve babanın öğrenim durumuna bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermediği, öznel iyi oluş düzeyleri algılanan akademik başarı ve algılanan ekonomik duruma bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirtilmiştir.

Terzi (2005), yaptığı araştırmasında üniversite öğrencileri (n=395) üzerinde stresli yaşam durumları karşısında etkili başa çıkmayı sağladığı varsayılan ve bireylerin öznel iyi olmalarını etkileyen "Psikolojik Dayanıklılık Modeli" ile ilgili bulgularını ortaya koymuştur. Araştırmaya katılan öğrencilere, stresle ilgili bilişsel değerlendirmelerini ölçmek için Bilişsel Değerlendirme Ölçeği, psikolojik dayanıklılık düzeylerini belirlemek için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, belirli bir gerilimli durumla karşılaştıkları zaman nasıl davranış sergilediklerini belirlemek için Başa Çıkma Yolları Ölçeği, iyi olmalarını ölçmek için ise Benlik Saygısı Ölçeği, Sürekli Kaygı Envanteri ve Yaşam Doyumu Ölçeğini uygulamıştır. Araştırma sonucunda, elde edilen sonuçları ise şöyle özetlemiştir;

- Stresli yaşam durumlarını bilişsel değerlendirme iyi olmayı dolaylı olarak etkilemektedir.
- Stresli yaşam durumlarıyla başa çıkma, iyi olmayı dolaylı olarak etkilemektedir.
- Psikolojik dayanıklılık, kişilik özelliği, bilişsel değerlendirme ve başa çıkma iyi olmayı dolaylı olarak etkilemektedir.

Terzi, bu bulgulara dayanarak verilerin hazırladığı modele uygunluk gösterdiğini belirtmiştir.

Kuzucu (2006), kendisi tarafından hazırlanmış olan duyguları fark etmeye ve ifade etmeye yönelik psiko-eğitim programının, üniversite öğrencilerinin (n=34) duygusal farkındalık düzeylerine, duyguları ifade eğilimlerine, psikolojik ve öznel iyi-oluşlarına etkisini incelediği araştırmasında, deney, plasebo ve kontrol gruplu ön-test, son-test ve izleme modeline dayalı deneysel bir çalışma yapmıştır. Araştırmada dört bağımlı değişkenden üç tanesi, kendini değerlendirme ölçekleri ile ölçülmüştür; Duygusal Farkındalık Düzeyi Ölçeği, Duyguları ifade Ölçeği, Pozitif Negatif Duygu Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği. Bir tanesi ise performans ölçeği ile ölçülmüştür. Bu dört ölçek deney, plasebo ve kontrol grubuna ön test olarak verilmiştir. Deney grubuna, araştırmacı tarafından geliştirilen 12 oturumlu duyguları fark etme ve ifade etme psiko-eğitim programı uygulanmıştır. Plasebo grubuna 10 oturum plasebo uygulaması yapılmıştır. Kontrol grubuna ise hiçbir çalışma yapılmamıştır. Son test, deney grubunun uygulaması bittikten sonra verilmiştir. İzleme ölçümü dört ölçek için de deneysel uygulamanın bitiminden dört ay sonra alınmıştır. Uygulanan deneysel işlemin sonunda elde edilen bulgular “Çifte Çok Değişkenli Varyans Analizi” yöntemiyle incelenmiş ve dört bağımlı değişkenin bileşkesi bakımından deney, plasebo ve kontrol grupları arasında ölçümler boyunca istatistiksel olarak deney grubu lehine bir gelişme gözlenmiş, bağımlı değişkenlerin ayrı ayrı incelenmesi sonucunda ise gruplar arasında sadece duygusal farkındalık puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Deniz ve Ark. (2007) yılında yaptıkları “Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumu, Umutsuzluk ve Akademik Başarılarının Problem Çözme Yaklaşımları Açısından İncelenmesi” isimli araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin problem çözme yaklaşımlarının yaşam doyumları, umutsuzluk ve akademik başarılarını anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığını belirlemeye yönelik olmuştur. Araştırma genel tarama modeline uygun olarak desenlenmiş ve örnekleme 410 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada öğrencilerin problem çözme yaklaşımlarını belirlemek amacıyla 1982 yılında P. P. Heppner ve C. H. Petersen tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması Şahin, Şahin ve P.P. Heppner (1993) tarafından yapılan “Problem Çözme Envanteri”, yaşam doyumlarını belirlemek amacıyla Diener (1985) tarafından geliştirilen Köker

(1991) tarafından Türkçeye uyarlanan “Yaşam Doyumu Ölçeği”, umutsuzluklarının belirlenmesinde ise Beck, Lester ve Trexler (1974) tarafından geliştirilen ve Seber (1991) tarafından Türkçeye uyarlanan “Beck Umutsuzluk Ölçeği” kullanılmıştır.

Akademik başarı puanlarının belirlenmesinde öğrencilerin genel not ortalamaları dikkate alınmış ve verilerin analizinde çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular ise;

- Üniversite öğrencilerinin problem çözme yaklaşımlarının yaşam doyumunu anlamlı düzeyde açıklamaktadır. Problem çözme yaklaşımlarından kendine güvenli yaklaşım ve kaçınan yaklaşımın yaşam doyumunu üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu, planlı, değerlendirici, düşünen ve aceleci yaklaşımın ise yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordamadığı saptanmıştır.

- Üniversite öğrencilerinin problem çözme yaklaşımları umutsuzluk puanlarını anlamlı düzeyde açıklamaktadır. Problem çözme yaklaşımlarından kendine güvenli yaklaşım ve kaçınan yaklaşımın umutsuzluk üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu, planlı, değerlendirici, düşünen ve aceleci yaklaşımın ise umutsuzluk puanlarını anlamlı düzeyde yordamadığı görülmüştür.

- Üniversite öğrencilerinin problem çözme yaklaşımları akademik başarı puanlarını anlamlı düzeyde açıklamamaktadır.

Sonuç olarak, öğrencilerin problem çözme yaklaşımları yaşam doyumları ve umutsuzluk düzeyleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Tuzgöl-Dost (2007) tarafından yapılan çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunu düzeylerini cinsiyet, algılanan akademik başarı, algılanan ekonomik durum, algılanan anne-baba tutumu, gelecekte beklenen beklenti, dini inanç ve yalnızlık değişkenlerine göre incelemektir. Araştırmanın örneklemini, 2005-2006 öğretim yılında Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerine devam etmekte olan 403 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrencilerin yaşam doyumunu düzeyini belirlemek amacıyla Diener, Emmons, Laresen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen ve Köker (1985) tarafından Türkçeye uyarlanan Yaşam Doyumu Ölçeği; yalnızlık düzeylerini belirlemek amacıyla Russel, Peplav ve Ferguson (1978) tarafından geliştirilen ve Yaparel (1984) tarafından Türkçeye uyarlanan UCLA Yalnızlık Ölçeği ve bağımsız

değişkenlerle ilgili bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu düzeyleri cinsiyet, algılanan akademik başarı, algılanan ekonomik durum, gelecekte beklenen, dini inanç ve yalnızlık değişkenlerine göre farklılaşmaktadır.

Timur (2008) boşanma sürecinde olan ve olmayan evli bireylerin iyi oluş düzeylerini etkileyen faktörlerin incelenmesi konulu araştırmasında yaş, cinsiyet, medeni durum, eş desteği ve evlilik uyumu değişkenlerinin bireylerin psikolojik iyi oluşlarını yordama gücünü belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada ayrıca evli ve boşanma sürecindeki kişilerin eş desteği açısından farklı olup olmadığı da incelenmiştir. Araştırma Ankara, İstanbul (Kartal), İzmir, Bursa, Antalya ve Çorum aile mahkemelerine boşanmak üzere başvuran çiftler ile Ankara, Samsun, İzmit, Bolu illerindeki evli çiftler olmak üzere toplam 224 kişi üzerinde yürütülmüştür. Araştırma grubuna Psikolojik İyi-Oluş Ölçeği, Eş Destek Ölçeği, Evlilik Uyumu Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Araştırmanın sorularına yanıt bulmak amacıyla çoklu regresyon analizi ve ilişkisiz örneklem için testi kullanılarak yapılan istatistiksel analizler sonucunda yaş, cinsiyet, medeni durum, eş desteği ve evlilik uyumu değişkenlerinden yalnızca medeni durum değişkeninin psikolojik iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı ve evli ve boşanma sürecindeki bireyler arasında eş desteği bakımından anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gülaçtı (2009) tarafından yapılan sosyal beceri eğitimine yönelik bir grup rehberliği programının öğretmen adayı üniversite öğrencilerinin sosyal becerilerine, öznel iyi oluş (ÖİÖ) ve psikolojik iyi oluş (PİÖ) durumlarına etkisini incelediği çalışma 2007-2008 öğretim yılında Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliğinde öğrenim gören, üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Çalışmada öğrenciler sosyal becerisi, psikolojik ve öznel iyi oluş durumu düşük, deney ve kontrol grubu şeklinde ayrılmış, deney grubuna 12 hafta sosyal beceri eğitimi uygulanmış, kontrol grubuna ise bu süreçte herhangi bir işlem yapılmamıştır. İlgili problem alanlarına göre ölçeklerin ön ve son test şeklinde uygulandığı çalışmada, deney grubundaki öğrencilerin sosyal beceri, psikolojik ve öznel iyi oluş durumlarında kontrol grubuna göre bir artma olduğu; sosyal beceri alt boyutlarından duyuşsal anlatımcılık,

duyuşsal kontrol, sosyal duyarlılık, sosyal kontrol düzeyleri, bu programa katılmayan öğrencilerin sosyal beceri düzeylerine göre daha yüksek diğer alt boyutlardan duyuşsal duyarlılık ve sosyal anlatımcılık düzeyleri bakımından anlamlı olmadığı; eğitime katılan öğrencilerin psikolojik iyi oluş alt boyutlarından otonomi, çevresel hâkimiyet, bireysel gelişim, kendini kabul düzeyleri, bu programa katılmayan öğrencilerin psikolojik iyi oluş alt boyut düzeylerine göre daha yüksek bulunmuş ancak diğerleriyle olumlu ilişkiler ve yaşam amacı düzeyleri bakımından anlamlı olmadığı bulgulanmıştır.

Akın (2009) 544 üniversite öğrencisi üzerinde Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi (ADDT) odaklı grupla psikolojik danışmanın psikolojik iyi olma ve öz-duyarlık üzerindeki etkisini incelediği deneysel çalışmasında deney grubunda yer alan deneklere araştırmacı tarafından geliştirilen 9 oturumluk ADDT odaklı grupla psikolojik danışma uygulanmıştır, deney grubuyla paralel olarak gerçekleştirilen plasebo grubu etkinliklerinde ise, terapötik etkisi olmayan ve verimli ders çalışma teknikleri ve zaman yönetimi konularıyla ilişkili olan çeşitli bilgilerden ve tartışma temelli etkinliklerden oluşan 6 oturumluk bir uygulama yapılmıştır. Kontrol grubunda bulunan deneklere ise herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Araştırma bulguları ADDT odaklı grupla psikolojik danışmanın deney grubundaki deneklerin psikolojik iyi olma ve öz-duyarlık düzeylerini artırdığı ve bu durumun izleme ölçümlerinde de korunduğunu ortaya koymuştur. Plasebo ve kontrol gruplarında bulunan deneklerin psikolojik iyi olma ve öz-duyarlık ön-test, son-test ve izleme testi ölçümlerinden elde ettikleri puanlar arasında ise anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Gürel (2009) Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde 372 öğrenci (213 kadın, 159 erkek) üzerinde bütünsel ve ayrıntısal düşünme stillerinin psikolojik iyi olma haline etkisini incelediği çalışmasında, bütünsel düşünme puanları düşük olanların, iyi olma hali sonuçlarının ayrıntısal düşünme anketinde düşük veya yüksek puan almalarına göre anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca psikolojik iyi olma hali yüksek olan bireylerin düşünme stillerinden birini tercih etmeleri ve bu stilde de yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Buna karşın, çalışmada bütünsel düşünme anketinde yüksek puan alanlar ile düşük puan alanların psikolojik iyi olma puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı, benzer şekilde ayrıntısal düşünme anketinde yüksek puan alanlar ile düşük puan alanların psikolojik iyi olma puanları arasında da anlamlı

bir farklılık bulunmadığı, kadınların erkeklerden daha yüksek psikolojik iyi olma durumu bildirirken erkeklerin kadınlardan daha yüksek bütünsel düşünme seviyesi bildirdikleri bulgulanmıştır.

Özü (2010), bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı stresle başa çıkma becerileri eğitim programının işgörenlerin stres, kaygı ve iyilik hali düzeyleri üzerindeki etkisini incelediği deneysel çalışmasında “Stresle Başa Çıkma Becerileri Eğitim Programı”na katılan bireylerin (deney grubu) genel stres düzeylerinde, bu programa katılmayan bireylerin (plasebo ve kontrol grupları) genel stres düzeylerine göre anlamlı düzeyde bir azalma olduğunu, “Stresle Başa Çıkma Becerileri Eğitim Programı”na katılan bireylerin (deney grubu) genel kaygı düzeylerinde, bu programa katılmayan bireylerin (plasebo ve kontrol grupları) genel kaygı düzeylerine göre anlamlı düzeyde bir azalma olduğunu ve “Stresle Başa Çıkma Becerileri Eğitim Programı”na katılan bireylerin (deney grubu) genel iyilik hali düzeylerinde, bu programa katılmayan bireylerin (plasebo ve kontrol grupları) genel iyilik hali düzeylerine göre anlamlı düzeyde bir artış olduğunu bulgulanmıştır.

2.2.2.2. Yurt dışında yapılmış araştırmalar

Wilson ve Peterson (1988) yaşam doyumunun ve mutluluğun en önemli belirleyicilerinden birinin benlik saygısı olduğunu ifade etmektedir. Benlik saygısı yüksek olan bireyler daha mutlu olduklarını ve hayattan daha fazla zevk aldıklarını belirtmişlerdir. Ergenlerde yaşam doyumunu ile benlik saygısı arasında olumlu bir ilişki olduğu, okulda, aile içinde ve sosyal rekabet ortamında başarılı olan ergenlerin benlik saygılarının ve yaşam doyumlarının yüksek olduğu bildirilmiştir.

Shmotkin (1990), öznel iyi oluşun cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelediği araştırmasını, yaşları 21 ile 87 arasında değişen 447 kişilik bir İsraili örneklem üzerinde gerçekleştirmiştir. Araştırmada çok değişkenli varyans analizi ve kovaryans analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, kullanılan iyi oluş ölçeklerinden alınan puanlarda anlamlı bir cinsiyet ayrımının olmadığını göstermektedir. Çok değişkenli varyans analizinde olumlu ve olumsuz duygulanıma ne cinsiyetin ne de yaş grubu ile cinsiyet etkileşiminin etkisi anlamlı bulunmazken, yaş

grubu ile cinsiyet etkileşiminin yaşam doyumuna etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Genç kadınların yaşam doyumu genç erkeklerin yaşam doyumundan yüksek bulunurken, yaşlı kadınların yaşam doyumu yaşlı erkeklerin yaşam doyumundan düşük bulunmuştur.

Fujita, Diener ve Sandvik (1991), çalışmalarını kadınların aynı oranda mutlu oldukları erkeklere göre daha fazla olumsuz duygu ifade etmesine ilişkin iki bulguyu bağdaştırmak amacıyla yapmışlardır. Duygusal yoğunluk bireylerin benzer duygusal uyarıcılara çeşitli yoğunlukta cevaplar vermesi olarak tanımlanabilir. Araştırma 66 kız, 34 erkek toplam 100 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Olumlu ve olumsuz duygulanımı değerlendirmek için kendisinin değerlendirmesi, akran değerlendirmesi, günlük değerlendirme ve hafıza performansı olarak dört ölçme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyetin mutluluğunun toplam varyansının yalnızca %1'ini açıklarken, duygusal yoğunluğun %13'ünü açıkladığı görülmüştür. Buna göre, kadınların erkeklerle eşit oranda mutlu olmalarına ilişkin öznel iyi olma bulguları ile kadınların daha fazla olumsuz duygu yaşadıklarına ilişkin depresyon bulgularının uyummadığı söylenemez. Genel olarak kadınların yüksek olumsuz duyguları yoğun olumlu duyguları ile dengelenmektedir.

Mills ve Grasmick (1992), 330 yetişkin üzerinde aile doyumunun ve ekonomik zorlukların evli bireylerin psikolojik iyi oluşlarına etkisinde cinsiyeti koşullu bir değişken olarak incelemişlerdir. Araştırmada bazı bilgiler yüz yüze görüşme yoluyla toplanmış ve psikolojik iyi oluşu belirlemek için Radloff'un Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Uygulanan korelasyon tekniği sonunda aile doyumunun psikolojik iyi oluşla olumlu ve anlamlı, ekonomik zorlukların ise zıt ve doğrudan anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu ilişkilerin 0.001 düzeyinin ötesinde bir anlamlılığa sahip olduğu saptanmıştır. Aile doyumunun psikolojik iyi oluşa etkisi kadınlarda da erkeklerde de anlamlı olmasına rağmen, bu etkinin kadınlarda erkeklerden daha fazla olduğu bulunmuştur. Ekonomik zorlukların erkeklerde ve tam zamanlı olarak çalışan kadınlarda psikolojik iyi oluşu anlamlı olarak azalttığı da görülmüştür.

Diener ve diğerleri (1993), geniş örneklemlerle bir araştırmada, biri 39 ülkeden 18032 kolej öğrencisi üzerinde, diğeri 4942 Amerikalı yetişkine ait 10 yıllık boylamsal verilere dayanan iki ayrı çalışma yapmışlardır. Ülkeler arası çalışmada genel yaşam

doyumunu belirlemek üzere “Bu günlerde tüm yaşamınızla ilgili olarak ne hissediyorsunuz?” şeklinde tek bir soru sorulmuş ve katılımcının “çok iyi” ile “çok kötü” arasında derecelendirilmiş 7 cevaptan birini işaretlemesi istenmiştir. Katılımcıların farklı on yaşam alanına ilişkin doyumlarını saptamak içinde buna benzer on soru daha sorulmuştur. İkinci çalışmada ise bağımsız değişkenlerle ilgili bilgiler yüz yüze görüşme ve anketler aracılığıyla elde edilmiş ve öznel iyi oluş düzeyi “Genel İyi Oluş Envanteri” ile saptanmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre, Amerika örnekleminde öznel iyi oluşla gelir düzeyi arasında orta düzeyde ama anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ülkeler arası çalışmada ise öznel iyi oluşla gelir düzeyi arasındaki ilişkiye ait korelasyonların daha büyük olduğu gözlenmiştir. Sonuç olarak bu araştırmalarda gelir düzeyi hem ülke içinde hem ülkeler arasında öznel iyi oluşla ilişkili bulunmuştur.

Cooper ve Arkadaşları (1995a), sosyal etkileşim ve kişisel kontrol değişkenleri ile psikolojik iyi olmanın ilişkisini belirlemek için yaptıkları araştırma iki çalışmadan oluşmaktadır. Birinci çalışmada 53’ü erkek, 65’i kadın toplam 118 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Ölçme araçları olarak Ryff’in “Psikolojik İyi Olma Ölçekleri”, dışadönüklük ya da içedönüklük düzeylerini ölçmek için “Eysenck Kişilik Envanteri”, sosyal onaylanma ihtiyaçlarını belirlemek için “Sosyal Beğenirlik Ölçeği / The Social Desirability Scale” ve “Sosyal Etkinlik Ölçeği / The Social Activity Measure” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda dışadönük kişilerin psikolojik uyumlarının içedönük olanlardan daha iyi olduğu, öğrencilerin sosyal onay ihtiyacı ve cinsiyetleri ile psikolojik iyi olma düzeyleri arasında anlamlı ilişki olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca sosyal etkinliklerden, özellikle de arkadaş ve ebeveynlerin bulunduğu etkinliklerden doyumun psikolojik iyi olma için ön koşul olduğu ancak sosyal etkinliğin sıklığının önemli olmadığı bulunmuştur.

Cooper ve Arkadaşları’nın (1995b), yaptığı ikinci çalışma ise önceki çalışma ile aynı ortamda 31 erkek, 79 kadın olmak üzere toplam 110 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kullanılan ölçme araçları “Algılanan durumsal kontrol / Perceived Situational Control”, Ryff’in “Psikolojik İyi Olma Ölçekleri”, “Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği” ve “Sosyal Beğenirlik Ölçeği / The Desirability of Control Scale”dir. Araştırma sonucunda iç kontrol odağı, yüksek kontrol isteği ve kadın olma ile psikolojik iyi olma arasında anlamlı düzeyde ilişki belirlenmiştir.

Moller (1996), Güney Afrika'da çoğunluğunu sosyal bilimlerde okuyan 20-25 yaşlarında 338 üniversite öğrencisinin oluşturduğu grup üzerinde yaptığı araştırmada, öğrencilerin yaşam doyumu düzeyleri ve gelecekte beklediklerini incelemiştir. Bu çalışma, 40 ülkede öğrencilerin mutluluğu ile ilgili olarak devam etmekte olan araştırmanın bir bölümüdür. Araştırmada genel yaşam doyumu, Andrews ve Withey'in kullandığı “Yaşamınız hakkında ne hissettiğinizle ilgili olarak şu anki duygularınızı işaretleyin” yönergesiyle saptanmıştır. Cevaplama 7'li derecelendirilmiş seçeneklerin işaretlenmesi şeklinde yapılmıştır. Yapılan korelasyon analizinde yaşam doyumunun gelir düzeyi ve etnik özellikler ile anlamlı ilişki içinde olduğu ortaya konmuştur.

Ryff ve Heidrich (1997), geçmiş yaşam deneyimlerinin yetişkinlerin şimdiki ve gelecekteki iyi olmalarını değerlendirmelerini nasıl etkilediği sorusunu ele almışlardır. Örneklem 308 genç, orta yaşlı ve yaşlı yetişkinlerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanlar geçmiş yaşam olaylarına yönelik envanterler ve Psikolojik İyi Olma Ölçekleri'ni cevaplamışlardır. Hiyerarşik regresyon analizi sonucunda normal olaylar şimdiki ve gelecekteki iyi olmanın anlamlı yordayıcısı olduğu görülmüştür. Ancak farklı yaş gruplarında temel bazı etkiler göze çarpmaktadır: Genç yetişkinlerde yaşam etkinlikleri; orta yaşta olan yetişkinlerde arkadaş ve aile alanı; yaşlı yetişkinlerde ise öncelikle iş ve eğitim deneyimleri iyi olmanın en güçlü yordayıcılarıdır. Normal olmayan yani yoğun stres içeren olaylar sadece genç yetişkinlerde “bireysel gelişim”in anlamlı pozitif bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur.

Schmutte ve Ryff (1997), kişilik ve psikolojik iyi olma arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla yaptıkları çalışmalarını orta yaşta kişilerden oluşan iki örneklem (n=215 ve n=139) üzerinde yapmışlardır. Araştırmada kişilik ölçümleri için “Beş Faktör Envanteri / NEO Five Factor Inventory” ile Ryff'ın “Psikolojik İyi Olma Ölçekleri” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda psikolojik iyi olmanın “kendini kabul”, “çevresel hâkimiyet” ve “yaşam amacı” boyutlarının nevrozizm, dışadönüklük ve temkinlilik ile “bireysel gelişim” boyutunun deneyimlere açıklık ve dışadönüklük ile “diğerleriyle olumlu ilişkiler” boyutunun uyumluluk ve dışadönüklük ile ve “özerklik” boyutunun ise nevrozizm ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Araştırmacılar psikolojik sağlık ve onun kişilikle ilişkilerinin daha önceki çalışmalarda belirlenenlerden çok daha karmaşık olabileceğini belirtmişlerdir.

DeNeve ve Cooper (1998), yaptıkları meta-analiz çalışmasında, 137 kişilik özelliği ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaları gözden geçirmişler, kişiliğin yaşam doyumu, mutluluk ve olumlu duygulanımı eşit oranda yordadığı ve negatif duygulanımı daha az oranda yordadığını bulmuşlardır. Öznel iyi oluşla en yakın ilişkisi olan kişilik özelliklerinin baskılayıcı savunmacılık (repressive defensiveness), duygusal kararlılık (emotional stability), denetim odağı, kontrol isteği, kendine güven, benlik saygısı (collective self-esteem), dayanıklılık (hardiness) ve gerilim olduğu bulunmuştur. Kişilik özellikleri Büyük Beş Faktör Kuramına (Big Five Factors Theory) göre gruplandırıldığında, nevrozizm, yaşam doyumu, mutluluk ve olumsuz duygulanımın en güçlü yordayıcı olduğu görülmüştür.

Hills ve Argyle (1998), dört yaygın boş zaman etkinliğinden (spor/egzersiz, müzik, kiliseye gitme ve televizyon izleme) kaynaklanan pozitif duygulanımın mutluluk ve kişilik ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma yaşları 18 ve 82 arasında değişen 275 kişi üzerinde yapılmıştır. Araştırmada Oxford Mutluluk Ölçeği ve Eysenck Kişilik Envanteri ve dört boş zaman etkinliğine yönelik geliştirilen bir ölçek kullanılmıştır. Araştırma sonucunda her bir boş zaman etkinliğinin pozitif duygulanımın anlamlı kaynakları oldukları görülmüştür. Faktör analizi sonucunda her bir boş zaman etkinliğinin güçlü bir sosyal bileşen olduğu, her birinin bir faktör özelliği gösterdiği belirlenmiştir. Araştırma sonucunda sadece spor/egzersiz etkinliğinin mutluluğu arttırdığı görülmüştür. Ayrıca boş zaman etkinliklerinin dışadönüklük ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ancak araştırmada kilise üyesi olanların anlamlı bir şekilde daha düşük psikotizm ve daha yüksek yalan skorları elde ettikleri görülmüştür.

Shek (1999), ergenlerle yaptığı araştırmada ana-baba özellikleri ile ergenlerin psikolojik iyi oluşlarını Hong Konglu Çinli 378 ergen üzerinde boylamsal bir çalışma ile incelemiştir. Sonuçlara göre genel ana-baba tutumu ve belirli ana-baba davranışları, umutsuzluk, yaşam doyumu, öz saygı ve yaşamın amacı ile aynı zamanda ilişkili bulunmuştur. Sonuçlara göre, algılanan ebeveyn özellikleri ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki kız ergenlerde erkek ergenlere göre daha güçlüdür. Bu çalışmada ebeveyn özelliklerinin ergenlerin psikolojik iyi oluşlarını hem aynı zamanda hem de boylamsal olarak yordadığı görülmüştür.

Maier ve Lachman (2000) 17 yaşından önce ebeveyni ölen veya boşanan yaşları 30-60 arasında değişen yetişkinler (N: 4242) üzerinde yaptıkları araştırmanın amacı ebeveyn ölümü veya boşanmasının orta yaştaki fiziksel sağlık, psikolojik iyi olma ve depresyon üzerindeki etkisini belirlemektir. Araştırmada Ryff'in "Psikolojik İyi Olma Ölçekleri", Kessler ve Mroczek'in Depresyon Ölçeği ve fiziksel sağlığı ölçmek için hazırlanmış 28 sağlık sorusu kullanılmıştır. Araştırma sonunda ebeveyni boşanmış olan erkeklerin diğerleriyle olumlu ilişkiler, kendini kabul, çevresel hâkimiyet düzeylerinin düşük, depresyon düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Ebeveynin boşanmasının hem erkek hem de kadınlarda yüksek düzeyde fiziksel sağlık problemi yaşama ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu ilişkiye kadınlara göre erkeklerde daha fazla olacak şekilde gelir, eğitim, ilaç kullanımı ve aile desteği zemin hazırlamaktadır. Ebeveyn ölümünün erkeklerde özerklik düzeyini, kadınlarda ise depresyon olasılığını arttırdığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar erken yaşam deneyimlerinin yetişkinlik yaşantılarını anlamaya katkıda bulunacağını göstermiştir.

Rafanelli, Park, Ruini, Ottolini, Cazzaro ve Fava (2000) klinik popülasyonda psikolojik iyi olma ve yoğun acı-üzüntü (distress) üzerinde yeterince çalışma yapılmadığını belirtmişlerdir. Amacı deney ve kontrol grubunda psikolojik iyi olma ve yoğun üzüntüyü ölçme araçlarının farklı özellikleri ile değerlendirmesi olan bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada deney grubunu 20 duygu durum bozukluğu olan düzelmiş hasta ve kontrol grubunu ise sosyo-demografik değişkenleri eşleştirilmiş 20 sağlıklı kişi oluşturmaktadır. Araştırmada psikolojik iyi olmayı ölçmek için ise Ryff'in "Psikolojik İyi Olma Ölçekleri" ve Kellner'in "Semptom Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda deney grubundaki kişilerin kontrol grubundaki kişilere göre psikolojik üzüntü düzeylerinin daha yüksek ve psikolojik iyi olma düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Psikolojik iyi olmanın boyutları ve psikolojik üzüntü arasındaki korelasyonların oldukça karmaşık olduğu görülmüştür. Sonuçlar psikolojik iyi olmanın üzüntünün (distress) yokluğu ile aynı anlama gelmediğini göstermiştir.

Harrington ve Loffredo (2001) araştırmalarında psikolojik iyi olma, yaşam doyumu, benlik bilinçliliği ve dört Myers-Briggs Türü Gösterge (MBTI; Myers-Briggs Type Indicator) boyutlarının ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma yaş ortalamaları 31,4 olan, 79'u bayan, 18'i erkek olmak üzere toplam 97 üniversite öğrencisi üzerinde

yapılmıştır. Çalışmada ölçme aracı olarak Ryff'in "Psikolojik İyi Olma Ölçekleri", "Yaşam Doyumu Ölçeği", revize edilmiş "Benlik Bilinçliliği Ölçeği" ve "MBTI (G Formu)" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda içedönüklerden daha yüksek psikolojik iyi olma ve yaşam doyumu ve daha düşük benlik bilinçliliği gösteren dışadönükler ile MBTI'nın dört boyutunun üçünde anlamlı farklılıklar belirlenmiş, ayrıca psikolojik iyi olmanın boyutlarının çoğu ile benlik bilinçliliği arasında olumsuz ilişki olduğu görülmüştür.

September ve Arkadaşları (2001), 379 Kanadalı üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada psikolojik iyi olma ile cinsiyet rolleri ve yanıltıcı duygular arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada Ryff'in "Psikolojik İyi Olma Ölçekleri", "Clance Yanıltıcı Fenomen Ölçeği / Clance Impostor Fenomenon Scale" ve "Bireysel Bağlanma Ölçeği / Extended Personal Attributes Questionnaire" kullanılmıştır. Araştırma sonuçları araştırmanın (a) kadınsı özelliklerden yüksek puan alan kişilerin psikolojik iyi olmanın "diğerleriyle olumlu ilişkiler" boyutundan da yüksek puanlar aldığı, (b) erkeksi özellik puanları yüksek olan kişilerin psikolojik iyi olmanın "Özerklik" boyutunda yüksek puanlar aldığı, (c) yanıltıcı duygular (ve güven yeteneği düşük olanlar) puanları yüksek olan kişilerin "kendini kabul" ve (d) "çevresel hâkimiyet" puanlarının düşük olduğu şeklinde ortaya çıkmıştır.

Keyes, Shmotkin ve Ryff (2002) öznel iyi olma ve psikolojik iyi olmanın kavramsal yönden ilişkili, fakat ampirik yönden farklı olduğu savından yola çıktıkları araştırmalarında öznel ve psikolojik iyi olmayı bir arada ele almışlardır. Araştırmada sosyo-demografik özellikler ve kişilik değişkenlerinin öznel ve psikolojik iyi olmayı açıklamadaki rolü incelenmiştir. Araştırma yaşları 25-74 arasında değişen 3032 kişi üzerinde yapılmıştır. Yapılan faktör analizi öznel iyi olma ve psikolojik iyi olmanın birbirleriyle ilişkili fakat farklı olduklarını göstermiştir. Araştırmada öznel iyi olma ve psikolojik iyi olma düzeyleri yüksek olan kişilerde yaş, eğitim, dışadönüklük ve temkinlilik (conscientiousness) yüksek iken, nevrozmin düşük olduğu görülmüştür. Öznel iyi olmaları psikolojik iyi olmalarından daha yüksek olanlar ile psikolojik iyi olması öznel iyi olmasından daha yüksek olanların daha genç, daha yüksek eğitilmiş oldukları ve yaşantılara daha fazla açık oldukları belirlenmiştir.

Kahn, Hessling ve Russel (2003), tarafından yapılan çalışmada, olumsuz duygulanımın, algılanan sosyal destek, psikolojik iyi olma (depresyon, yalnızlık ve yaşam doyumu) ve bedensel sağlık arasındaki ilişkiyi açıklayıp açıklamadığı incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, yaşlılar için kurulmuş olan toplum merkezine gelen 100 yaşlı insan oluşturmuştur. Yapılan analizler sonucunda, olumsuz duygulanımın, algılanan sosyal destek, psikolojik iyi olma ve bedensel sağlık arasındaki ilişkiyi açıkladığı görülmüştür. Olumsuz duygulanım değişkeni kontrol altına alındığında ise, psikolojik iyi olma ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişki yine anlamlı bulunmuştur.

Chang ve arkadaşları (2007), yaptıkları araştırmada iki büyük amaç gözetmişlerdir: ilki, stres, sosyal sorun çözme ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin yaş ortalaması 46,3 olan yetişkinler örnekleminde test edilmesi, ikincisi ise yine aynı grupta psikolojik iyi oluş ve stres arasındaki muhtemel bağı sosyal problem çözme ile ilişkisini araştırmak. Yapılan korelasyon analizleri göstermiştir ki hem stres ve sosyal problem çözme psikolojik iyi oluş için önemli bir gerekliliktir. Üstelik yapılan analizler sosyal problem çözme özellikle stres ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir. Ayrıca stres ve olumsuz problem durumları psikolojik iyi oluşun farklı boyutlarının yorumlayıcısı olmasına rağmen, diğer sosyal problem çözme boyutları da önemli tahmin ediciler olarak bulunmuştur.

Segrin ve Taylor (2007), pozitif insanlar arası ilişkiler, sosyal beceriler ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Örneklemini 703 yetişkinin oluşturduğu bu araştırmanın yaş aralığı 18-87 arasındadır. Sosyal becerilerin ölçümleri, diğerleriyle pozitif ilişkiler ve psikolojik iyi oluşun yaşam memnuniyeti, çevresel idare, kendinden etkililik, umut, mutluluk, ve yaşamın kalitesini tamamlar şekilde çıkmıştır. Sonuçlar, sosyal becerilerin, psikolojik iyi oluşun, yaşamın bütün göstergeleriyle tutarlı bir şekilde ve pozitif olarak ilgili olduğunu göstermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın deseni, bu desene dayanarak yapılan ölçek uygulamaları, araştırmaya katılan denekler, kullanılan ölçme araçları ve verilerin analizinde kullanılan yöntemlerden söz edilecektir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma muhafazakâr yaşam tarzı ve alt boyutlarının(geleneğe bağlılık, dini duyarlılık, dış grup antipatisi, anti hedonizm, aile-gelenek-din otoriteriyenizmi), yaşamın büyük bölümünün geçirildiği yerleşim yeri, mezun olunan okul türü, sosyo-ekonomik düzey, ailenin algılanan dindarlık durumu gibi değişkenlerle üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş ve alt boyutlarıyla ne oranda ilişkili olduğunu belirlemeye yönelik betimsel bir çalışmadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Atatürk Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem ise, Atatürk Üniversitesi'nin tüm fakültelerinden oranlı küme örnekleme yöntemi ile seçilen öğrencilerden oluşmuştur.

Evrendeki bütün kümelerin tek tek eşit seçilme şansına sahip oldukları durumda yapılan örnekleme küme örnekleme denilmektedir. Küme örnekleme oranlı veya oransız biçimde yapılabilir (Karasar, 2002: 121). Örneklem seçiminde oranlı küme örnekleme türünün kullanılması seçilen örneklemin evreni temsil etme gücünü ve sonuçların genellenebilirliğini arttırmaktadır (Wallen ve Fraenkel, 1993; Karasar, 2002: 122).

Araştırmanın örneklemini 2010-2011 öğretim yılında Atatürk Üniversitesi'nin 9 fakültesine devam eden 251'i kız, 319'u erkek olmak üzere toplam 570 öğrenci

oluşturmaktadır. Atatürk Üniversitesi'nin lisans öğrencilerinin fakültelere ve cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 3.1'de yer almaktadır. Bu tablo Atatürk Üniversitesi Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı'ndan alınan rakamlar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tablo 3.1.

2010-2011 Öğretim Yılında Atatürk Üniversitesi Lisans Öğrencilerinin Fakülteleire Göre Dağılımı

Fakülteler	Kız		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Eğitim	2320	12,16	2851	14,95	5171	27,11
Fen	1382	7,25	1227	6,43	2609	13,68
Edebiyat	1426	7,48	1483	7,77	2909	15,25
Mühendislik	1039	5,45	2674	14,02	3703	19,41
Ziraat	729	3,82	941	4,93	1670	8,75
Tıp	355	1,86	577	3,02	932	4,89
İlahiyat	390	2,04	254	1,33	644	3,38
Diş Hekimliği	240	1,26	219	1,15	459	2,41
Güzel Sanatlar	313	1,64	365	1,91	978	5,13
TOPLAM	8194	43,96	10591	56,04	19075	100

Tablo 3.1.'de görüldüğü gibi, 2010-2011 öğretim yılında Atatürk Üniversitesine devam eden lisans öğrencilerinin % 43.96'sı kız, %56.04'ü ise erkektir. Lisans öğrencilerinin en geniş yüzdesinin Eğitim Fakültesi öğrencilerinin (%27.11), en düşük yüzdesini ise Diş Hekimliği öğrencilerinin (%2.41) oluşturduğu görülmektedir.

Oranlı küme örnekleme yöntemi ile oluşturulan örnekleme ise 251 kız, 319 erkek olmak üzere toplam 570 öğrenci yer almaktadır. Örnekleme oluşturan öğrenciler evreni oluşturan öğrencilerin fakülte ve cinsiyetlerine göre dağılımı dikkate alınarak benzer oranlarda örnekleme alınmışlardır. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin fakülteleire ve cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 3.2'de yer almaktadır.

Tablo 3.2.

Araştırmanın Örneklemine Oluşturan Öğrencilerin Fakültelere ve Cinsiyete Göre Dağılımı ve Örneklem Yüzdeleri

Fakülteler	Kız		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Eğitim	69	12,16	85	15,00	154	27,11
Fen	40	7,25	37	6,43	77	13,68
Edebiyat	42	7,48	44	7,77	86	15,25
Mühendislik	30	5,45	79	14,02	109	19,41
Ziraat	22	3,82	28	4,93	50	8,75
Tıp	11	1,86	17	3,02	28	4,89
İlahiyat	14	2,04	11	1,33	25	3,38
Diş Hekimliği	7	1,26	7	1,15	14	2,41
Güzel Sanatlar	13	1,64	14	1,91	27	5,13
TOPLAM	251	44,00	319	56,00	570	100

3.3. Verilerin Toplama Araçları

Araştırmada üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi olma düzeylerini belirlemek amacıyla Carol D. Ryff (1989) tarafından geliştirilen ve Cenkseven (2004) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılan “Psikolojik İyi Olma Ölçekleri”, muhafazakâr yaşam tarzı düzeylerini belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen “Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği” ve öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

3.3.1. Psikolojik iyi oluş ölçeği

Ryff tarafından (1989) geliştirilen ve Cenkseven tarafından Türkçeye uyarlanan “Psikolojik İyi Olma Ölçeği” 6’lı likert tipinde 84 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçeğin her biri 14 maddeden oluşan altı bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenler bireyin geçmiş yaşamına veya kendisine ilişkin olumlu değerlendirmelerini (kendini kabul), bir birey olarak devamlı büyüdüğü ve geliştiği duygusunu (bireysel gelişim), bireyin

yaşamının anlamlı ve amaçlı olduğu inancını (yaşam amacı), diğerleriyle ilişkilerinde kaliteye sahip olmayı (diğerleriyle olumlu ilişkiler), bireyin kendi yaşamını ve etrafındaki yaşamı/dünyayı etkili bir şekilde yönetebilme kapasitesini (çevresel hâkimiyet) ve kendi kendine karar verme duygusunu (otonomi) içermektedir. 84 maddelik ölçeğin 44'ü olumlu, 40 madde ise olumsuz ifadelerden oluşmakta ve olumsuz ifadeler tersten puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 504, en düşük puan ise 84'tür.

Psikolojik İyi Olma Ölçeği, Ryff (1989) tarafından bireyin psikolojik iyi oluş halini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Yazarın pozitif psikolojik fonksiyonda bulunma ve normal kişilik gelişimi ile ilgili kuramsal tartışmalardan kaynaklanan alternatif ve çoklu psikolojik iyi olma modeline dayanmaktadır. Model psikolojik iyi oluşa bütünleştirici bir tanımlama getirmektedir. Ryff'in geliştirmiş olduğu bu çok boyutlu ölçme aracı, psikolojik iyi oluş kavramının felsefi temeli ile yakından ilişkili olup, bu felsefi temeli iyi temsil ettiği için tercih edilmiştir(Lent, 2004). Ölçeğin tercih edilmesi ile ilgili diğer bir neden ise ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin değerlerin yüksek olmasıdır (Cristopher, 1999: 141-152; Hemenover, 2003: 1236-1241).

3.3.1.1. Psikolojik iyi oluş ölçeğinin geçerliği

Ölçeğin Türkçe uyarlamasının geçerlik çalışması Cenkseven (2004) tarafından Çukurova Üniversitesinde öğrenim gören 17-28 yaşlar aralığındaki 272 kız ve 203 erkek olmak üzere toplam 475 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçekte yer alan toplam 84 maddenin Psikolojik İyi Olma Ölçekleri'nden elde edilen toplam puan ile korelasyonları Tablo 3.3'te verilmiştir (Cenkseven, 2004: 83)

Tablo 3.3'te görüldüğü gibi, ölçeklerin birbirleriyle ve toplam puanla korelasyonları tatmin edici düzeydedir. Korelasyon değerleri diğerleriyle olumlu ilişkiler alt bileşeni hariç .01 düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen bu bulgular farklı kültürler üzerinde yapılan Psikolojik İyi Olma Ölçeklerinin orijinal formunun geçerlik çalışmalarında (Ryff, 1989a; Ryff ve Ark.,1994; Kafka ve Kozma, 2002; Keyes ve Ark., 2002, Ryff ve Singer, 2006) elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermektedir. Bu

konuda yapılmış en son araştırma sonuçlarına göre .69 ile .95 arasında bir ilişki bulunmuştur (Springer ve Hauser, 2006, Springer ve Ark., 2006).

Tablo 3.3.

Psikolojik İyi Oluş ve Bileşenlerinden Elde Edilen Puanlarla İlgili Pearson Korelasyon Katsayıları (N: 555)

Psikolojik İyi Oluş ve Bileşenleri	DOİ	O	ÇH	BG	YA	KK
Diğerleriyle Olumlu İlişkiler(DOİ)	-					
Otonomi (O)	.625	-				
Çevresel Hâkimiyet (ÇH)	.628	.676(*)	-			
Bireysel Gelişim (BG)	.626	.620(*)	.669(*)	-		
Yaşam Amacı (YA)	.594	.632(*)	.674(*)	.642(*)	-	
Kendini Kabul (KK)	.707	.669(*)	.654(*)	.624(*)	.697(*)	-
Psikolojik İyi Oluş (Genel PİO)	.066	.198(*)	.307(*)	.329(*)	.227(*)	.229(*)

* $p < .01$

Tablo 3.3 incelendiğinde psikolojik iyi oluş toplam puanları ile alt boyutları arasında en yüksek korelasyon değerini .70 ve en düşük korelasyon değerinin ise .06 olduğu görülmektedir.

3.3.1.2. Psikolojik iyi oluş ölçeğinin güvenirliği

Ölçeğin güvenirlik çalışmasında her bir faktör için iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) hesaplanmıştır; kendini kabul .93; diğerleriyle olumlu ilişkiler .91; Özerklik .86; çevresel hâkimiyet .90; yaşam amacı .90; kişisel gelişim .87 bulunmuştur. Her birinin ölçüt geçerliğini belirlemek için 20 maddelik aile formu ile korelasyonuna bakılmıştır. Aile formu ve 14 maddelik formu arasındaki korelasyon .97 ve .98 arasında sıralanmıştır. Altı haftanın üzerinde test tekrar test güvenirlik katsayısı altı faktör için .81'den .88'e kadar sıralanmaktadır (Cenkseven, 2004: 77). Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Cenkseven (2004) tarafından yapılmıştır.

Güvenirlik çalışmaları 475 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. 84 maddenin Psikolojik İyi Olma Ölçeği'nden elde edilen toplam puan ile

korelasyonlarının .25 ile .57 arasında değiştiği görülmektedir. Her bir maddenin içinde bulunduğu faktörün toplam puanıyla korelasyonlarına bakıldığında, değerlerin, diğerleriyle olumlu ilişkiler için .42 -.70, otonomi için .38 -.60, çevresel hâkimiyet için .32 -.63, bireysel gelişim için .38 -.61, yaşam amacı için .30 -.58 ve kendini kabul için ise .37 -.63 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayıları (Cronbach Alpha) diğerleriyle olumlu ilişkilerin .83, otonominin .78, çevresel hâkimiyetin .77, bireysel gelişim .74, yaşam amacının .76, kendini kabulün ise .79 olarak bulunmuştur. Psikolojik İyi Olma leği'nin toplam iç tutarlık katsayısı ise .93 olarak belirlenmiştir. Test tekrar test güvenirliği için korelasyon katsayıları, diğerleriyle olumlu ilişkiler için .74, otonomi için .77, çevresel hâkimiyet için .77, bireysel gelişim için .74, yaşam amacı için .75 ve kendini kabul için ise .76 olduğu bulunmuştur. Ayrıca toplam puan için test-tekrar test korelasyon katsayısının .84 olduğu belirlenmiştir.

Psikolojik İyi Oluş leği'nin Cronbach Alpha Güvenirlik katsayıları Tablo-4'te gösterilmiştir. Bulunan güvenirlik katsayıları genel olarak orijinal ölçekte bulunan katsayılardan (.86 ile .93) düşük olmakla birlikte Cenkseven (2004) uyarladığı Türkçe versiyonu için bulduğu katsayılarla (.74 ile .83) benzerlik göstermektedir. Tablo 3.4'te belirtilen güvenirlik katsayıları, ölçeğin yeterince güvenilir olduğunu ve amaca uygun olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Tablo 3.4.

Araştırma Kapsamındaki ğrencilerin Psikolojik İyi Oluş leğinden Elde Edilen Puanların Güvenirlik Katsayıları (N: 555)

Psikolojik İyi Oluş ve Bileşenleri	Cronbach Alfa
Diğerleriyle Olumlu İlişkiler (DOI)	.772
Otonomi (O)	.497
Çevresel Hâkimiyet (H)	.713
Bireysel Gelişim (BG)	.669
Yaşam Amacı (YA)	.700
Kendini Kabul (KK)	.587
Psikolojik İyi Oluş (Genel PİO)	.877

p < .01

Ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmalarında Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nin Korelasyonları; Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (1968) ile $-.62$, Yaşam Yönelimi Ölçeği (Scheier ve Carver, 1985) ile $.48$, Zung Depresyon Ölçeği (Zung, 1965) ile $-.72$, Yaşam Doyumu Ölçeği (Diener ve ark., 1985) ile $.60$, Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (Watson ve ark., 1988) pozitif duygu boyutuyla $.52$, Negatif Duygu boyutuyla $-.52$ ve Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (Rotter, 1966) ile $-.39$ bulunmuştur. Korelasyonların hepsi $.01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur (Akt: Cenkseven, 2004).

Ryff'in Çok Boyutlu Psikolojik İyi Olma Modeli'nin boyutları aslında Psikolojik İyi Oluşu ölçen testinde altı alt boyutu ile bütünleşmektedir. Olumlu psikolojik sağlığın bu çoklu çerçevesini bir noktada birleştirmek iyi olmanın çok boyutlu bir modelini oluşturmada kuramsal temel olarak yarar sağlamıştır (Ryff, 1989a: 1069-1081).

3.3.2. Muhafazakâr yaşam tarzı ölçeği (mytö)

Araştırmacı tarafından geliştirilen “Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği” MYTÖ, bireylerin muhafazakâr tutum ve düşüncelerini ölçme amacıyla geliştirilen 50 maddelik likert tipi bir ölçektir.

3.4. Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği (MYTÖ)'nin Geliştirilmesi

3.4.1. Ölçek geliştirme çalışmalarının örnekleme

Ölçeğin geliştirilme çalışmalarındaki örnekleme Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin sınıf öğretmenliği ($n=137$), İngilizce öğretmenliği ($n=86$), matematik öğretmenliği ($n=88$), coğrafya öğretmenliği ($n=65$) ve Türkçe öğretmenliği ($n=103$) bölümlerinde öğrenim gören, 249'i (%52) kız ve 230'u (%48) erkek olmak üzere toplam 479 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçeğin test-tekrar test güvenirlik çalışması Atatürk Üniversitesi'nde öğrenim gören 120 öğrenci, benzer ölçek geçerliği çalışması ise 134 öğrenci araştırmaya dahil edilmiştir.

3.4.2. Ölçek maddelerinin hazırlanması

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde öncelikle muhafazakârlıkla ilgili süreli yayınlar, kitaplar ve benzer ölçeklere ilişkin literatür taraması yapılmış, bu taramalardan hareketle muhafazakâr yaşama ilişkin maddeler yazılarak madde havuzu oluşturulmuştur. Ayrıca madde havuzuna madde yazımında Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünden 2 öğretim üyesi de katkı sağlamışlardır. İlk madde havuzunda 156 madde yer almış ve birbirine benzeyen maddelerin çıkarılması, ifadelerin tekrar gözden geçirilmesi gibi çalışmalarını kapsayan ilk değerlendirme neticesinde madde sayısı 103'e düşürülmüştür. Bu 103 maddelik formun anlaşılabilirliğini test etme adına Atatürk Üniversitesinden 50 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama esnasında öğrencilerden gelen anlaşılmasında güçlük yaşanan maddelerle ilgili geribildirimler not alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Hazırlanan 103 maddelik ölçek formu uzman görüşüne dayalı kapsam geçerliği için Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünde 4 öğretim üyesinin görüşlerine sunulmuştur. Uzmanlar yaptıkları analiz neticesinde her bir maddenin anlaşılabilirliğini ve maddelerin muhafazakâr tutumla ne derece örtüştüğünü değerlendirmişlerdir. Ayrıca bu değerlendirme ile uzmanlardan çıkarılması ve eklenmesi gereken maddelerle ilgili geri bildirimler alınmıştır. Bu öneriler doğrultusunda 12 madde ölçek formundan çıkarılırken 4 yeni madde ise ölçek formuna eklenmiştir. Bazı maddeler üzerinde ise küçük değişiklikler yapılarak düzenleme yapılmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları için ölçeğin bu yeni formu kullanılmıştır.

95 maddelik MYT ölçeği maddelerinin iç tutarlığının bir göstergesi olarak Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmış bu hesaplama neticesinde ilk analizde MYT ölçeğinin 2., 3., 10., 19., 20., 24., 25., 29., 33., 40., 43., 49., 59., 61., ve 66., 69., 70., 74., 80., 85., 87., 90., 93., maddelerine ilişkin Düzeltmiş Madde-Toplam puan korelasyonu .30'un altında olduğu bu maddelerin "Madde silinirse ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı" değeri bölümünde de Cronbach Alfa katsayısı değerinin yükseldiği görülmektedir. Bu bulgudan hareketle ölçeğe katkıları düşük olan 2., 3., 10., 19., 20., 24., 25., 29., 33., 40., 43., 49., 59., 61., ve 66., 69., 70., 74., 80., 85., 87., 90., 93., maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Bu maddeler ölçekten atıldıktan sonra ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı

yeniden hesaplanmış çıkan yeni değerlerden ölçeğin 23., 35., 46., ve 93. maddelerine ilişkin Düzeltilmiş Madde-Toplam puan korelasyonun .3'ün altında olduğu bu maddelerin “Madde silinirse ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı” değeri bölümünde de Cronbach Alfa katsayısı değerinin yükseldiği görülmüş ve bu dört madde de ölçekten çıkarılmıştır.

İkinci analizde kalan 68 maddelik MYT ölçeğinin her bir maddesinin ölçeğin toplam puanına etkisini bulmak amacıyla Madde-Toplam puan korelasyonu hesaplanmıştır. 68 maddelik MYT ölçeğinin maddelerinin madde-toplam puan korelasyonları anlamlı bulunmuştur. Madde-Toplam puan korelasyonu bir maddenin testin tümünün ölçtüğü tema özelliği ölçüp ölçmediğinin bir göstergesidir. Analiz neticesinde bulunan korelasyon değerlerinin madde analizi için kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür.

68 maddelik MYT ölçeğinin madde-toplam puan korelasyon analizi sonucuna bakarak, benzer olan 1.-63., 6.-71., 12.-78., 16.-84., 27.-91., 30.-79., 31.-60., 38.-58., 42.-68., 45.-4., 47.-9., 54.-13., 56.-83., 62.-41., 67.-92., 81.-50., 86.-52. ve 88.-53. madde çiftlerinden madde-toplam puan korelasyonu düşük olan 1., 6., 12., 16., 27., 30., 31., 38., 42., 45., 47., 54., 56., 62., 67., 81., 86. ve 88. maddeler atılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda temsil yeteneği düşük maddeler çıkarılarak 50 maddelik ölçek formunun geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

3.4.3. MYTÖ'nün geçerlik çalışmaları

MYTÖ'nün geçerlik çalışmaları olarak yapı ve uyum geçerliği yapılmıştır. Yapı geçerliği için ölçeğin faktör yapısını ve alt ölçeklerini belirlemek amacıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır.

3.4.3.1. MYTÖ'nün yapı geçerliği

MYTÖ'nün faktör yapısını incelemek amacıyla açımlayıcı (explanatory) faktör analizi yapılmıştır. 50 madde için temel bileşenler tekniği ile varimax döndürme kullanılarak faktör sayısı incelenmiş ve maddelerin 5 faktörde toplandığı belirlenmiştir. Bu döndürmenin kullanılmasının nedeni bağımsızlık, yorumlamada açıklık ve

anlamlılık sağlama amaçlıdır. Sosyal bilimlerde ölçek geliştirmede sıklıkla dik döndürme tercih edilmektedir. Dik döndürme tekniklerinden en sık kullanılan varimax ve quartimaxtır. Her iki teknik de maddelerin yük değerini bir faktörde 1.0'a diğerlerinde ise 0.0'a yaklaştırmayı amaçlar (Büyüköztürk, 2004: 120). Bu çalışmada uygulamada daha yaygın bir kullanımı olan varimax döndürme tekniği tercih edilmiştir.

3.4.3.1.1. Açımlayıcı faktör analizi (afa)

Çalışmada keşfedici faktör analizlerinin kullanılmasının nedeni, teorik olarak belirlenen ölçeklerden yani gözlenen değişkenlerden oluşan faktörlerin birbirlerinden bağımsız bir biçimde faktörleşip faktörleşemediklerinin anlaşılabilmesidir. Verilerin faktör analizinin uygulanabilir olup olmadığını anlamak amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ve analiz edilecek değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlı ve sıfırdan farklı olup olmadığını anlamak amacıyla da Bartlett testi uygulanmış olup bulgular Tablo 3.5.'te verilmiştir.

Tablo 3.5.

KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Testi (KMO)	,852	
Bartlett's Test of Sphericity	Ki-kare	45890,765
	S.d.	1225
	p	,000

Tablo 3.5. incelendiğinde KMO katsayısının 0,85 olduğu görülmektedir. Bu değer 0,70'e eşit veya bu orandan büyük olması beklenir (Hair vd., 1998:99). Yine Tablodan Bartlett testine ilişkin Ki-kare değerinin $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgu verilere faktör analizinin uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Verilerin faktör analizine uygun olduğu belirlendikten sonra öncelikle 15'i ters puanlanan olmak üzere 50 madde ile boyut tanımlamadan temel bileşenler analizi yapılmış ve kavramsal anlamlılık sağlanması-kavramsal anlamlılığın artırılması amacıyla varimax dik döndürmesi yapılan faktör yapısı analiz edilmiştir. Analize ilişkin bulgular Tablo 3.6'da verilmiştir.

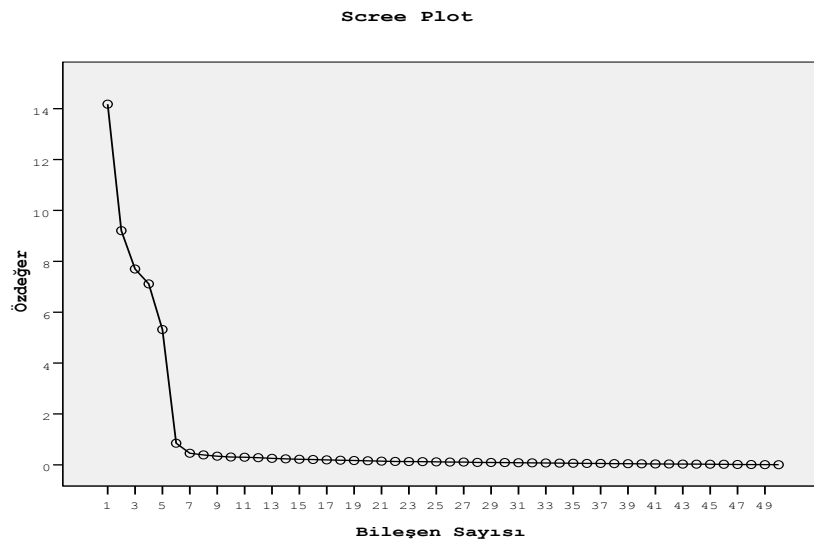
Tablo 3.6’da görüldüğü gibi 5 faktöre dağılan 50 maddelik Muhafazakâr Yaşam Tarzı ölçeğinin faktör analizi sonrası toplam varyansın % 87’sini açıklayan öz değeri 5.00’in üzerinde olan 5 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Faktör sayısını belirlemede kullanılan diğer bir yöntem de scree plot testidir. Scree Plot test yapılarak grafik eğrisinin eğiminde oluşan ilk ani değişikliğin 5. faktörde meydana geldiği gözlenmiştir.

Tablo 3.6.

Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeğine İlişkin Maddelerin ve Faktörlerin Varyansı Açıklama Oranları

Temel Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Yüklerin Kareler Toplamı			Varimax Döndürme Sonrası		
	Toplam	Açıklanan Varyansın		Toplam	Açıklanan Varyansın		Toplam	Açıklanan Varyansın	
		%	Yığılmalı %		%	Yığılmalı %		%	Yığılmalı %
1	14,175	28,350	28,350	14,175	28,350	28,350	9,367	18,734	18,734
2	9,204	18,408	46,759	9,204	18,408	46,759	8,618	17,235	35,969
3	7,696	15,393	62,151	7,696	15,393	62,151	8,569	17,138	53,107
4	7,111	14,222	76,373	7,111	14,222	76,373	8,504	17,007	70,114
5	5,320	10,639	87,012	5,320	10,639	87,012	8,449	16,898	87,012

Bu veri maddelerin 5 faktörlü yapısını desteklemektedir. Aşağıda Şekil 3.1’de Scree Plot test sonucu verilmiştir.

Şekil 3.1. Muhafazakâr yaşam tarzı ölçeği scree plot test sonucu

Faktör analizinde, faktör yüklerinin .40 ve üzerinde olması kabul edilebilir bulunmaktadır (Kline, 1994). Varimax döndürme yöntemi sonrası maddelerin 5 faktördeki dağılımları Tablo 3.7’de verilmiştir.

Tablo 3.7

Varimax Döndürme Yöntemi Sonrası Ortaya Çıkan Faktör Yükleri Matrisi

Madde No	1. Faktör DGA F.Yükü	2. Faktör DD F.Yükü	3. Faktör GB F.Yükü	4. Faktör AH F.Yükü	5. Faktör AGDO F.Yükü
2	0,92				
9	0,94				
14	0,93				
18	0,92				
21	0,92				
26	0,92				
32	0,93				
38	0,92				
44	0,93				
45	0,90				
5		0,96			
7		0,96			
13		0,95			
17		0,96			
22		0,98			
27		0,93			
31		0,97			
35		0,96			
41		0,97			
49		0,95			
1			0,92		
6			0,90		
12			0,91		
16			0,93		
19			0,92		
25			0,89		
36			0,92		
42			0,93		
46			0,92		
47			0,92		
3				0,90	
8				0,90	
15				0,89	
20				0,90	
28				0,88	
30				0,90	
34				0,91	
39				0,87	
43				0,91	
48				0,91	
4					0,88
10					0,89
11					0,91
23					0,87
24					0,91
29					0,92
33					0,92
37					0,92
40					0,93
50					0,90
Özdeğer	9,204	14,175	7,111	5,32	7,696
Açıklanan Varyans %	17,235	18,734	17,007	16,898	17,138

Tablo 3.7. incelendiğinde, toplam varyansın % 17,235'ini 1. faktörün, % 18,734'ünü 2. faktörün, % 17,007'sini 3. faktörün, % 16,898'ini 4. faktörün ve % 17,138'ini 5. faktörün açıkladığı ve bu faktörlerin tümünün toplam varyansın % 87,012'sini açıkladığı görülmektedir. Elli maddelik Muhafazakâr Yaşam Tarzı ölçeğinin beş faktörlü yapısını oluşturan bileşenler incelenerek faktörlere şu adlar önerilmiştir.

1. Faktör: 2., 9., 14., 18., 21., 26., 32., 38., 44., 45., maddelerden olmak üzere toplam 10 maddeden oluşan bu faktöre **“Dış Grup Antipatisi” (DGA)** denilebilir

2. Faktör: 5., 7., 13., 17., 22., 27., 31., 35., 41., 49., maddelerden olmak üzere toplam 10 maddeden oluşan bu faktöre **“Dini Duyarlılık” (DD)** denilebilir.

3. Faktör: 1., 6., 12., 16., 19., 25., 36., 42., 46., 47., maddelerden olmak üzere toplam 10 maddeden oluşan bu faktöre **“Geleneye Bağlılık” (GB)** denilebilir

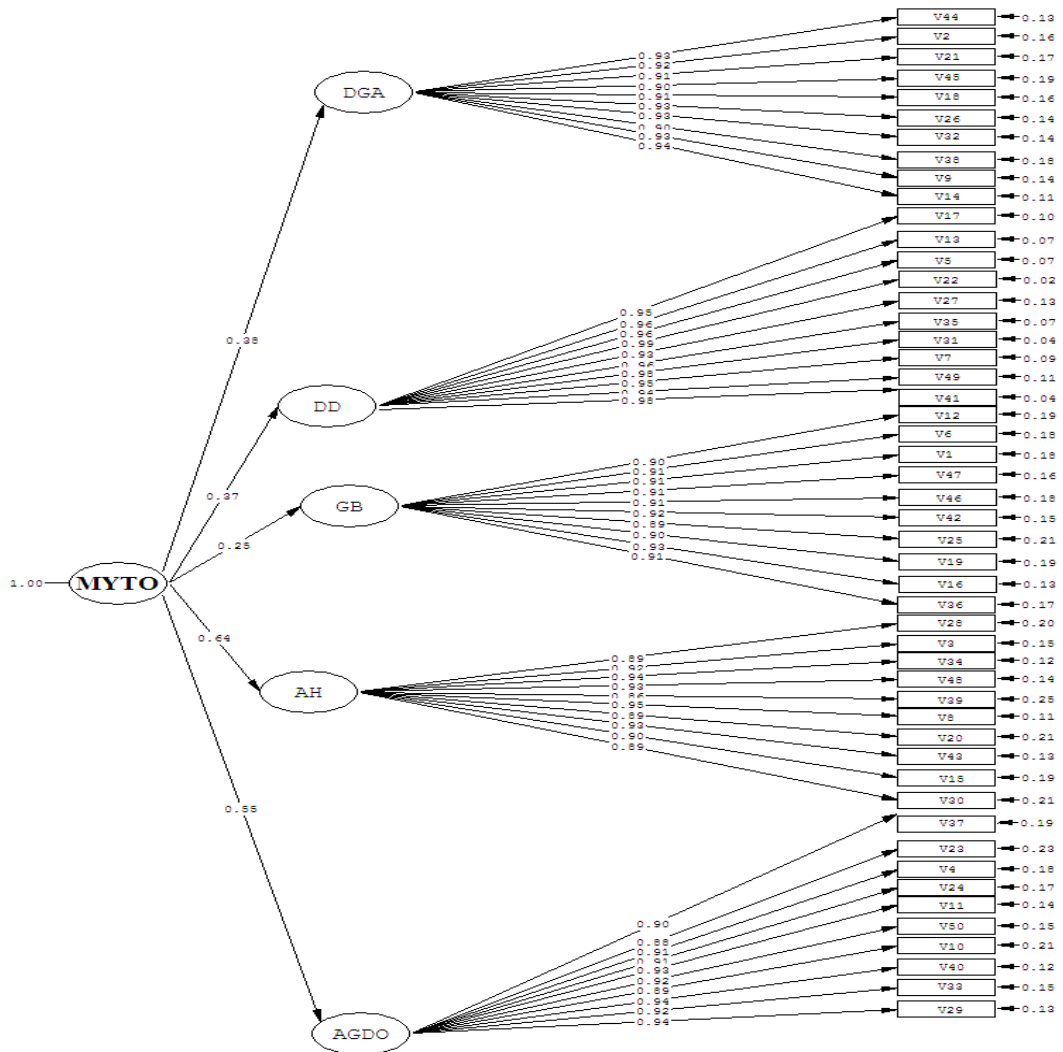
4. Faktör: 3., 8., 15., 20., 28., 30., 34., 39., 43., 48., maddelerden olmak üzere toplam 10 maddeden oluşan bu faktöre **“Antihedonizm” (AH)** denilebilir.

5. Faktör: 4., 10., 11., 23., 24., 29., 33., 37., 40., 50., maddelerden olmak üzere toplam 10 maddeden oluşan bu faktöre **“Aile-Gelenek-Din Otoriteryanizmi” (AGDO)** denilebilir.

3.4.3.1.2. Doğrulayıcı faktör analizi (dfa)

Kuramsal temelde oluşturulan 50 maddeden oluşan 5 faktörlü yapı elde edildikten sonra Açıklayıcı (Explanatory) Faktör Analizi sonuçları temel alınarak ölçeğin 5 boyutlu yapıya ait modeli Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile test edilmiştir. DFA sonucunda elde edilen uyum indeksleri[Uyum iyiliği(Goodness of Fit İndeks=GFI), Düzeltilmiş Uyum İndeksi(Adjusted Goodness of Fit İndeks=AGFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi(Comparative Fit İndeks= CFI), Normlaştırılmış Uyum İndeksi(Normed Fit İndeks=NFI), Normlaştırılmamış Uyum İndeksi(Non-Normed Fit İndeks=NNFI), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü(Root-Mean-Square Error of Approximation=RMSEA) ve Standardize Edilmiş Hataların Ortalama Karekökü (Standardized Root-Mean-Square Residual=S-RMR)] incelenmiş ve Ki-kare değerinin ($\chi^2 = 2320.2$, N=479, sd= 1121, χ^2 / Sd oranı=2.06, p=0.00) kabul edilebilir

düzyeyde anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. Uyum İndeksi değeriinin ise RMSEA= .032, GFI= .90, CFI= .90, AGFI= .89, NFI= .89, NNFI= .90 ve SRMR= .048 olarak bulunmuştur. Uyum indekslerinde GFI, CFI, AGFI, NFI, NNFI için $> .90$; RMSEA ve S-RMR için $< .05$ ölçüt (Hu ve Bentler, 1999; Sümer, 2000) olarak alınmıştır. Bu uyum indeksi değeriinden hareketle model ve gözlenen veri arasında uyum olduğu ve önerilen modelin makul düzyeyde uyum gösterdiği bulgulanmıştır. Modele ilişkin path diyagramı ve faktör yükleri şekil 3.2'de verilmiştir.

Şekil 3.2. MYTÖ"ye ilişkin path diyagramı ve faktör yükleri

Şekil 3.2'deki DFA sonucuna göre madde faktör yüklerinin .02 ile .30 arasında değiştiği gözlenmiştir. Ayrıca maddelerin varyans değerlerinin de .70 ile .98 arasında seyrettiği gözlenmiştir. DFA sonucunda ölçeğin 5 boyutlu, 50 maddelik son haline ulaşılmıştır. Bu verilere dayanarak modele giren tüm maddelerin modelle uyum gösterdiği söyleyebilmekteyiz.

3.4.3.2. Benzer ölçek geçerliği

Araştırmada MYTÖ' nün ölçüt bağımlı geçerliği için Gümüş ve Gömleksiz' in (1999) otoriteryenizm üzerine yaptıkları araştırmada kullandıkları ve geçerlik-güvenirlilik çalışmalarını yaptıkları anket formundaki alt ölçeklerden Öz dinsellik Ölçeği (ÖD), Yabancıların Reddi Ölçeği ve (YRÖ) Yeni Genel Otoriteryenizm Ölçeği (YGOÖ) kullanılmıştır. Bu ölçeklerin hazırlanmasında, büyük ölçüde Kağıtçıbaşı (1973) ve Lederer ve Gerda'nın (1983) yaptığı çalışmalardan yararlanılmıştır. Çalışmada 27'si sosyo-demografik veriler olmak üzere 193 soruluk anket kullanılmıştır (Gümüş, Gömleksiz, 1999). Ölçekleri oluşturan 166 madde, Adorno ve arkadaşları (1982 [1950]) başta olmak üzere, birçok araştırmacının katkılarıyla biçimlendirilmiştir (Rokeach 1960; Boos, Nünning 1972; Kağıtçıbaşı 1973; Oesterreich 1993; Altemeyer 1996; Seipel, Rippl, Lederer 1995; Schmidt, Stephan, Herrmann 1995; Gümüş 1995). Geçerlik ve güvenirlik çalışmalarından sonra, 12 ölçekten oluşan 42 madde geçerli ve güvenilir bulunmuştur.

Ölçekler Likert tipi ölçekler olup, beşli yanıtlama seçeneğine sahip olumlu ve olumsuz cümlelerden oluşmaktadır. Her maddenin karşısında “tamamıyla onaylıyorum, onaylıyorum, kararsızım, reddediyorum, tamamıyla reddediyorum” seçenekleri bulunmaktadır. Puanlama yapılırken tamamıyla onaylıyorum seçeneğine 5, onaylıyorum seçeneğine 4, kararsızım seçeneğine 3, reddediyorum seçeneğine 2, tamamıyla reddediyorum seçeneğine ise 1 puan verilmiştir. Olumsuz maddeler, ölçeklere ilişkin puanlar hesaplanırken ters çevrilmiştir.

Bu ölçeklerden elde edilen puanlarla MYTÖ' nün alt ölçek puanlarıyla toplam puan arasındaki ilişki incelenmiştir ve sonuçlar Tablo 3.8'de verilmiştir. Tablo 3.8

incelendiğinde MYTÖ' nün alt ölçek ve toplam puanı ile benzer ölçek puanları arasındaki ilişki katsayılarının .51 ile .71 arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 3.8.

MYTÖ ile Benzer Ölçekler Arasındaki Korelasyon

MYTÖ	ÖD	YRÖ	YGO
Toplam Ölçek Puanı	.59	.52	.64
Dini Duyarlılık (DD)	.71		
Dış Grup Antipatisi (DGA)		.67	
Aile-Gelenek-Din Otoriteriyenizmi			.66
Geleneğe Bağlılık (GB)			.51
Antihedonizm (AH)			.57

$p < .01$

Ayrıca MYTÖ' nün alt ölçekleri ve alt ölçekler ile toplam puanı arasındaki ilişkiler Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı hesaplanarak incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3.9'da verilmiştir.

Tablo 3.9

MYTÖ ile Alt Ölçekler Arasındaki Korelasyon (N=479)

MYTÖ	TOPL	DD	DGA	AGD	GB
Dini Duyarlılık (DD)	.57	-			
Dış Grup Antipatisi (DGA)	.51	.28	-		
Aile-Gelenek-Din	.59	.22	.22	-	
Geleneğe Bağlılık (GB)	.51	.24	.16	.51	-
Antihedonizm (AH)	.62	.18	.18	.36	.15

$p < .01$

Tablo 3.9 incelendiğinde MYTÖ' nün alt ölçekleri arasında ve alt ölçeklerin toplam puan ile .pozitif yönde .15 ile .62 arasında bir korelasyon olduğu gözlenmektedir.

3.4.4. MYTÖ'nün madde analizi

MYTÖ'nün madde ayırt ediciliği için madde-toplam puan korelasyonu ve %27'lik alt-üst grup karşılaştırmalarına yer verilmiştir. Ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam puan korelasyonlarının .45 ile .61 arasında sıralandığı, toplam puanlara göre belirlenmiş %27'lik alt ve üst grupların madde puanlarındaki farklara ilişkin t değerlerinin ise 9.57 ($p < .01$) ile 14.26 ($p < .01$) arasında sıralandığı görülmüştür. Bulgular Tablo 3.10'da gösterilmiştir.

Tablo 3.10

Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği Düzeltilmiş Madde Toplam Puan Korelasyonları ve % 27'lik Alt-Üst Grup Farkına İlişkin t Değerleri

Faktör	Md No	r_{ix}	t	Faktör	Md No	r_{ix}	t	Faktör	Md No	r_{ix}	t
Dış Grup Antipatisi	2	0,48	10,85	Dini Duyarlılık	5	0,56	13,32	Gelenğe Bağlılık	1	0,46	10,14
	9	0,47	10,93		7	0,55	12,50		6	0,49	10,82
	14	0,51	12,60		13	0,56	13,09		12	0,47	10,09
	18	0,47	10,74		17	0,54	12,03		16	0,49	11,07
	21	0,47	11,04		22	0,58	13,81		19	0,46	9,57
	26	0,50	11,85		27	0,54	12,39		25	0,48	10,88
	32	0,48	10,73		31	0,56	12,93		36	0,46	10,28
	38	0,45	10,55		35	0,56	12,71		42	0,48	10,71
	44	0,50	11,93		41	0,57	13,38		46	0,46	10,04
	45	0,47	10,64		49	0,54	12,15		47	0,49	10,48
Antihedonizm	3	0,59	12,56	Aile-Gelenek-Din Otoriteryanizmi	4	0,57	12,34				
	8	0,61	13,87		10	0,53	12,25				
	15	0,56	12,94		11	0,55	13,15				
	20	0,55	12,66		23	0,56	11,92				
	28	0,55	12,09		24	0,54	12,23				
	30	0,54	11,75		29	0,56	13,68				
	34	0,59	14,26		33	0,54	12,69				
	39	0,54	12,05		37	0,54	11,97				
	43	0,59	13,43		40	0,55	12,08				
	48	0,59	13,16		50	0,57	12,35				

$p < .01$

Tablo 3.10 incelendiğinde Muhafazakâr Yaşam Tarzı ölçeğinin her bir maddesine ve toplam puanına ilişkin t değerlerinin tümü $p < .01$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular Muhafazakâr Yaşam Tarzı ölçeğinin maddelerinin ve alt boyutlarının muhafazakâr yaşam tarzına ilişkin tutumu yüksek olanlar ile düşük olanları birbirinden ayırt ettiğini göstermektedir.

3.4.5. MYTÖ' nün güvenilirlik çalışmaları

MYTÖ' nün güvenilirlik çalışmaları kapsamında test-tekrar test güvenilirliği ve boyutlar arasında Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Test-tekrar test çalışması için 120 kişilik öğrenci grubuna iki hafta arayla ölçek uygulaması yapılmış ve bu uygulamalar neticesinde elde edilen veriler kullanılarak istatistikî analizler yapılmıştır. Test-tekrar test güvenilirliği hem genel puan hem de alt ölçek puanları için hesaplanmıştır. Diğer bir güvenilirlik çalışması için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ölçeğin geliştirilme aşamasındaki 479 kişilik ikinci araştırma grubu verileri üzerinden hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayılarına ilişkin bulunan değerler Tablo 3.11'de verilmiştir.

Tablo 3.11.

MYTÖ'nün İç Tutarlılık ve Test-Tekrar Test Güvenirlik Katsayıları (N: 120)

MYTÖ	İç Tutarlılık	Test-Tekrar
Toplam Ölçek Puanı	.84	.87
Dini Duyarlılık (DD)	.83	.78
Dış Grup Antipatisi (DGA)	.83	.75
Aile-Gelenek-Din Otoriteryenizmi	.84	.83
Geleneğe Bağlılık (GB)	.82	.72
Antihedonizm (AH)	.83	.80

$p < .01$

Tablo 3.11'e bakıldığında MYTÖ' nün toplam puan ve alt ölçek puanları için elde edilen iç tutarlılık ve test-tekrar test güvenilirlik katsayılarının anlamlı ve yüksek olduğu bulgulanmıştır. İç tutarlılıkta en düşük korelasyonun .82 test-tekrar testte ise en düşük korelasyonun .72 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar MYTÖ'nün güvenilirliğinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

3.4.6. MYTÖ puanlarının değerlendirilmesi

MYTÖ, bireylerin muhafazakâr tutum ve düşüncelerini ölçme amacıyla geliştirilen 50 maddelik likert tipi bir ölçektir. Bireylerden ölçekte yer alan her bir maddenin kendilerine ne kadar uyduğunu 1-5 arası derecelyerek göstermeleri istenmektedir. Maddelere verilen cevaplar 5= Kesinlikle Katılıyorum, 4= Katılıyorum, 3=Kararsızım, 2= Katılmıyorum ve 1= Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçek 5 alt boyuttan (dış grup antipatisi, dini duyarlılık, geleneğe bağlılık, antihedonizm ve aile-gelenek-din otoriteryanizmi) oluşmakta ve her bir alt boyutta 10 madde yer almaktadır. Ölçekte ki 15 madde ise tersine puanlanmaktadır. Ölçekteki maddelerin alt ölçeklere göre dağılımı şu şekildedir:

Dış Grup Antipatisi: 2., 9., 14., 18., 21., 26., 32.(-), 38., 44., 45.(-), *Dini Duyarlılık:* 5., 7.(-), 13.(-), 17., 22., 27., 31., 35., 41., 49., *Geleneğe Bağlılık:* 1.(-), 6., 12., 16.(-), 19., 25., 36.(-), 42.(-), 46., 47., *Antihedonizm:* 3., 8., 15., 20.(-), 28.(-), 30., 34., 39.(-), 43., 48.(-), *Aile-Gelenek-Din Otoriteryanizmi:* 4.(-), 10.(-), 11., 23., 24.(-), 29., 33., 37., 40., 50.,

Ölçekten alınabilecek en düşük puan 50 iken en yüksek puan 250 dir. Ölçekten düşük puan alınması muhafazakâr yaşam tarzı açısından yetersizliği ifade ederken; yüksek puan alınması muhafazakâr yaşam tarzı açısından yeterliliği ifade etmektedir. Hem grup hem de bireysel olarak uygulanabilen ölçeğin standart cevaplama süresi 30 dakika olarak belirlenmiştir.

3.4.7. Kişisel bilgi formu

Öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerini etkileyebileceği düşünülen bazı faktörleri içeren, 19 maddeden oluşan ve araştırmacı tarafından hazırlanan bir bilgi toplama aracıdır. Bu 19 maddelik formda, öğrencinin yaş, cinsiyet, fakülte, sınıf düzeyi, memleket, bölge, yaşamın büyük bölümünün geçirildiği yer, mezun olunan lise türü, sosyo-ekonomik düzey, akademik başarı düzeyi, anne-babanın çalışma-öğrenim-birlikte yaşama durumu, bireyin dini konulardaki bilgi düzeyi, dini bir cemaate mensubiyet durumu, ailenin dini konulardaki bilgi düzeyi ve aile yapısı gibi değişkenlerle ilgili bilgi toplamaya yönelik sorulara yer verilmiştir. (Bkz; Ek-2)

3.5. Verilerin Toplanması

Araştırmada öncelikle öğrencilere “Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği”ni geliştirme çalışması için “Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği” araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulanması 30 dakika sürmüştür. Ayrıca ölçüt bağımlı geçerlik çalışmaları için veri toplanmıştır. Bu çalışmalarda ölçeklerin uygulanma süresi 30-45 dakika arasında değişmiştir. Ölçeklerin uygulanması ders saatlerinde gerçekleştirilmiş, uygulama yapılmadan önce öğrencilere veri toplamanın amaçları açıklanmıştır.

Araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerine dair veri toplamak için ölçme araçları kitapçık haline getirilmiştir. Ölçme araçları öğrencilere tek oturumda o dersin öğretim görevlisi tarafından uygulanmıştır. Uygulama ders saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamadan önce öğrencilere araştırmanın amacı ve ölçme araçlarının yanıtlanması konusunda bilgi verilmiştir. Ölçeklerin uygulanması her bir grup için 30-45 dakika sürmüştür.

3.6. Verilerin Analizi

Muhafazakâr Yaşam Tarzı ve Psikolojik İyi Oluş ölçekleri ile Kişisel Bilgi Formundan elde edilen verilerin değerlendirilmesi araştırmacı tarafından elle yapılmıştır. Elde edilen veriler bilgi-işlem kodlama çizelgeleri oluşturularak bu çizelgelere geçirilmiştir. Bu veriler SPSS 17 istatistik paket programında denencelere uygun istatistiksel teknikler aracılığı ile analiz edilmiştir. Bu teknikler; iç tutarlılık, faktör analizleri, t testi, korelasyon, Kruskal-Wallis testi, Mann Whitney U testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Post-Hoc testleridir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın “giriş” bölümünde belirtilen hipotezlere bağlı olarak elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmada üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı durumları, yaşamlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yerleşim yeri, mezun oldukları lise türü, sosyo-ekonomik düzeyleri ve ailesinin algılanan dindarlık düzeyleri ile psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinden, öncelikle denekler, bu değişkenler açısından gruplandırılmış, grupların psikolojik iyi oluş düzeyi puan ortalamalarından yola çıkılarak her bir hipotez çerçevesinde tablolştırılmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler analize tabi tutulmadan önce verilere uygulanacak olan istatistiki analiz türünü tespit etmek amacıyla grupların normal dağılım durumları test edilmiştir. Öncelikle bu doğrultuda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Normallik Testi Bulguları

Araştırmanın sürekli değişkenleri olan psikolojik iyi oluş ve muhafazakâr yaşam tarzı puanları bakımından öğrencilerin normal bir dağılım gösterip göstermediğini test etmek amacıyla her iki grubun sonuçları ayrı ayrı Kolmogorov-Smirnov uyum iyiliği testi (K-S)'ne tabi tutulmuş ve bulgular Tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1

Kolmogorov-Smirnov Uyum İyiliği Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov			
	N	\bar{X}	Ss	p
PİO. Tpl.	570	349,79	55,643	.001
MYTÖ. Tpl.	570	167,53	25,502	.058

Tablo 4.1 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanları için K-S değerlerinin ($p = .001$; olduğu; muhafazakâr yaşam tarzı puanları için ise K-S değerlerinin ($p = .058$; $p > .05$ olduğu görülmektedir. % 5 anlamlılık düzeyinde psikolojik iyi oluş grubunun normal bir dağılıma sahip olmadığı; muhafazakâr yaşam tarzı grubunun ise normal bir dağılıma sahip olduğu gözlenmiştir.

Normallik testi sonuçları incelendiğinde araştırmada psikolojik iyi oluş puanları açısından grupların parametrik bir özellik göstermediği, muhafazakâr yaşam tarzı puanları açısından ise grupların parametrik bir özellik gösterdiği görülmüştür. Bu bulgudan hareketle psikolojik iyi oluşa ilişkin hipotezlerin istatistiki analizinde parametrik olmayan hipotez testleri kullanılmıştır. Muhafazakar Yaşam Tarzı puanları açısından grubun normal bir dağılım göstermesine karşın N sayılarındaki çarpıklık nedeniyle bu doğrultudaki üç hipotezin ikisi parametrik olmayan testler ile analiz edilmiştir.

4.2. Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzları İle Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

“Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı toplam ve alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş toplam ve alt ölçek puanları arasında anlamlı pozitif yönde bir ilişki vardır” yönündeki denenceyi test etmek amacıyla öğrencilerin muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları ve alt ölçek puanlarıyla psikolojik iyi oluş toplam puan ve alt ölçek puanları arasındaki ilişkiye ait bulgular ayrı ayrı olarak ele alınmıştır.

4.2.1. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasındaki ilişkiye ait bulgular

Giriş bölümünde belirtildiği üzere bu araştırmada üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzlarının onların psikolojik iyi oluşlarını etkileyip etkilemediği incelenmek istenmiş ve bu amaçla “üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır” şeklinde bir denence oluşturulmuştur. Bu denenceyi test etmek amacıyla öğrencilerin muhafazakâr yaşam tarzı ölçeğinden aldıkları puanlar ile psikolojik oluş ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyona bakılmış ve sonuçlar Tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2

Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki Korelasyon

	Muhafazakâr Yaşam Tarzı	
Psikolojik İyi Oluş	r	.247
	p	.001
	N	570

Tablo 4.2 incelendiğinde öğrencilerin bu iki değişken arasındaki korelasyon katsayısının (r: .247) ve anlam düzeyi katsayısının (p: .001) olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluş puanları arasında .01 düzeyinde pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle muhafazakâr yaşam tarzı puanları arttıkça psikolojik iyi oluş puanları da düşük oranda artmıştır.

Bu sonuca göre “üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır” şeklindeki denencemiz kısmen desteklenmiştir.

4.2.2. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasındaki ilişkiye ait bulgular

“Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile, psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır” yönündeki denenceyi test etmek amacıyla öğrencilerin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçeklerinden aldıkları puanlar ile psikolojik oluş ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyona bakılmış ve sonuçlar Tablo 4.3’te verilmiştir.

Tablo 4.3

Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı Alt Ölçek Puanları ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki Korelasyon

	Psikolojik İyi Oluş	
Geleneğe bağlılık	r	.093
	p	.038
	N	570
Aile-Gelenek-Din Otoriteryanizmi	r	.085
	p	.043
	N	570
Dış Grup Antipatisi	r	.151
	p	.000
	N	570
Antihedonizm	r	.337
	p	.000
	N	570
Dini Duyarlılık	r	.253
	p	.000
	N	570

Tablo 4.3 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile, psikolojik iyi oluş toplam puanları arasındaki korelasyon katsayılarının geleneğe bağlılık alt ölçeğinde (r: .093), aile-gelenek-din otoriteryanizmi alt ölçeğinde (r: .085), dış grup antipatisi alt ölçeğinde (r: .151), antihedonizm alt ölçeğinde (r: .337) ve dini duyarlılık alt ölçeğinde ise (p: .043), olduğu; anlam düzeyi katsayılarının ise geleneğe bağlılık alt ölçeğinde (p: .038), aile-gelenek-din

otoriteryanizmi alt ölçeğinde ((r: .043), dış grup antipatisi alt ölçeğinde (p: .000), antihedonizm alt ölçeğinde (p: .000), ve dini duyarlılık alt ölçeğinde ise (p: .000), olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre muhafazakâr yaşam tarzının dış grup antipatisi antihedonizm ve dini duyarlılık alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş puanları arasında .01 düzeyinde; geleneğe bağlılık ve aile-gelenek-din otoriteryanizmi alt ölçeğinde ise .05 düzeyinde pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları arttıkça psikolojik iyi oluş puanları da düşük oranda artmıştır.

Bu sonuca göre “üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile, psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır” şeklindeki denencemiz düşük düzeyde de olsa desteklenmiştir.

4.2.3. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş alt ölçek puanları arasındaki ilişkiye ait bulgular

“Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş alt ölçek puanları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır” yönündeki denenceyi test etmek amacıyla öğrencilerin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçeklerinden aldıkları puanlar ile psikolojik iyi oluş alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyona bakılmış ve sonuçlar Tablo 4.4’te verilmiştir.

Tablo 4.4 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile, psikolojik iyi oluş alt ölçek puanları arasındaki korelasyon ve anlamlılık katsayılarının:

Tablo 4.4

Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı Alt Ölçek Puanları ile Psikolojik İyi Oluş Alt Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyon

		Geleneklere Bağlılık	Aile-Gelenek-Din Otoriteryanizmi	Dış Grup Antipatisi	Antihedonizm	Dini Duyarlılık
Diğerleriyle Olumlu İlişkiler	r	.173	.144	.088	.292	.278
	p	.000	.001	.035	.000	.000
	N	570	570	570	570	570
Otonomi	r	.045	-.027	.048	.184	.134
	p	.287	.519	.254	.000	.001
	N	570	570	570	570	570
Çevresel Hakimiyet	r	.201	.186	.198	.333	.165
	p	.000	.000	.000	.000	.000
	N	570	570	570	570	570
Bireysel Gelişim	r	.172	.038	.033	.250	.088
	p	.000	.371	.437	.000	.035
	N	570	570	570	570	570
Yaşam Amacı	r	.142	.160	.211	.368	.323
	p	.001	.000	.000	.000	.000
	N	570	570	570	570	570
Kendini Kabul	r	.042	-.085	.045	.048	.079
	p	.32	.043	.287	.254	.059
	N	570	570	570	570	570

Diğerleriyle olumlu ilişkiler ile geleneğe bağlılık arasında (r: .173 p: .000), aile-gelenek-din otoriteryanizmi arasında (r: .144 p: .0001), dış grup antipatisi arasında (r: .088 p: .035), antihedonizm arasında (r: .292 p: .000), dini duyarlılık arasında (r: .278 p: .000), olduğu;

Otonomi ile geleneğe bağlılık arasında (r: .045 p: .287), aile-gelenek-din otoriteryanizmi arasında (r: -0.027 p: .519), dış grup antipatisi arasında (r: .048 p: .254), antihedonizm arasında (r: .184 p: .000), dini duyarlılık arasında (r: .134 p: .0001) olduğu;

Çevresel hâkimiyet ile geleneğe bağlılık arasında (r: .201 p: .000), aile-gelenek-din otoriteryanizmi arasında (r: .186 p: .000), dış grup antipatisi arasında (r: .198 p: .000), antihedonizm arasında (r: .333 p: .000), dini duyarlılık arasında (r: .165 p: .000) olduğu;

Bireysel gelişim ile geleneğe bağlılık arasında (r: .172 p: .000), aile-gelenek-din otoriteryanizmi arasında (r: .038 p: .371), dış grup antipatisi arasında (r: .033 p: .437), antihedonizm arasında (r: .250 p: .000), dini duyarlılık arasında (r: .088 p: .035) olduğu;

Yaşam amacı ile geleneğe bağlılık arasında (r: .142 p: .000), aile-gelenek-din otoriteryanizmi arasında (r: .160 p: .000), dış grup antipatisi arasında (r: .211 p: .000), antihedonizm arasında (r: .368 p: .000), dini duyarlılık arasında (r: .323 p: .000) olduğu;

Kendini kabul ile geleneğe bağlılık arasında (r: .042 p: .032), aile-gelenek-din otoriteryanizmi arasında (r: -0.085 p: .043), dış grup antipatisi arasında (r: .045 p: .287), antihedonizm arasında (r: .048 p: .254), dini duyarlılık arasında (r: .079 p: .059) olduğu görülmektedir.

Bu sonuca göre:

- Diğerleriyle olumlu ilişkiler ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi, antihedonizm, dini duyarlılık arasında ve diğerleriyle olumlu ilişkiler ile dış grup antipatisi arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu,
- Otonomi ile antihedonizm ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde düşük düzeyde bir ilişki olduğu ancak otonomi ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi ve dış grup antipatisi arasında bir ilişki olmadığı,
- Çevresel hakimiyet ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi, dış grup antipatisi, antihedonizm ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu,
- Bireysel gelişim ile geleneğe bağlılık, antihedonizm, ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu; bireysel gelişim ile aile-gelenek-din otoriteryanizmi ve dış grup antipatisi arasında bir ilişkinin olmadığı,

- Yaşam amacı ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi, dış grup antipatisi, antihedonizm ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde, düşük bir ilişki olduğu,
- Kendini kabul ile aile-gelenek-din otoriteryanizmi arasında negatif yönde düşük bir ilişki olduğu ve son olarak kendini kabul ile geleneğe bağlılık, dış grup antipatisi, antihedonizm ve dini duyarlılık arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Bu sonuçtan hareketle “muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş alt ölçek puanları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır” yönündeki denencenin kısmen desteklendiği söylenebilir.

4.3. Üniversite Öğrencilerinin Yaşamlarının Büyük Bölümünü Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular

Üniversite Öğrencilerinin yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerlerine göre psikolojik iyi oluş toplam puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını test amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmış ve bulgular Tablo 4.5’te verilmiştir.

Tablo 4.5

Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanlarının Yaşamlarının Büyük Bölümünü Geçirdikleri Yerleşim Yerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	Yerleşim Yeri	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	p
Psikolojik İyi Oluş	Şehir Merkezi	290	304,59	16,217	.003
	İlçe	125	242,32		
	Kasaba	51	319,88		
	Gecekondü	15	285,83		
	Köy	89	264,2		

Tablo 4.5 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerlerine göre psikolojik iyi oluş toplam puanları ile ilgili ki-kare değerinin 16,217 olduğu ve bu değer p<.05 düzeyinde anlamlı olduğu

görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen bu anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.6.

Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Yerleşim Yeri	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Psikolojik İyi Oluş	Şehir Merkezi	290	219,84	63753,5	14691,5	.002
	İlçe	125	180,53	22566,5		
	Şehir Merkezi	290	170,01	49304	7109	.659
	Kasaba	51	176,61	9007		
	Şehir Merkezi	290	153,39	44483,5	2061,5	.733
	Gecekondü	15	145,43	2181,5		
	Şehir Merkezi	290	197,84	57374	10631	.012
	Köy	89	164,45	14636		
	İlçe	125	81,87	10233,5	2358,5	.007
	Kasaba	51	104,75	5342,5		
	İlçe	125	69,54	8692,5	817,5	.418
	Gecekondü	15	78,5	1177,5		
	İlçe	125	99,38	12422,5	4547,5	.023
	Köy	89	118,9	10582,5		
	Kasaba	51	34,39	1754	337	.486
	Gecekondü	15	30,47	457		
	Kasaba	51	82,13	4188,5	1676,5	.01
	Köy	89	63,84	5681,5		
Gecekondü	15	55,43	831,5	623,5	.679	
Köy	89	52,01	4628,5			

Tablo 4.6 incelendiğinde yaşamının büyük bir bölümünün geçirildiği şehir merkezi-ilçe karşılaştırmasında U değeri 14691,5 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, yaşamının büyük bir bölümünü şehir merkezinde geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü ilçede geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Şehir merkezi-köy karşılaştırmasında U değeri 10631 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, sıra ortalamaları

incelendiğinde yaşamının büyük bir bölümünü şehir merkezinde geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü köyde geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. İlçe-kasaba karşılaştırmasında U değeri 2358,5 olarak $p < ,05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, yaşamının büyük bir bölümünü kasabada geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü ilçede geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. İlçe-köy karşılaştırmasında U değeri 4547,5 olarak $p < ,05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu sıra ortalamaları incelendiğinde, yaşamının büyük bir bölümünü köyde geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü ilçede geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kasaba-köy karşılaştırmasında U değeri 1676,5 olarak $p < ,05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, yaşamının büyük bir bölümünü kasabada geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü köyde geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Yaşamın büyük bölümünün geçirildiği yer ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasındaki farkın kaynağını belirlemeye yönelik yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre şehir merkezi-kasaba, şehir merkezi-gecekondu, ilçe-gecekondu, kasaba-gecekondu ve gecekondu-köy karşılaştırmaları arasında ise anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulgulanmıştır.

4.4. Üniversite Öğrencilerinin Yaşamlarının Büyük Bölümünü Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular

Üniversite Öğrencilerinin yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerlerine göre muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmış ve bulgular Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7

Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakar Yaşam Tarzı Toplam Puanlarının Yaşamlarının Büyük Bölümünü Geçirdikleri Yerleşim Yerlerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	Yerleşim Yeri	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	p
Muhafazakâr Yaşam Tarzı	Şehir Merkezi	290	264,91	17,005	.002
	İlçe	125	329,31		
	Kasaba	51	324,14		
	Gecekondü	15	264,80		
	Köy	89	272,42		

Tablo 4.7 incelendiğinde Kruskal Wallis testi sonucunda üniversite öğrencilerinin yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerlerine göre muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları ile ilgili ki-kare değerinin 17,005 olduğu ve bu değer $p < .05$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen bu anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.8 incelendiğinde yaşamının büyük bir bölümünün geçirildiği şehir merkezi-ilçe karşılaştırmasında U değeri 14152 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, yaşamının büyük bir bölümünü ilçede geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü şehir merkezinde geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Şehir merkezi-kasaba karşılaştırmasında U değeri 5997 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, sıra ortalamaları incelendiğinde yaşamının büyük bir bölümünü kasabada geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü şehir merkezinde geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. İlçe-köy karşılaştırmasında U değeri 4281,5 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, yaşamının büyük bir bölümünü ilçede geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü köyde geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı

puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kasaba-köy karşılaştırmasında U değeri 1758 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu sıra ortalamaları incelendiğinde, yaşamının büyük bir bölümünü kasabada geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü köyde geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.8

Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Yerleşim Yeri	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Muhafazakâr Yaşam Tarzı	Şehir Merkezi	290	194,30	56347	14152	.001
	İlçe	125	239,78	29973		
	Şehir Merkezi	290	166,18	48192	5997	.031
	Kasaba	51	198,41	10119		
	Şehir Merkezi	290	152,97	44361,5	2166,5	.980
	Gecekondu	15	153,57	2303,5		
	Şehir Merkezi	290	187,96	54508	12313	.512
	Köy	89	196,65	17502		
	İlçe	125	88,61	11076	3174	.965
	Kasaba	51	88,24	4500		
	İlçe	125	72,17	9021	729	.159
	Gecekondu	15	56,60	849		
	İlçe	125	117,75	14718,5	4281,5	.004
	Köy	89	93,11	8286,5		
	Kasaba	51	34,96	1783	308	.254
	Gecekondu	15	28,53	428		
	Kasaba	51	80,53	4107	1758	.026
	Köy	89	64,75	5763		
Gecekondu	15	50,10	751,5	631,5	.737	
Köy	89	52,90	4708,5			

Yaşamın büyük bölümünün geçirildiği yer ile muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları arasındaki farkın kaynağını belirlemeye yönelik yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre diğer karşılaştırmalar arasında ise anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulgulanmıştır.

4.5. Üniversite Öğrencilerinin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular

Üniversite Öğrencilerinin mezun oldukları lise türüne göre psikolojik iyi oluş toplam puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmış ve bulgular Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.9

Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanlarının Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	Yerleşim Yeri	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	p
Psikolojik İyi Oluş	Genel Lise	234	305,02	11,651	.07
	Meslek Lisesi	50	288,55		
	Anadolu Lisesi	128	249,08		
	Öğretmen Lisesi	78	285,41		
	Fen Lisesi	41	302,16		
	İmam Hatip Lisesi	34	255,84		
	Özel Lise	5	340,3		

Tablo 4.9 incelendiğinde öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre psikolojik iyi oluş toplam puanları ile ilgili ki-kare değerinin 11,651 olduğu ve bu değer $p > .05$ düzeyinde anlamsız olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle üniversite öğrencilerinin mezun oldukları lise türü ile psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark olmadığı bulgulanmıştır.

4.6. Üniversite Öğrencilerinin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular

Üniversite Öğrencilerinin mezun oldukları lise türüne göre muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Kruskal Wallis testi yapılmış ve bulgular Tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10

Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanlarınının Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	Yerleşim Yeri	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	p
Muhafazakâr Yaşam Tarzı	Genel Lise	234	291,06	26,019	.001
	Meslek Lisesi	50	295,60		
	Anadolu Lisesi	128	256,73		
	Öğretmen Lisesi	78	253,26		
	Fen Lisesi	41	284,29		
	İmam Hatip Lisesi	34	398,76		
	Özel Lise	5	403,20		

Tablo 4.10 incelendiğinde Kruskal-Wallis testi sonucunda öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları ile ilgili ki-kare değerinin 26,019 olduğu ve bu değer $p < .05$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen bu anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4.11'de verilmiştir

Tablo 4.11 incelendiğinde öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre genel lise-öğretmen lisesi karşılaştırmasında U değeri 7713,5 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, genel liseden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının öğretmen lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.11

Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

Yerleşim Yeri	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Genel Lise	234	142,08	33247	5752	.852
Meslek Lisesi	50	144,46	7223		
Genel Lise	234	189,09	44246,5	13200	.062
Anadolu Lisesi	128	167,63	21456,5		
Genel Lise	234	162,54	38033,5	7713,5	.04
Öğretmen Lisesi	78	138,39	10794,5		
Genel Lise	234	138,36	32377	4712	.856
Fen Lisesi	41	135,93	5573		
Genel Lise	234	127,61	29861,5	2366,5	.001
İmam-Hatip Lisesi	34	181,9	6184,5		
Genel Lise	234	118,88	27818	323	.086
Özel Lise	5	172,4	862		
Meslek Lisesi	50	98,47	4923,5	2751,5	.146
Anadolu Lisesi	128	86	11007,5		
Meslek Lisesi	50	70,49	3524,5	1650,5	.143
Öğretmen Lisesi	78	60,66	4731,5		
Meslek Lisesi	50	46,68	2334	991	.786
Fen Lisesi	41	45,17	1852		
Meslek Lisesi	50	35,96	1798	523	.003
İmam-Hatip Lisesi	34	52,12	1772		
Meslek Lisesi	50	27,04	1352	77	.169
Özel Lise	5	37,6	188		
Anadolu Lisesi	128	102,72	13148,5	4892,5	.81
Öğretmen Lisesi	78	104,78	8172,5		
Anadolu Lisesi	128	83,38	10673	2417	.447
Fen Lisesi	41	90,05	3692		
Anadolu Lisesi	128	73,64	9425,5	1169,5	.001
İmam-Hatip Lisesi	34	111,1	3777,5		
Anadolu Lisesi	128	65,87	8431	175	.086
Özel Lise	5	96	480		
Öğretmen Lisesi	78	57,47	4483	1402	.27
Fen Lisesi	41	64,8	2657		
Öğretmen Lisesi	78	48,68	3797	716	.001
İmam-Hatip Lisesi	34	74,44	2531		
Öğretmen Lisesi	78	40,78	3181	100	.07
Özel Lise	5	61	305		
Fen Lisesi	41	30,98	1270	409	.002
İmam-Hatip Lisesi	34	46,47	1580		
Fen Lisesi	41	22,37	917	56	.106
Özel Lise	5	32,8	164		
İmam-Hatip Lisesi	34	20,24	688	77	.76
Özel Lise	5	18,4	92		

Genel lise-imam-hatip lisesi karşılaştırmasında U değeri 2366,5 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, *imam-hatip lisesinden* mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının genel liseden

mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Meslek lisesi-imam-hatip lisesi karşılaştırmasında U değeri 523 olarak $p<.05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, imam-hatip lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının meslek lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Anadolu Lisesi-imam-hatip lisesi karşılaştırmasında U değeri 1169,5 olarak $p<.05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, imam-hatip lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının Anadolu lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Öğretmen Lisesi-imam-hatip lisesi karşılaştırmasında U değeri 716 olarak $p<.05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, imam-hatip lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının öğretmen lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Fen Lisesi-imam-hatip lisesi karşılaştırmasında U değeri 409 olarak $p<.05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, imam-hatip lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının fen lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Mezun olunan lise türü ile muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları arasındaki farkın kaynağını belirlemeye yönelik yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre diğer karşılaştırmalar arasında ise anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulgulanmıştır.

4.7. Üniversite Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri ile Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular

Üniversite Öğrencilerinin sosyo-ekonomik düzeylerine göre psikolojik iyi oluş toplam puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmış ve bulgular Tablo 4.12’de verilmiştir.

Tablo 4.12

Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanlarının Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	p
Psikolojik İyi Oluş	Üst Düzey	165	308,25	7,289	.026
	Orta Düzey	216	284,35		
	Düşük Düzey	189	260,95		

Tablo 4.12 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik düzeylerine göre psikolojik iyi oluş toplam puanları ile ilgili ki-kare değerinin 7,289 olduğu ve bu değer $p < .05$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen bu anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.13'te verilmiştir.

Tablo 4.13

Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Psikolojik İyi Oluş	Üst Düzey	165	198,08	42786	16290	.151
	Orta Düzey	216	181,73	29985		
	Üst Düzey	165	190,84	36068	13072	.009
	Düşük Düzey	189	162,22	26767		
	Orta Düzey	216	212,41	40145,5	18633,5	.13
	Düşük Düzey	189	194,77	42069,5		

Tablo 4.13 incelendiğinde sosyo-ekonomik düzey ile psikolojik iyi oluş puanları arasındaki anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmeye yönelik yapılan üst düzey-düşük düzey karşılaştırmasında U değeri 13072 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamalarına bakıldığında bu bulgu, üst sosyo-ekonomik

düzeydeki üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarının düşük sosyo-ekonomik düzeydeki üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Üst düzey-orta düzey ve orta düzey-düşük düzey karşılaştırmaları arasında ise psikolojik iyi oluş puanları bakımından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulgulanmıştır.

4.8. Üniversite Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Düzeyleri ile Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farka Ait Bulgular

Üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik düzeylerine göre muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve bulgular Tablo 4.14’te verilmiştir.

Tablo 4.14

Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakâr Yaşam Tarzı Puanlarının Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre ANOVA Analizi Sonuçları

Muhafazakâr Yaşam Tarzı (MYT)		Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
	Gruplararası	7438,229	2	3719,115	5,815	.003
MYT Toplam	Gruplarıçi	362631,5	567	639,562		
	Toplam	370069,73	569			

Tablo 4.14 incelendiğinde tek yönlü varyans analizi sonucunda öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanları ile ilgili F değerinin 5,815 olduğu ve bu değer p<.05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen bu anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla varyansların da homojen olmadığı (Levene değeri: 4.010, p = .019 ve p< .05) göz önünde bulundurularak Games-Howell testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.15’te verilmiştir.

Tablo 4.15

Muhafazakâr Yaşam Tarzı Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Games-Howell Testi Sonuçları

Değişkenler	(I) yerleşim	(J) yerleşim	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	p
MYT Toplam	Üst Düzey	Orta Düzey	-6,93375*	.008
		Düşük Düzey	-8,75584*	.001
	Orta Düzey	Üst Düzey	6,93375*	.008
		Düşük Düzey	-1,82209	.47

Tablo 4.15 incelendiğinde düşük ve orta sosyo ekonomik düzey üniversite öğrencilerinin “muhafazakâr yaşam tarzı” toplam puanlarının üst sosyo ekonomik düzey öğrencilerine göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir.

4.9. Üniversite Öğrencilerinin Ailelerinin Algılanan Dindarlık Düzeyine Göre Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki Farka Ait Bulgular

Üniversite öğrencilerinin ailelerinin algılanan dindarlık düzeyine göre psikolojik iyi oluş toplam puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmış ve bulgular Tablo 4.16’da verilmiştir.

Tablo 4.16

Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanlarının Ailelerinin Algılanan Dindarlık Düzeyini Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Ailenin Algılanan Dindarlık Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	p
Psikolojik İyi Oluş	Yüksek	194	331,9	26,402	.000
	Orta	284	269,98		
	Düşük	92	235,58		

Tablo 4.16 incelendiğinde öğrencilerin ailelerinin algılanan dindarlık düzeyine göre psikolojik iyi oluş toplam puanları ile ilgili ki-kare değerinin 26,402 olduğu ve bu değer $p < .05$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen bu anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.17

Psikolojik İyi Oluş Toplam Puanları Arasındaki Farkın Kaynağını Belirlemeye Yönelik Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Ailenin Algılanan Dindarlık Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Psikolojik İyi Oluş	Yüksek	194	270,71	52517	21494	,000
	Orta	284	218,18	61964		
	Yüksek	194	158,69	30786	5977	,000
	Düşük	92	111,47	10255		
	Orta	284	194,3	55180	11418	,069
	Düşük	92	170,61	15696		

Yüksek-düşük karşılaştırmasında U değeri 5977 olarak $p < .05$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sıra ortalamaları incelendiğinde bu bulgu, ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ‘yüksek’ olan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarının, ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ‘düşük’ olan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Orta-düşük karşılaştırması arasında ise psikolojik iyi oluş puanları bakımından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulunmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde, üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı ve bir takım değişkenlerle psikolojik iyi oluşlarının karşılaştırılmasına ilişkin bulguların, konuyla ilgili bazı araştırmaların sonuçlarından yararlanılarak tartışma ve yorumu yapılmıştır.

5.1. Sonuç

Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak varılan genel sonuçlar şu şekildedir.

1. Muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluş puanları arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre

a. Muhafazakâr yaşam tarzı ile Psikolojik iyi oluş puanları arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu saptanmıştır.

b. Muhafazakâr yaşam tarzının dış grup antipatisi antihedonizm ve dini duyarlılık alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş puanları arasında .01 düzeyinde; geleneğe bağlılık ve aile-gelenek-din otoriteryanizmi alt ölçeğinde ise .05 düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları arttıkça psikolojik iyi oluş puanları da artmıştır.

c. Muhafazakâr yaşam tarzı alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş alt ölçek puanları arasında: *Diğerleriyle olumlu ilişkiler* ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi, antihedonizm, dini duyarlılık ve dış grup antipatisi arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu, *Otonomi* ile antihedonizm ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu ancak otonomi ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi ve dış grup antipatisi arasında bir ilişki olmadığı, *Çevresel hakimiyet* ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi, dış grup antipatisi,

antihedonizm ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu, *Bireysel gelişim* ile geleneğe bağlılık, antihedonizm ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu; bireysel gelişim ile aile-gelenek-din otoriteryanizmi ve dış grup antipatisi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı, *Yaşam amacı* ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi, dış grup antipatisi, antihedonizm ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu, *Kendini kabul* ile aile-gelenek-din otoriteryanizmi negatif yönde düşük bir ilişki olduğu ve son olarak kendini kabul ile geleneğe bağlılık, dış grup antipatisi, antihedonizm ve dini duyarlılık arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir.

2. Yaşamlarının büyük bölümünü şehir merkezinde geçirenlerin psikolojik iyi oluşlarının yaşamlarının büyük bölümünü ilçe ve köyde geçirenlere nazaran anlamlı derecede daha yüksek olduğu, yaşamlarının büyük bölümünü kasabada geçirenlerin psikolojik iyi oluşlarının yaşamlarının büyük bölümünü ilçe ve köyde geçirenlere nazaran anlamlı derecede daha yüksek olduğu ve yaşamlarının büyük bölümünü köyde geçirenlerin psikolojik iyi oluşlarının yaşamlarının büyük bölümünü ilçede geçirenlere nazaran anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Yaşamın büyük bölümünün geçirildiği yer ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında, şehir merkezi-kasaba, şehir merkezi-gecekondu, ilçe-gecekondu, kasaba-gecekondu ve gecekondu-köy karşılaştırmaları arasında ise anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulgulanmıştır.

3. Yaşamının büyük bir bölümünü ilçe veya kasabada geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü şehir merkezi veya köyde geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulgulanmıştır.

4. Üniversite öğrencilerinin mezun oldukları lise türü ile psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

5. Öğrencilerin mezun oldukları lise türü ile muhafazakâr yaşam tarzı arasında, genel liseden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanlarının öğretmen lisesinden mezun olanlara göre daha yüksek olduğu; imam-hatip lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanlarının ise genel lise, meslek lisesi,

Anadolu lisesi, öğretmen lisesi ve fen lisesinden mezun olanlara göre daha yüksek olduğu yönünde bir sonuç ortaya çıkmıştır.

6. Sosyo-ekonomik düzey bakımından öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile psikolojik iyi oluşları arasında üst sosyo-ekonomik düzeydeki üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarının düşük sosyo-ekonomik düzeydeki üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulunmuştur.

7. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile muhafazakâr yaşam tarzı arasında orta ve düşük sosyo-ekonomik düzeydeki üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının üst sosyo-ekonomik düzeydeki üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu yönünde bir sonuç elde edilmiştir.

8. Son olarak ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ile psikolojik iyi oluşları arasında, ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ‘yüksek’ olan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarının, ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ‘orta’ ve ‘düşük’ olan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu yönünde bir sonuç elde edilmiştir.

5.2. Tartışma

Türkiye de muhafazakâr kültürün toplumun büyük bir çoğunluğunu yansıtan bir kültür olduğu söylenebilir. Araştırmanın giriş bölümünde de vurgulandığı üzere muhafazakârlığın ülke insanları tarafından bu denli tercih edilmesi ister istemez muhafazakârlığın insan psikolojisine nasıl bir değer kattığı sorusunu akla getirmektedir. Ancak gerek yurt içi gerekse de yurt dışı literatür incelendiğinde muhafazakarlığın psikolojisine dair yok denecek kadar az çalışmanın olduğu görülmüştür. Daha çok sosyolojik ve felsefi temelleri itibariyle irdelenen ve Türkiye’de en temel yaşam tarzlarından biri olarak gösterilebilen muhafazakârlığın, ilk kez bir araştırmada psikolojik iyi oluş ile bağıntısının incelenmesi çalışmaya özgün bir değer katmaktadır.

Çalışmada birtakım sınırlılıklar ile de karşılaşmıştır. Özellikle bu yönde yurtiçinde benzer çalışmalarda yetersizlik araştırma bulgularının benzer araştırma

bulgularıyla yorumlanmasını güçleştirmiştir. Çalışma grubunun üniversite öğrencileri ile sınırlı olması muhafazakâr yaşam tarzının psikolojik iyi oluş ile bağlantısının daha geniş yaş aralıklarında diğer bir ifadeyle daha farklı gelişim dönemlerinde ve sosyal katmanlarda incelenmesine olanak tanımamıştır. Bu sınırlılıklar çerçevesinde araştırma bulguları tartışılmış ve bu doğrultuda yorumlara yer verilmiştir.

5.2.1. Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiye ait bulguların tartışma ve yorumu

Araştırmanın alt problemlerinden biri üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı toplam ve alt ölçek puanları ile psikolojik iyi oluş toplam ve alt ölçek puanları arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemektir. Yapılan analizler sonucunda öğrencilerin psikolojik iyi oluş toplam puanları ile muhafazakâr yaşam tarzı toplam ve alt ölçek puanları arasında pozitif yönde düşük bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Psikolojik iyi oluşun alt ölçekleri ile muhafazakâr yaşam tarzının alt ölçekleri arasında ise:

Diğerleriyle olumlu ilişkiler, çevresel hâkimiyet ve yaşam amacı ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi, antihedonizm, dini duyarlılık ve dış grup antipatisi arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu; otonomi ile antihedonizm ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu ancak otonomi ile geleneğe bağlılık, aile-gelenek-din otoriteryanizmi ve dış grup antipatisi arasında bir ilişkinin olmadığı; bireysel gelişim ile geleneğe bağlılık, antihedonizm ve dini duyarlılık arasında pozitif yönde düşük bir ilişki olduğu ancak bireysel gelişim ile aile-gelenek-din otoriteryanizmi ve dış grup antipatisi arasında bir ilişkinin olmadığı; kendini kabul ile aile-gelenek-din otoriteryanizmi arasında negatif yönde bir ilişki olduğu ancak kendini kabul ile geleneğe bağlılık, dış grup antipatisi, antihedonizm ve dini duyarlılık arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Muhafazakâr yaşamın temel bileşenleri çerçevesinde bu sonucu yorumlamaya çalışırsak muhafazakâr yaşamı psikolojik iyi oluş açısından olumlu kılan en temel özelliğin aile anlayışı olduğu söylenebilir. Gelenek-tarih. Zira muhafazakârlara göre aile toplumun temel yapı taşı olmakla birlikte neslin devamını sağlama, toplumsal-kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılmasını sağlama ve sosyalleşmeyi sağlama gibi işlevleri

olan önemli bir kurumdur. Bir yönüyle de aile muhafazakârlar için önemli bir sosyal rehabilite merkezi özelliği taşır. Özellikle sosyal bağların kopuk olduğu bir atmosferde ve hayatın her türlü olumsuzluğuna karşın sığınılacak bir liman olarak görülen dayanışmaya dayalı aile anlayışı, muhafazakârlığın en temel bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern hayatın en önemli handikapının bireyi kendisine ve topluma yabancılaştırması ve her türlü sosyal bağdan izole etmesi aşikâr bir durumdur. Bu çerçevede toplumu organik bir yapı olarak gören ve insanı da bu organik yapının organlarından biri olarak tanımlayan, tarih gelenek ve din gibi köklü unsurlar üzerine kendisini inşa eden anlayışların günümüz insanını cezbeden bir yanının olduğu söylenebilir.

Muhafazakâr yaşam tarzının psikolojik iyi oluş açısından bu kısmi üstünlüğünün bir diğer kaynağı olarak da muhafazakârlığın benimsediği ‘akıl’ anlayışı olduğu söylenebilir. Bireysel akli mükemmelleştirerek başka herhangi bir desteğe ihtiyaç duymayan anlayışın aksine, muhafazakâr akıl insan aklının sınırlı olduğunu ve insanın doğasının sadece kendi aklını kullanarak zorlukların üstesinden gelmeye yeterli olmadığını vurgular. Muhafazakâr düşüncenin insan doğasına yönelik yaklaşımı, dini ve felsefi açıdan iki şekilde ortaya çıkmakta ve her ikisinde de ortak nokta insanoğlunun yaratılışındaki eksiklik nedeniyle yanılabilir olmasında birleşmektedir. Hıristiyanlık inancına göre insanoğlu, taşıdığı günah nedeniyle mükemmelliği gerçekleştiremez. Mükemmellik ancak Tanrı’dadır. Muhafazakârlık, yaratılış bakımından eksik olan insanoğlunun tahmin edilemeyen davranışlarına karşı önyargı ve tarihi koyarak, insan doğasının vahşiliğinin ehlileşebileceğini savunur. Kurucu akılla toplumu ve evreni düzenlemeye yönelik tasarımların, toplumları istikrarsız hale getireceği eleştirisini yapan muhafazakârlık aklın, önyargıdan bağımsız hareket edemeyeceğini belirtir. Muhafazakârlık önyargıyı; bireylerin değerleri, tecrübeleri ve tarihi birikimleri olarak tanımlar (Akkaş, 2000: 78). Muhafazakârlığın bu yönü bireyi sorunlarını çözme ve paylaşımında bulunma adına diğer insanlarla ilişki kurmaya zorlamakta ve bu özelliğiyle toplum içerisinde duygusal ve sosyal bir bağ geliştirmektedir. Sosyal ve bireysel sorunlarını salt şişirilmiş bir ego anlayışı ile değil de canlı bir organizmanın parçaları misali dayanışma kültürüne dayalı bir etkileşimin psikolojik iyi oluşa kısmen de olsa bir katkı sunduğu söylenebilir.

Bireyi gelenekleriyle ve geçmişiyle anlamlandıran muhafazakâr yaşam tarzı için gelenek ve tarih önemli bir kılavuz niteliği taşır. Geleneğin tecrübelerine dayalı bir içeriğinin olması muhafazakâr bireylerin sorunlara yaklaşımında daha özgüvenli bir duruş sergileyebilecekleri de düşünülebilir. Nitekim muhafazakârlık, insanoğlunun bugünkü durumundaki gizeminin, geçmişin bilgeliğinde bulunduğuna inanır. Gelenekler, bireylerin alışkanlıklarına dönüştürülerek, toplumdaki ilişkiler uyumlu hale getirilebilir.

Muhafazakâr siyasal düşüncede otorite, seçilen, verilen, hakkıyla kazanılan ve saygı gösterilen gibi farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Ayrıca otorite, bireyler arası bağı kuran önemli bir faktördür. Bağ kavramı, bireyselliği ortadan kaldırıp bireylerin algılamalarını içselleştirmektedir. Diğer bir ifadeyle insanlar, yaşadığı toplumun değer yargılarıyla dış dünyayı algılamaktadırlar. Birey kendini toplum, kurumlar ve geleneklerden farklı tanımlarsa, sivil düzen tehdit altına girebilir. Bu durumda bireyin hiyerarşik bağı kopar ve algılama içsellikten çıkar. Dışsal algılama, bireyler açısından düzeni soyutlamaya iter ve farklı eğilimlerle bireyler yozlaşabilir. Kısaca sevgi ve saygı yoluyla kurulan bağda ortaya çıkan otorite, insanlara uyulması gereken değerleri ve kuralları gösterir. İlk bağ ailede, sevgi ve saygı gibi ahlaki ve dini değerlere bağlı olarak kurulur (Akkaş, 2000: 64).

5.2.2. Üniversite öğrencilerinin yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerlerine göre psikolojik iyi oluş ve muhafazakâr yaşam tarzları arasındaki farklılığa ait bulguların tartışma ve yorumu

Araştırmanın alt problemlerinden bir diğeri ise üniversite öğrencilerinin yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yeri ile psikolojik iyi oluşları arasında bir anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemektir. Yapılan analiz neticesinde öğrencilerin yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerleşim yerlerinin psikolojik iyi oluş puanları açısından karşılaştırmasında; yaşamlarının büyük bölümünü şehir merkezinde geçirenlerin psikolojik iyi oluşlarının yaşamlarının büyük bölümünü ilçe ve köyde geçirenlere nazaran anlamlı derecede daha yüksek olduğu, yaşamlarının büyük bölümünü kasabada geçirenlerin psikolojik iyi oluşlarının yaşamlarının büyük bölümünü ilçe ve köyde geçirenlere nazaran anlamlı derecede daha yüksek olduğu ve

yaşamlarının büyük bölümünü köyde geçirenlerin psikolojik iyi oluşlarının yaşamlarının büyük bölümünü ilçede geçirenlere nazaran anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Yaşamın büyük bölümünün geçirildiği yer ile psikolojik iyi oluş toplam puanları arasında, şehir merkezi-kasaba, şehir merkezi-gecekondu, ilçe-gecekondu, kasaba-gecekondu ve gecekondu-köy karşılaştırmaları arasında ise anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı bulgulanmıştır.

Ayrıca yaşamının büyük bir bölümünü ilçe veya kasabada geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının yaşamının büyük bir bölümünü şehir merkezi veya köyde geçirenlerin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulgulanmıştır.

Bu doğrultudaki denenceler kurulurken; kırsaldan merkeze doğru gidildikçe bireyler arasındaki sosyal bağın zayıflayacağı, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde kırsal bölgelere nazaran daha resmi ve soğuk bir tutumun olacağı ve bu durumun bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerine olumsuz yansıtacağı düşüncesinden hareket edilmiştir. Ayrıca köy kasaba ilçe gibi küçük yerleşim bölgelerinde gelenek, aile ve din otoritesinin daha bariz bir şekilde kendisini hissettireceği düşünülmüş ve bu çerçevede küçük yerleşim bölgelerindeki bireylerin muhafazakâr yaşam tarzı düzeylerinin büyük yerleşim bölgelerine nazaran daha yüksek olacağı yönünde bir hipotez kurulmuştur. Bu çerçevede kır ile kent yaşamı ve bir yönüyle muhafazakâr yaşamla ilişkilendirebileceğimiz geleneksel yaşam ile modern yaşam ayrımı ekseninde bazı sosyologlar ve toplum felsefecilerinin tespitleri önem taşımaktadır.

Toplum felsefecileri ve sosyologlar, geleneksel toplumlardan modern toplumlara dönüşümü tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş (Saint-Simon), cemaat'ten cemiyete geçiş (Tönnies), basit toplumlardan karmaşık toplumlara geçiş (Spencer), mekanik dayanışmalı toplumlardan organik dayanışmalı toplumlara geçiş (Durkheim), kutsal toplumlardan laik toplumlara geçiş (Howard Becker) olarak tanımlamışlardır. Robert Redfield ise modernleşme sürecini “kır toplum”undan “kentsel toplum”a geçiş olarak değerlendirmiştir (Yörükkan, 2005). Redfield'in kentsel toplumu, başka gruplarla devamlı temaslar ve ilişkiler halinde bulunan büyük bir cemiyettir. Kültür ve yaşam tarzı bakımından heterojendir. Akrabalık bağlarının yerini gayri şahsi ilişkiler almıştır. Dini hayat önemini kaybetmeye başlamıştır. Karmaşık bir teknoloji ve geniş ölçüde

işbölümüne dayanan bir ekonomik yapısı vardır. Süratli değişmeler içerisinde bulunmaktadır.

Kent çözümlenecileri sınırlayıcı bir tanım yapmak yerine, onu tanımayı tercih ettiğinde şu özelliklerle karşılaşır: Kentler, yeniliklerin ve buluşların; ekonomik gelişmenin; sanayileşmenin; askeri, dini ve ekonomik örgütlenme ile siyasal değişimlerin; yeni değerler ve tutumların; özgürlüklerin; yabancılarla karşılaşmanın; işlevsel farklılaşmanın; biyolojik ve kültürel çeşitliliğin; kozmopolitleşmenin, melezleşmenin; sosyalleşmenin; uygarlaşmanın ve örgütlü kontrolün mekânlarıdır. Kent ayrımcılığı dışlar ve farklı kimliklere karşılaşma imkânı verir (Lefebvre, 1998; Giddens, 2000b).

Kent sosyolojisi üzerine derin analizleri bulunan sosyolog Simmel'e göre kent, modern insanın yaşamında merkezi bir yere sahiptir. Modern hayatın en temel sorunu, devasa toplumsal güçler, tarihsel miras, dış kültür ve teknik karşısında, kişilerin kendi özerklik ve bireyselliklerini koruma çabasından kaynaklanır. Kentli insanın psikolojik temeli, dış ve iç uyarıcıların hızlı ve durmaksızın değişmesiyle “sinirsel uyarımın şiddetlenmesine” dayanır. Dışarıdan gelen bu uyarılar çoğu zaman hem birbiriyle hem de bireyin kişilik değerleriyle çelişki içindedir. Taleplerin çokluğu sinirsel uyarımın şiddetini artırır. Birbiri ardına gelen uyarılar, bireyin derin bir değerlendirme yapmasına fırsat vermez ve kentli insandan daha az bir derinlikli bilinçlilik talep eder; tepki gösterme yetisi zayıflar. Kentli insan hızlı karar vermek durumunda olduğu için kalbiyle değil zihniyle tepki verir. Böylece zekâ, ruhsal alanda meydana gelebilecek gerilimlerden kurtulur. Rasyonellik, kent hayatının baskısı karşısında, öznel hayatı koruma görevini üstlenir.

Bununla birlikte Simmel'e göre kentli insan, davranışlarını kendisi olarak gerçekleştirmediği ve bölünmüş bir kişiliğe sahip olduğu için, bir “yabancı (stranger)”dır. Metropol her türlü kişisel hayatı gölgeleyen bir kültürün hakiki yurdudur. Doğal olarak yabancı, “yurdu/toprağı olmayan”dır. Yurt/toprak sadece fiziksel bir değer değil, ayrıca maddi hayatın süreklilik kazandığı sembolik bir duygudur. Kentin yurt haline gelebilmesi için, insanların hem akıllı hem de duygusal varlıklar olarak etkileşimde bulunmaları gerekir. Bu, günümüzün küçük kasabalarında veya Eski Yunan sitelerinde mümkündür. Ulusal, sosyal, ticari ve insani ortak özelliklerimiz, modern

toplumlarda yabancıyı bize yakınlaştıran bağlardır. Ne var ki bu bağlar, geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve bireyle ilişkisi geniş bir grup aracılığıyla olduğu için, soyut bir yakınlığa dönüşür. Yabancılar arasındaki ilişki de gayri şahsi bir ilişkidir. Karşılaşılan yüzler karşısında kayıtsız kalınır; insandan çok paraya değer verilir (Simmel, 1950a; 1950b: Akt. Özyurt 2007; 113).

20. yüzyılın önemli kent sosyologlarından biri olan Louis Wirth'e göre ise kırsal gelenekte var olan akrabalık bağı, komşuluk ilişkileri ve duygu birliği kentte kaybolur. Kentte bağlantılar gerçekte yüz yüze olabilir, fakat bununla birlikte gayri şahsi, yüzeysel, geçici ve parçalanmıştır. Tipik olarak fiziksel bağlar yakın, fakat sosyal bağlar uzaktır. Kent hayatı dış görünüşe önem verdiği için, kentli insanlar arasındaki fiziksel yakınlık, sosyal yakınlığa dönüşmemektedir. Kentte fonksiyonel roller için tasarlanmış üniformaları görürüz ve karşılaştığımız kişinin mesleği hakkında bilgi sahibi oluruz. Üniformaların ardına gizlenen bireysel tuhaflikleri bilmeyiz. Yakın fiziksel bağa rağmen sosyal mesafenin büyüklüğü, yalnızlık duygusunu artırır ve sinirsel gerilimlere neden olur. Kentte farklı tiplerdeki insanlar arasında gerçekleşen sosyal ilişkinin heterojenliği, bireyleri farklı gruplarla ilişki içinde olmaya yöneltir. Bireyler yüksek düzeyde hareketli olmak zorundadır. Kent halkı ihtişam ve sefalet, zenginlik ve yoksulluk, entelektüellik ve cahillik, düzen ve kargaşa arasında büyüyen çelişkilerden kurtulamaz. Wirth'e göre kentli insan, "şizofrenik karakterli" bir kişiliğe sahiptir. Birincil ilişkilere yer vermeyen kentte, insanlar birbirlerine karşı ve yaşadığı ortama karşı sorumluluklarını kaybedip, bencilleşmiştir. Herkes her şeyi kanıksar hale gelmiştir. Bu bir "anomi durumu"dur. Wirth, kentsel mekânı ve kentli insanı patolojik bir olgu olarak görmesine rağmen, bu durumdan kurtulmak için önerilerde bulunmaz (Wirth, 1938:12 Akt. Özyurt 2007; 115).

Kentsel yaşamı toplumsal bütünlük çerçevesinde çözümleyen sosyologlardan biri de Richard Sennett'tir. Sennett, Kamusal İnsanın Çöküşü (2002) adlı eserinde kentsel toplumda insan ilişkilerini daha kapsamlı olarak çözümler. Kitabın temel tezine göre, modern Batılı kentlerde kamusal alan canlılığını kaybetmiş, narsis bir kişilik gelişmiş ve kentlerin topluluklara parçalanması sonucunda mahrem bir toplum ortaya çıkmıştır (Sennett, 2002: 291).

Sonuç olarak gelenekler çerçevesinde hareket edilen, aile, komşuluk ve arkadaşlık gibi sosyal etkileşimin daha derinlemesine yaşandığı muhafazakâr öğeler taşıyan kırsal (köy, kasaba ve ilçe) yaşamın, yukarıda görüşlerine yer verdiğimiz sosyologların değerlendirmelerinden hareketle muhafazakâr olması beklenmekteydi. Muhafazakâr olanın psikolojik iyi oluşunun da daha yüksek olacağı hipotezi dikkate alındığında ise köy kasaba ve ilçede yaşayan bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin de diğer yerleşim yerlerine göre daha yüksek olması beklenmekteydi. Araştırma bulguları kırsal olanın muhafazakâr olacağı hipotezini desteklerken köy, kasaba ve ilçe de yaşayan bireylerin psikolojik iyi oluş açısından daha üst bir düzeyde olacağı hipotezi desteklenmemiştir. Oysaki gerek Simmel, gerek Wirth ve gerekse de Sennett kırsal olanı kentsel olana karşı değinilen nedenlerden ötürü daha pozitif bulmaktadır.

5.2.3. Üniversite öğrencilerinin mezun oldukları lise türüne göre psikolojik iyi oluş ve muhafazakâr yaşam tarzları arasındaki farklılığa ait bulguların tartışma ve yorumu

Araştırmada ele alınan bir diğer alt problemin amacı ise üniversite öğrencilerinin mezun oldukları lise türü ile psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemektir. Analiz sonucunda üniversite öğrencilerinin mezun oldukları lise türü ile psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir fark olmadığı bulgulanmıştır.

Diğer yandan öğrencilerin mezun oldukları lise türü ile muhafazakâr yaşam tarzı arasında, genel liseden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanlarının öğretmen lisesinden mezun olanlara göre daha yüksek olduğu; imam-hatip lisesinden mezun olanların muhafazakâr yaşam tarzı toplam puanlarının ise genel lise, meslek lisesi, Anadolu lisesi, öğretmen lisesi ve fen lisesinden mezun olanlara göre daha yüksek olduğu yönünde bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin mezun olduğu lise türüne göre psikolojik iyi oluş ve muhafazakâr yaşam tarzları ile ilgili denenceler kurulurken, özellikle imam-hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin daha muhafazakâr bir yapı göstereceği ve bu yapının da psikolojik iyi oluşa daha olumlu bir etkisinin olacağı düşüncesinden hareket edilmiştir. Araştırma bulguları imam-hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin daha muhafazakâr bir yapı

göstereceği yönündeki denenceyi desteklerken bu öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin de diğerlerine göre daha yüksek olacağı yönündeki denenceyi desteklememektir. Literatürde bu yönde yapılmış bir araştırmanın olmayışı böyle bir bulguyu yorumlamayı da güçleştirmektedir.

5.2.4. Üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik düzeylerine göre psikolojik iyi oluş ve muhafazakâr yaşam tarzları arasındaki farklılığa ait bulguların tartışma ve yorumu

Araştırmanın alt problemlerinden bir diğeri ise üniversite öğrencilerinin yaşamlarının sosyo-ekonomik düzeyleri ile psikolojik iyi oluşları arasında bir anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemektir. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile psikolojik iyi oluşları arasında düşük sosyo-ekonomik düzeydeki üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarının üst sosyo-ekonomik düzeydeki üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile muhafazakâr yaşam tarzı arasında orta ve düşük sosyo-ekonomik düzeydeki üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarının üst sosyo-ekonomik düzeydeki üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzı puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu yönünde bir sonuç elde edilmiştir.

Araştırmada sosyo-ekonomik yapı olarak düşük veya orta sınıfta yer alan öğrencilerin muhafazakârlık düzeylerinin yüksek olması beklenmekteydi. Nitekim araştırma sonuçlarının bu yöndeki beklentiyi destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Araştırmada üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin psikolojik iyi oluş puanlarının düşük sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden anlamlı derecede daha yüksek çıktığı görülmektedir. Konuyla ilgili benzer bir çalışmada Cenkseven (2004: 157) üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin yordayıcılarını incelediği araştırmasında, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere nazaran anlamlı derecede daha yüksek olduğunu bulgulanmıştır.

Üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik statülerine göre “psikolojik iyi olma” puanlarının üst sosyo-ekonomik düzey lehine farklılaşması literatürde genel bir beklentiyi oluşturmaktadır. Çünkü yüksek gelir ve eğitime sahip olanların daha fazla fırsata da sahip oldukları söylenilebilir. Bu durum onların birçok açıdan düşük gelir ve eğitime sahip kişilere göre avantajlı olmalarına neden olacaktır. Düşük gelir grubundan olan bireyler yüksek gelir grubundaki insanlarla karşılaştırıldığında yaşantılarını etkilemek için daha az fırsata sahiptirler. Bu dezavantajlı durumu eğitimin kalitesini, mesleğini, yaşam çevresini, beslenmesini, ve sağlıkla ilişkili davranışlarını etkileyecektir. (Lachman ve Weaver, 1998). Benzer şekilde, Yörükoğlu (1997) ve Kemerlioğlu (1990) da, bireyin hangi sosyo-ekonomik koşullar içinde büyüdüğünün kişinin büyük ölçüde sağlığını, alacağı eğitimi, seçeceği mesleği belirleyeceğini belirtmektedirler. Ailenin sosyo-ekonomik koşulları bireyin toplumun olanaklarından ne ölçüde yararlanabileceğini ve nereye kadar yükseleceğinin de göstergesidir. Ayrıca ailenin bulunduğu tabaka ve ona bağlı olarak toplumsal, ekonomik ve kültürel durumu, oturduğu yerleşim bölgesi, anababanın eğitim düzeyi ve mesleği gibi etkenler, hem aile hayatının ruh sağlığını etkileyebilir, hem de bireyin kişiliğini (Yavuzer, 1992), alışkanlıklarını, geleneklerini, değer yargılarını, amaçlarını biçimlendirir. Zevklerini ve özelemlerini etkiler. Kısaca sınıfsal kültürünü oluşturur (Yörükoğlu, 1997).

5.2.5. Üniversite öğrencilerinin ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ile psikolojik iyi oluşları arasındaki farklılığa ait bulguların tartışma ve yorumu

Araştırmanın alt problemlerinden bir diğeri ise üniversite öğrencilerinin ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ile psikolojik iyi oluşları arasında bir anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemektir. Yapılan analiz neticesinde öğrencilerin ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ile psikolojik iyi oluşları arasında ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ‘yüksek’ olan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarının, ailelerinin algılanan dindarlık düzeyi ‘orta’ ve ‘düşük’ olan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu yönünde bir sonuç elde edilmiştir. Benzer araştırmalara bakıldığında araştırma bulgularını destekleyen birtakım sonuçlar görülmektedir.

Şengül (2007), 336 denekten oluşan bir örneklem grubuna Kısa Semptom Envanteri ve Dindarlık Ölçeğini uyguladığı Ruh Sağlığı ve Dindarlık adlı yüksek lisans tezinde; dindarlığın bilgi- ibadet boyutu ile depresyon arasında anlamlı negatif ilişki tespit etmiştir. Elde ettiği bulgulardan, dindarlığın bilgi-ibadet boyutu arttıkça depresif belirtilerin azaldığı, dinin, özellikle dinî ibadetleri yerine getirmenin depresyona karşı koruyucu işlevi olabileceği ortaya çıkmıştır.

Doğan (1997) tarafından yapılan Duanın Psikolojik ve Psikoterapötik Etkileri adlı alan araştırmasında, duanın birey üzerindeki psikolojik ve psikoterapötik etkileri incelenmiştir. Türkiye'nin üç ilinde, farklı gelişim dönemlerine ait değişik yaş gruplarından elde edilen örnekleme uygulanan anket sonucunda; duanın, bireyin psikolojisi üzerinde iyileştirici etkileri olduğu örnek olaylarla anlatılmıştır.

Aydemir (2008) dindarlık ve mutluluk arasındaki ilişkiyi ilk yetişkinler üzerinde incelediği araştırmasında dindarlığın bireyin mutluluğunu arttırmada anlamlı bir etkisinin olduğunu bulgulamıştır.

French ve Joseph (1999), dindarlık ve mutluluk, hayatta bir amacın olması ve kendini gerçekleştirme arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmasında dindarlık, hayatta bir amacın olması ve kendini gerçekleştirme arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca araştırmacılar dindarlıkla mutluluk arasında da olumlu bir ilişki bulunduğunu ve hayatta bir gayenin olmasının ise dindarlık-mutluluk arasındaki bu ilişkinin sebebi olduğunu bulgulamışlardır.

Koç (2002) tarafından yapılan “Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri” adlı ampirik çalışma, ergenlik döneminde yapılan dua ve ibadetin, ergenlerin ruh sağlıkları üzerinde ne gibi psikolojik etkilerinin olduğunu ortaya çıkarmak için yapılmış bir alan araştırmasıdır. Türkiye’de orta öğrenim gören ergenlerin seçildiği evreni temsilen, Bursa il sınırları içerisinde dört farklı türden orta öğrenim kurumunda öğrenim gören 400 ergen üzerinde tesadüfi örneklem yoluyla anket uygulanmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda ergenlik döneminde yapılan dua ve ibadetin, ergenlerin ruh sağlıkları üzerinde olumlu psikolojik etkileri vardır” tezini ön gören temel hipotezle birlikte diğer hipotezlerin birçoğunun oldukça yüksek düzeyde desteklendiği tespit edilmiştir.

James ve Wells (2003), dindarlık eğiliminden bağımsız olarak, kiliseye gitme, dini toplantılara katılma, dini literatürü okuma, bireysel ibadet ve dualar gibi dini davranışlar gösterme ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışma bulgularının daha tutarlı olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmaların genellikle bu gibi davranışlar sergileme ile psikolojik sağlık arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulduklarını aktarmaktadırlar.

5.3. Öneriler

Araştırma kapsamında yukarıda kısaca özetlenen sonuçlar doğrultusunda geliştirilen genele ve araştırmacılara yönelik öneriler şunlardır.

5.3.1. Genel öneriler

1. Çalışmada muhafazakâr yaşam tarzı ve alt boyutları ile psikolojik iyi oluş ve alt boyutları arasında genel itibariyle pozitif yönde düşük bir ilişki saptanmıştır. Araştırmanın diğer gelişim dönemlerini de içeren bir örneklem grubu ile yapılması bu iki değişken arasındaki bağıntıyı daha detaylı ortaya koyabilir.

2. Yaşamın büyük çoğunluğunun geçirildiği yerleşim yeri açısından şehir merkezindekilerin psikolojik iyi oluş puanlarının ilçe ve köy gibi kırsal kesime göre daha yüksek olduğu sonucu şehir merkezindeki imkânların bolluğu ve çeşitliliğine bağlanabilir. Bu çerçevede kırsal kesimin yaşam standartları ile ilgili imkânların iyileştirilmesinin bu kesimin psikolojik iyi oluşuna olumlu katkılar sunacağı söylenebilir.

3. Yaşamın büyük çoğunluğunun geçirildiği yerleşim yeri açısından kırsaldan şehir merkezine gidildikçe muhafazakâr yaşam tarzı puanlarında da bir artış olduğu sonucu göz önünde bulundurularak kırsalın muhafazakârlığının psikolojik yordayıcılarının araştırılması kavramın sosyolojik ve psikolojik analizine daha bir katkı sağlayabilir.

5.3.2. Araştırmacılara öneriler

1. Muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluş arasındaki bağıntı daha geniş bir yaş aralığında incelenebilir.
2. Muhafazakâr yaşam tarzının psikolojik ve sosyolojik yordayıcıları bir başka araştırmanın konusu olabilir.
3. Bu kapsamda muhafazakâr yaşam tarzı ile ilgili deneysel çalışmalar yapılabilir.
4. Türkiye'deki muhafazakâr yaşam tarzı karşı kültürler açısından ele alınıp konunun psikolojik analizi yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acaboğa, A. (2007). *Din-mutluluk ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Adler, A. (2000). *Bireysel psikoloji*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Akarsu, B. (1997). *Mutluluk ahlakı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Akbaba S. (1994). *Grupla psikolojik danışmanın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s.15.
- Akdoğan, Y. (2003). *Muhafazakâr demokrasi*. Ankara: Ak Parti Yayını.
- Akgül, M. (2004). Yaşlılık ve dindarlık; dindarlık, hayattan zevk alma ve mutluluk ilişkisi (Konya huzurevi örneği). *Dini Araştırmalar*, 7 (9),19- 56.
- Akgün, H. (2003). *Modernitenin ahlak krizi*, Web: www.mescere.net adresinden 04 Mayıs 2011'de alınmıştır.
- Akın, A. (2009). *Akılci duygusal davranışçı terapi (SDDT) odaklı grupla psikolojik danışmanın psikolojik iyi olma ve öz-duyarlılık üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Akkaş, H. H. (2000). *İngiliz muhafazakâr siyasal düşüncesi ve Edmund Burke*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Akkır, R.(2006). *Türkiye'de din ve muhafazakârlık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Ardalı, C. ve Erten, Y. (1999). *Psikanalizden dinamik psikoterapilere*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aristoteles. (1997). *Nikomakhos'a etik*. (Çev. Saffet Babür), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Aşkın, M.(1997). *Psikopatoloji*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Aydemir, R. (2008). *Dindarlık ve mutluluk ilişkisi; ilk yetişkinlik dönemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Aydın, M. S. (1991). *Tanrı ahlak ilişkisi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

- Aydın, M. S. (1984). *İbn-i Sina'da ahlak ve insanın mutluluğu*. Cevher Neisbe Sultan Anısına Düzenlenen İbn-i Sina Kongresi Tebliğleri, Kayseri.
- Ayverdi, İ. (2005). *Misali büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Baetz, M. (2006). How spiritual values and worship attendance relate to psychiatric disorders in the canadian population. *Canadian Journal of Psychiatry*. September,51(10), 657-661.
- Bahadır A. (2000). Psikoterapide yeni bir yaklaşım: logoterapi ve Victor Frankl. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 9 Cilt 9*.
- Beneton, P. (1999). *Muhafazakârlık* (Çev. C. Akalın). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bezirci, A. (1997). *Varolusçuluk*. Ankara: Say Yayınları.
- Bıdık, D. (2007). *Türkiye'de muhafazakârlık ve liberalizm*. Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Bircan, H. H. (2001). *İslam felsefesinde mutluluk*. İstanbul: Z Yayınları.
- Bora, T. (1998). *Türk sağıının üç hali milliyetçilik, muhafazakârlık, İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bottomore, T., Nisbet R. (2006). *Sosyolojik çözümlemenin tarihi*. (Çev. M. Tunçay). İstanbul: Kırmızı Yayınları, Cilt-I.
- Bradburn, N.(1969). *The structure of psychological well-being*. Chicago: Aldine.
- Breger, L. (2001). *Freud; görüntünün ortasındaki karanlık*. (Çev. Aslı Biçen), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Cenkseven, F. (2004). *Üniversite öğrencilerin öznel ve psikolojik iyi olmanın yordayıcılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Chang, E.C., D'zurilla, T.J. and Sana, L.J. (2007). Social problem solving as a mediator of the link between stress and psychological well-being in middle-adulthood. *Cognitive Therapy And Research Published Online*, (12) 6, 127-138.
- Cooper, H., Okamura, L. and Mcneil, P. (1995b). Situation and personality correlates of psychological well-being: social activity and personal control. *Journal of Research in Personality*, 29, 395-417.
- Corey, G. (2005). *Psikolojik danışma, psikoterapi, kuram ve uygulamaları*. Ankara: MentisYayınları.

- Cristhopher, J. C. (1999). Situating psychological well-being: exploring the cultural roots of its theory and research. *Journal of Counseling & Development, 77*,(2), 141-152.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve davranış*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çaha, Ömer. (2004). *Muhafazakâr düşüncede toplum*. Uluslar arası ve Muhafazakârlık Sempozyumu, İstanbul: Camev Yayınları.
- Çaha, Ö. (2001). *Dört akım, dört siyaset*. İstanbul: Zaman Kitap.
- Çetin, Halis. (2005). Ezelden ebede; kadim bilgeliğin kutsal yolculuğu; gelenek. *Muhafazakâr Düşünce, 3*, 152-171.
- Çiğdem, A. (1997). Muhafazakârlık üzerine: *Toplum ve Bilim 74*, 32-51.
- Daaleman, T. P. (1999). Belief and subjective well-being in outpatient. *Journal of Religion and Health, 38*, 3.
- Deneve, K.M., Cooper, H. (1998). The happy personality: a meta-analysis of personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin, 124*,(2), 197-229.
- Deniz, M.E., Hamarta, E., Arslan, C. Ve Başçiftçi, F. (2007, Eylül). *Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu, umutsuzluk ve akademik başarılarının problem çözme yaklaşımları açısından incelenmesi*. 16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde sunulan bildiri, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Tokat.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin, 95*, (3), 542-575.
- Diener, E., Sandvik, E., Seidlitz, L., Diener, M. (1993), The relationship between income and subjective well-being: relative or absolute? *Social Indicators Research, 28*, 195-223.
- Dierendonck, D. V., (2005). The construct validity of ryff's scales of psychological well-being and its extension with spiritual well-being. *Personality and Individual Differences, 36*, 629-643.
- Doğan, M. (1997). *Duanın psikolojik ve psikoterapötik etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Doğan, O., Kocacık, F. (2006). Ruh sağlığı ve bozukluklarının sosyolojisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 7*, 109-120.
- Doğan, T. (2004). *Üniversite öğrencilerinin iyilik halinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Dönmez, S. (1995). *Karl Jaspers'da Tanrı fikri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ekşi, H. (2001). *Başa çıkma, dinî başa çıkma ve ruh sağlığı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Erdem, H. H. (1998). Karl Jaspres'da insan problemi. *Felsefe Dünyası*, Sayı: 37, 2003/1 Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, Mustafa. (2004). *Muhafazakârlık ana temalar*. Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu, Ankara: Camev Yayıncılık.
- Ersevim, İ. (1997). *Freud ve psikanalizin temel ilkeleri*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Erten, Y. (2004). *Psikanalizin öteki yüzü*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Ewen, R. B. (2003), *An introduction to theories of personality*. (Third Edition), Lawrence Erlbaum Associates, Inc. , Usa.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1987). *Nietzsche: eylem ödevi*. İstanbul: Broy Yayınevi.
- Fabricatore, A. N., Handal P. J. and Fenzel. L.M. (2000). Personal spirituality as a moderator of the relationship between stressors and subjective well-being. *Journal of Psychology and Theology*, 28, (3), 221-229.
- Foulquie, P. (1991). *Varoluşçuluk L'existentialisme*. (Çev. Yakup Şahan). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Frankl, V.(1997). *İnsanın anlam arayışı*. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- French, S. ve Joseph, S. (1999). Religiosity and its association with happiness, purpose and self-actualization. *Mental Health, Religion and Culture*, 5, (2),120.
- Friedman, M. (1997). Mordechai rotenberg's dia-logo therapy: a new approach to dialogical psychotherapy. *Journal of Psychology and Judaism*, 21, (3) 243-254.
- Froh, J.J., Sefick, W.J. and Emmons R.A. (2008). counting blessings in early adolescents: an experimental study of gratitude and subjective well-being. *Journal of School Psychology*, 46, (2), 213-233.
- Fujita, F., Diener, E. and Sandvik, E. (1991). Gender differences in negative affect and well- being: the case for emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 427-434.
- Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Genia. V., Cooke. B. A. (1998) Women at midlife: spiritual maturity and life satisfaction. *Journal of Religion and Health*, 37, (2),115-124.

- Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gökberk, M. (1996). *Felsefe tarihi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gülaçtı, F. (2009). *Sosyal beceri eğitime yönelik programın üniversite öğrencilerinin, sosyal beceri, öznel ve psikolojik iyi olma düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Güngörmez, B. (2003). Muhafazakârlığın sosyolog havarisi: Robert Nisbet. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi* (25).
- Güngörmez, B. (2004). Muhafazakâr paradigma: dogma ve önyargı. *Muhafazakâr Düşünce* (1), 11-32.
- Gürel, N. A. (2009). *Düşünme stilleri ve cinsiyetin psikolojik iyi olma hali üzerine etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hallahmi, B. B. ve Argyle, M. (2000). Dindarlığın Etkileri I. (Çev. Adem Şahin). *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, 453-472.
- Hampsher, Monk ve Lain. (2004). *Modern siyasal düşünce tarihi. Hobbes'tan Marx'a büyük siyasal düşünürler*. (Çev. S. Ümit Arat). İstanbul: Say Yayınları.
- Harries, O. (2004). Muhafazakârlığın anlamı. (Çev. M. Boşnak), *Liberal Düşünce* (34), 91-100.
- Harrington, R., Loffredo, D. A. (2001). The relationship between life satisfaction, selfconsciousness, and the myers-briggs type inventory dimensions. *The Journal of Psychology*, 135, (4), 439-450.
- Hayta, A. (2002). *İbadetler ve ruh sağlığı; gençlik, din ve değerler psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Helvacı, A. (2004). Muhafazakâr duruştan demokratik tavra anakronik bir yolculuk. *Muhafazakâr Düşünce* (2), 193-206.
- Hemenover, S. H. (2003). The good, the bad, and the healthy: impacts of emotional disclosure of trauma on resilient self-concept and psychological distresses. *Society for Personality and Social Psychology*, 23, (10), 1236-1244.
- Hills, P., Argyle, M. (1998). Positive moods derived from leisure and their relationships to happiness and personality. *Personality and Individual Differences*, 25, 523-535.
- Hintikka, J. (2001). Religious attendance and life satisfaction in the finnish general population. *Journal of Psychology and Theology*, 29, (2), 158-164.

- Hong, S. M. and Giannakopoulos E. (1994). The relationship of satisfaction with life to personality characteristics. *The Journal of Psychology*, 128, (5), 547-558.
- İbn-i Sînâ, (2005). *İşaretler ve tembihler*, (Çev. Ali Durusoy, Muhittin Macit, Ekrem Demirli). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- İrem, N. (2004). Cumhuriyetçi muhafazakârlık, seferber edici modernlik ve diğer batı düşünceleri. *Ankara Üniversitesi SFB Dergisi* 57 (2).
- James, A., & Wells, A. (2003). Religion and mental health: toward a cognitivebehavioral framework. *British Journal of Health Psychology*, 8, 359-376.
- Kahn, J. H., Hessling, R. M. and Russell, D. W. (2003). Social support, health, and wellbeing among the elderly: what is the role of negative affectivity? *Personality And Individual Differences*, 35, (1), 5-17.
- Kalafat, S. (1996). *Depresyon ve mutlulukta otomatik düşüncelerin rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Karahan, F. ve Sardoğan, M.(1994). *Psikolojik danışma kuramları*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Kayıklık, H. (2000). *Dini yaşayış biçimleri: psikolojik temelleri açısından bir değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kennedy, Garry J. vd. (1996). "The relation of religious preference and practice to depressive symptoms among 1,855 older adults. *Journal of Gerontology*. 51, (6), 301-308.
- Kernberg, O. (1999). *Sınır durumlar ve patolojik narsizm*. (Çev. Mustafa Atakay), Ankara: Metis Yayınları.
- Keyes, C. L., M., Shmotkin, D. and Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: the empirical encounter of two traditions", *Journal of Personality & Social Psychology*, 82, (6), 1007-1023.
- Kılıççı, Y. (1992). *Okulda ruh sağlığı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Kinnier, R. T. (1997). *What does it mean to be psychologically healthy? Introduction to The Counseling Profession*, (Second Edition), Allyn And Bacon, Usa, 48-63.
- Kirk, R. (2005). Süreklilik ve değişim. (Çev. F. Çakır). *Muhafazakâr Düşünce* 5, 11-26.

- Koç, M. (2002). Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- (2004). Yaşlılık döneminde ölüm ötesi psikolojisi üzerine bir alan araştırması. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, (1), 203- 228.
- Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeyinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutluer, İ. (1989). *İslam felsefesi tarihinde ahlak ilminin teşekkülü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.
- Kuzucu, Y. (2006). *Duyguları fark etmeye ve ifade etmeye yönelik bir psikoeğitim programının, üniversite öğrencilerinin duygusal farkındalık, düzeylerine duyguları ifade etme eğilimlerine, psikolojik ve öznel iyi oluşlarına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lent, R. (2004). Toward a unifying theoretical and practical perspective on well-being and psychosocial adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 51, (4), 482-509.
- Maier, E. H., Lachman, M.E. (2000). Consequences of early parental loss and separation for health and well-being in midlife. *International Journal of Behavioral Development*, 24, (2), 183-189.
- MEB, (1996). *Örnekleriyle Türkçe sözlük*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Meriç, C. (1995). *Bu ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mills, R. J., Grasmick. H. G. (1992). The effects of gender, family satisfaction and economic strain on psychological well-being. *Family Relations*, 41, (4), 440-446.
- Moller, C. (1994). *Önce insan*. İstanbul: Time Manager International.
- Myers, J. E., Sweeney T. J. ve Witmer J. M. (2000). The whell of wellness counseling of wellness: a holistic model for treatment planning”, *Journal of Counseling & Development*, 78, 251-266.
- Myers, J. E., Sweeney T. J., ve Witmer J. M. (2004). *İyilik hali / Wellness çalışma kitabı*, (Çev. Fidan Korkut), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Nelson-Jones, R. (1982). *Danışma psikolojisi kuramları*, (Edt. Akkoyun F.), Cassell Educational Limited.

- Nisbet R. (2006). *Muhafazakârlık düş ve gerçek* (Çev. B.B. Özipek ve K. Bülbül) Ankara: Kadim Yayınları.
- Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Öğün, S. S. (1997). Türk muhafazakârlığının kültür kökenleri ve Peyami Safa'nın muhafazakâr yanılığısı. *Toplum ve Bilim* 7, 102 – 154.
- Özen, Ö. (2005). *Ergenlerin öznel iyi oluş düzeyler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özen, Y. ve Gülaçtı, F. (2006). *Grupla psikolojik danışmada çağdaş yaklaşımlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özgen, M.K. (1987). *Farabi'de mutluluk ve ahlak ilişkisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Özipek, B. B. (2004). *Muhafazakârlık: akıl, toplum, siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- (2004). Muhafazakârlık, devrim ve Türkiye. (Edt. A. Çiğdem), *Muhafazakârlık*.
- (2007). Muhafazakârlık Nedir. *Köprü Dergisi*, (Sayı: 97).
- Özpolat A. (2005). *Neo-psikanaliz bağlamında bir tasavvuf hikâyesinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Öztürk, O. (1997). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Özü, Ö. (2010). *Bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı stresle başa çıkma becerileri eğitim programının iş görenlerin stres, kaygı ve iyilik hali düzeylerine etkisi: Karşıyaka Vergi Dairesi örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Quakeshott, M. (2004). Muhafazakâr olmak üzerine. (Çev. L. Şeyrek), *Muhafazakâr Düşünce* 1,55 – 78.
- Rafanelli, C. , Park, S.K., Ruini, C., Ottolini, F., Cazzaro, M. and Fava, G.A. (2000). Rating well-being and distress, *Stress Medicine*, 16, 55-61.
- Russell, B. (2001). *Batı felsefesi tarihi; Aydınlanma çağı*. (Çev : Erol Esensoy). İzmir: İlya Yayınları.
- Ryan, R. M., Deci, E. L. (2000) Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, (1), 68-78.

- (2001). On happiness and human potentials: a review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166.
- Ryff C.D., Magee, J.W., Kling, C.K. and Wing, H.E. (1999). Forging macro-micro linkages in the study of psychological well-being. *The Self and Society in Aging Processes*, (Ed. Ryff C.D., Magee, J.W.), Springer Publishing Company, New York, 247-278.
- (1989a). Happiness is everything, or is it? explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, (6), 1069-1081.
- (1989b). Beyond ponce de leon and life satisfaction: new directions in quest of successful ageing. *International Journal of Behavioral Development*, 12, (1), 35-55.
- (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions In Psychological Science*, 4, (4), 99-104.
- (1996). Psychological well-being: meaning, measurement, and implications for psychotherapy research. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65, 14-23.
- (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727.
- (1989). Happiness is everything, or is it? explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, (6), 1069-1081.
- (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, 4, (4), 99-104.
- (1997). Experience and well-being: explorations on domains of life and how they matter. *International Journal of Behavioral Development*, 20, (2), 193-206.
- (1994). My children and me: midlife evaluations of grown children and self. *Psychology and Aging*, 9, 195-205.
- (2000). Interpersonal flourishing: a positive health agenda for the new millennium. *Personality and Social Psychological Review*, 4, (1), 30-44.
- Samuk F., Erkal M. (1989). *Muhafazakârhk nedir, ne değildir?* İstanbul: Özal Matbaası.
- Schmutte, P.S., Ryff, C.D. (1997). Personality and well-being: reexamining methods and meanings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, (3), 549-559.
- Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2007). *Modern psikoloji tarihi*, (Çev. Y. Aslay). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Segrin, C., Taylor, M. (2007). Positive interpersonal relationships mediate the association between social skills and psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, 43, 637–646.
- September, A.N., Mccarrey, M., Baranowsky, A., Parent, C. and Schindler, D. (2001). The relation between well-being, imposter feelings, and gender role orientation among canadian university students. *Journal of Social Psychology*, 141, (2), 218-232.
- Shek, D.T.L. (1999). Parenting characteristics and adolescent psychological well-being: a longitudinal study in a chinese context genetic. *Social and General Psychology Monographs*, 125, (1), 27-55.
- Shmotkin, D. (1990). Subjective well-being as a function of age and gender: a multivariate look for differentiated trends. *Social Indicators Research*, 23, 201-230.
- Springer, K.W., Hauser, R.M. and Freese, J. (2006). Bad news indeed for ryff's six-factor model of well-bein. *Social Science Research*, 35, 1120–1131.
- Stone L. B. Nisbet R. (2000). *Communitarian Traditionalist*, Wilmington: Isı Books.
- Şengül, F. (2007). *Dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Öğün S. S. (2009). Türk muhafazakârlığı'nın kültürel politik kökleri. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık Cilt 5*, 562.
- Taş O. (2006). *İbn-i Sina'nın ahlak felsefesinde mutluluk*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Taşkın, Y. (2004). *Reaksiyonerlik: muhafazakarlığın uslanmaz çocuğu*. (Ed. A.Çiğdem), Muhafazakârlık (ss. 187-191), İstanbul: İletişim.
- Terzi, S. (2005). *Öznel iyi olmaya ilişkin psikolojik dayanıklılık modeli*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Timuçin, A. (2001). *Düşünce tarihi*. Cilt.3, İstanbul: Bulut Yayınları.
- Timur, M. S. (2008). *Boşanma sürecinde olan ve olmayan evli bireylerin iyi oluş düzeylerini etkileyen faktörlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tura S. (2000). *Günümüzde psikoterapi*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Tuzgöl Dost, M. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuzgöl Dost, M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, (22), 132-143.
- Vural, M. (2003a). Gelenek ve dinlerin aşkın birliği. *Doğu-Batı Dergisi* (Sayı: 25).
- (2003b). *Siyaset felsefesi açısından muhafazakârlık*. Ankara: Elis Yayınları.
- Waterman, A.S. (1993). Two conceptions of happiness: contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality And Social Psychology*, 64, 678-691.
- Wilson, M.S., Peterson. W.G. (1988). Life satisfaction among young adults from rural families. *Family Relations*, 37, 84- 91.
- Yanbastı, G. (1996). *Kişilik Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-kırk yaşlar arası kişilerde dinî hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din, psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yetim, Ü. (1991). *Kişisel projelerin organizasyonu ve örüntüsü açısından yaşam doyumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yetim, Ü. (2001). *Toplumdan bireye mutluluk resimleri*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yıldız, H., 1997. *Kur'an'da mutluluk*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, A. (2001). *Çağdaş siyasal akımlar*. Ankara: Vadi Yay.
- Yüksel T. (2004). *Muhafazakâr bir proje olarak türk islam sentez; Modern Türkiye'de siyasi düşünce*. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:5, 382-401.

EKLER**EK-1. PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ:**

Aşağıda kendiniz ve yaşamınız hakkında hissettiklerinizle ilgili bir dizi ifade yer almaktadır. Lütfen doğru veya yanlış cevap olmadığını unutmayınız.

Her bir cümleye katılma ya da katılmama durumunuzu en iyi şekilde gösteren numarayı işaretleyiniz.						
	Hiç katılmıyorum	Biraz katılmıyorum	Çok az katılmıyorum	Çok az katılıyorum	Biraz katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1. İnsanların çoğu beni sevgi dolu ve şefkatli biri olarak görür.	1	2	3	4	5	6
2. Bazen etrafımdaki insanlara daha fazla benzemek için düşünce ve davranış tarzımı değiştiririm.	1	2	3	4	5	6
3. Genellikle yaşadığım durumlardan sorumlu olduğumu hissedirim.	1	2	3	4	5	6
4. Ufkumu genişletecek aktivitelerle ilgilenmiyorum.	1	2	3	4	5	6
5. Geçmişte yaptıklarımı ve gelecekte yapacaklarımı düşündüğümde kendimi iyi hissedirim.	1	2	3	4	5	6
6. Yaşamımı gözden geçirdiğimde, yaşamımdaki olayların sonuçlanış şekline memnunluk duyarım.	1	2	3	4	5	6
7. Yakın arkadaşlıkları devam ettirmek benim için zor ve başarısızlıkla sonuçlanan bir süreçtir.	1	2	3	4	5	6
8. Bir çok insanın görüşlerinin tersi olduğu zaman bile görüşlerimi ifade etmekten korkmam.	1	2	3	4	5	6
9. Günlük yaşamın talepleri karşısında genellikle kendimi mutsuz hissedirim.	1	2	3	4	5	6
10. Genellikle her geçen gün kendimle ilgili daha fazla şey öğrendiğimi hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
11. İçinde bulunduğum günü yaşarım ve geleceği gerçekten düşünmem.	1	2	3	4	5	6
12. Genellikle kendimi güvenli ve olumlu hissedirim.	1	2	3	4	5	6
13. Sorunlarımı paylaşabileceğim az sayıda yakın arkadaşım olmasından dolayı çoğunlukla kendimi yalnız hissedirim.	1	2	3	4	5	6
14. Kararlarım genellikle başkalarının kararlarından etkilenmez.	1	2	3	4	5	6
15. Etrafımdaki insanlarla ve içinde bulunduğum toplumla çok uyumlu değilimdir.	1	2	3	4	5	6
16. Yeni şeyleri denemekten hoşlanan biriyim.	1	2	3	4	5	6
17. Gelecek bana hemen hemen her zaman problemler getireceğinden içinde yaşadığım ana odaklanmayı tercih ederim.	1	2	3	4	5	6
18. Tanıdığım birçok kişinin yaşamdan benim elde ettiğimden daha çok şey elde ettiğini hissedirim.	1	2	3	4	5	6
19. Aile üyeleri ya da arkadaşlarla kişisel ve karşılıklı konuşmalar yapmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5	6
20. Diğer insanların benimle ilgili düşünceleri hakkında endişe duyarım.	1	2	3	4	5	6
21. Günlük yaşamımdaki sorumlulukların çoğunun üstesinden gelmekte oldukça başarılıyım.	1	2	3	4	5	6
22. Yaptığım şeylerde yeni yolları denemeyi istemem. Yaşamım bu şekilde	1	2	3	4	5	6

güzelidir.						
23. Yaşamımın yönünü ve amacımı belirledim.	1	2	3	4	5	6
24. Fırsat olursa kendimle ilgili değiştirmeyi düşündüğüm bir çok şey var.	1	2	3	4	5	6
25. Yakın arkadaşlarım problemleri hakkında benimle konuştuklarında iyi bir dinleyici olmak benim için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
26. Benim için kendi mutluluğum başkalarının beni onaylayıp onaylamamasından daha önemlidir.	1	2	3	4	5	6
27. Sık sık sorumluluklarımın altında ezildiğimi hissedirim.	1	2	3	4	5	6
28. Kendim ve yaşam hakkındaki düşüncelerime meydan okuyan yeni deneyimler yaşamamın önemli olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5	6
29. Günlük etkinliklerim bana sık sık dikkate değmez ve önemsiz gibi görünür.	1	2	3	4	5	6
30. Kişiliğimin pek çok yönünden hoşlanırım.	1	2	3	4	5	6
31. Konuşmaya ihtiyacım olduğunda çevremde beni dinlemek isteyen çok insan yoktur.	1	2	3	4	5	6
32. Güçlü fikirleri olan insanlardan etkilenmeye yatkınım.	1	2	3	4	5	6
33. Yaşadığım durumdan mutsuz olsaydım, onu değiştirmek için etkili önlemler alırdım.	1	2	3	4	5	6
34. Bir birey olarak yıllardır gerçekten ilerleme kaydetmediğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6
35. Yaşamda başarmaya çalıştığım şeylerle ilgili olarak akılcı davranma yetisine sahip değilim.	1	2	3	4	5	6
36. Geçmişte bazı hatalar yaptım, ancak herşeyin olabilecek en iyi şekilde sonuçlandığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6
37. Arkadaşlıklarımın çok şey öğrendiğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6
38. İnsanlar bana yapmak istemediğim şeyleri nadiren yaptırabilirler.	1	2	3	4	5	6
39. Bireysel ve mali işlerimi yürütmede genellikle başarılıyım.	1	2	3	4	5	6
40. Bence insan her yaşta olgunlaşmaya ve gelişmeye devam edebilir.	1	2	3	4	5	6
41. Eskiden kendim için amaçlar koyardım, fakat şimdi bu zaman kaybı gibi görünüyor.	1	2	3	4	5	6
42. Bir çok yönden yaşamımdaki kazançlarıma ilişkin hayal kırıklığı hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
43. Diğer insanların çoğunun benden daha fazla arkadaşı olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6
44. Benim için başkalarıyla uyum sağlamak ilkelerimle tek başına ayakta durmaktan daha önemlidir.	1	2	3	4	5	6
45. Hergün yapmak zorunda olduğum şeylere yetişemem bende gerginlik yaratır.	1	2	3	4	5	6
46. Zamanla, beni daha güçlü ve yetenekli kılan bir yaşam anlayışına sahip oldum.	1	2	3	4	5	6
47. Gelecek için planlar yapmaktan ve onları gerçekleştirmeye çalışmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5	6
48. Bir çok açıdan kim olduğumla ve sürdürdüğüm yaşamla gurur duyarım.	1	2	3	4	5	6
49. İnsanlar beni zamanını başkalarıyla paylaşmada istekli, verici bir kişi olarak tanımlarlar.	1	2	3	4	5	6
50. Genel fikirlere ters düşse bile kendi görüşlerime güvenirim.	1	2	3	4	5	6
51. Yapılması gerekenleri yapabilmek için zamanımı planlama konusunda başarılıyım.	1	2	3	4	5	6
52. Zamanla bir birey olarak çok geliştiğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6
53. Kendim için yaptığım planları gerçekleştirmede etkinimdir.	1	2	3	4	5	6
54. Bir çok insanın yaşam biçimine imrenirim.	1	2	3	4	5	6

55. Başkalarıyla çok sıcak ve güvenli ilişkilerim olmadı.	1	2	3	4	5	6
56. Tartışmalı konularla ilgili düşüncelerimi ifade etmek benim için güçtür.	1	2	3	4	5	6
57. Günlük yaşamım hareketlidir, fakat herşeye yetişmek bana mutluluk verir.	1	2	3	4	5	6
58. Daha önceden alıştığım tarzdan farklı olan ve değişmemi gerektiren yeni durumlarda bulunmaktan hoşlanmam.	1	2	3	4	5	6
59. Bazı insanlar yaşamları boyunca amaçsız gezinirler, fakat ben onlardan biri değilim.	1	2	3	4	5	6
60. Kendime ilişkin düşüncelerim muhtemelen çoğu insanın kendisi hakkında hissettiği kadar olumlu değildir.	1	2	3	4	5	6
61. Arkadaşlıklar konusunda kendimi genellikle dışardan bakan birisiymiş gibi hissederim.	1	2	3	4	5	6
62. Eğer ailem veya arkadaşlarım kararlarımı katılmıyorsa genellikle fikrimi değiştiririm.	1	2	3	4	5	6
63. Günlük yaşam aktivitelerimi planlamayı denediğim zaman hüsrana uğrarım, çünkü yapmayı tasarladığım şeyleri asla tamamlayamam.	1	2	3	4	5	6
64. Benim için yaşam devam eden bir öğrenme, değişme ve büyüme sürecidir.	1	2	3	4	5	6
65. Bazen kendimi yaşamda yapılabilecek her şeyi yapmış gibi hissederim.	1	2	3	4	5	6
66. Çoğu sabah, yaşam tarzım konusunda umutsuzluk duygusuyla uyanırım.	1	2	3	4	5	6
67. Arkadaşlarıma güvenebileceğimi biliyorum, onlar da bana güvenebileceklerini bilirler.	1	2	3	4	5	6
68. Belirli bir biçimde düşünmemi veya davranmamı gerektirecek sosyal baskılara boyun eğen biri değilim.	1	2	3	4	5	6
69. İhtiyacım olan etkinlik ve ilişkileri bulma çabalarımında oldukça başarılıyım.	1	2	3	4	5	6
70. Yıllar geçtikçe görüşlerimin nasıl değiştiğini ve olgunlaştığını görmekten hoşlanırım.	1	2	3	4	5	6
71. Yaşamdaki amaçlarım benim için hayal kırıklığı yaratmaktan çok doyum kaynağı olmuştur.	1	2	3	4	5	6
72. Geçmişim iniş çıkışlarla doludur, fakat genellikle geçmişimi değiştirmeyi istemem.	1	2	3	4	5	6
73. Başkalarıyla konuşurken onlara gerçekten açılmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5	6
74. Yaşamımda yaptığım seçimlerin başkaları tarafından nasıl değerlendirildiğini önemserim.	1	2	3	4	5	6
75. Yaşamımı beni tatmin edecek biçimde düzenlemekte zorlanırım.	1	2	3	4	5	6
76. Yaşamımda büyük gelişmeler ya da değişiklikler yapmayı denemekten uzun zaman önce vazgeçtim.	1	2	3	4	5	6
77. Yaşamda neyi başardığımı düşünmeyi doyum verici bulurum.	1	2	3	4	5	6
78. Kendimi arkadaşlarım ve tanıdıklarım ile karşılaştırdığımda kim olduğumla ilgili olarak kendimi iyi hissederim.	1	2	3	4	5	6
79. Ben ve arkadaşlarım sorunlarımızı birbirimizle paylaşıyoruz.	1	2	3	4	5	6
80. Kendimi başkalarının önem verdiği değerlerle değil, kendi önem verdiğim şeylerle değerlendiririm.	1	2	3	4	5	6
81. Zevklerime uygun bir ev ve yaşam tarzı oluşturabildim.	1	2	3	4	5	6
82. Bence “Yaşlı bir köpeğe yeni numaralar öğretilemez” özdeyişi doğrudur.	1	2	3	4	5	6
83. Bir sonuç değerlendirmesi yaptığımda, yaşamımda çok fazla kazançlarım olduğundan emin değilim.	1	2	3	4	5	6
84. Herkesin zayıf olduğu yönler vardır, fakat benim payıma daha fazlası düşmüş gibi görünüyor.	1	2	3	4	5	6

EK-2. MUHAFAZAKÂR YAŞAM TARZI ÖLÇEĞİ

Madde No	Her bir cümleye katılma ya da katılmama durumunuzu en iyi şekilde gösteren numarayı işaretleyiniz.					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Geleneklerimize ters düşse de birçok yeniliği kabul ederim.	1	2	3	4	5
2	Son yıllarda kültürümüze en büyük zarar yabancı ülkelerden geldi.	1	2	3	4	5
3	Nefsime terbiye etmek için ramazan dışındaki aylarda da oruç tutarım.	1	2	3	4	5
4	"Büyüklerimiz dururken bize laf düşmez" sözünün özgürlüğümü kısıtladığını düşünürüm	1	2	3	4	5
5	Benim için hiçbirşey Allah'a ibadet etmekten daha önemli değildir.	1	2	3	4	5
6	Düşük bel pantolon giymeyi kültürümüze ters buluyorum.	1	2	3	4	5
7	Ahlaki bir hayat yaşadığım sürece neye inandığım çok da önemli değildir.	1	2	3	4	5
8	Aşırı yiyip içip eğlenmenin nefis terbiyeme zarar verdiğini düşünürüm	1	2	3	4	5
9	Bizden farklı olan yabancı ülkelerle yakın ilişkiler kurmak ülkemiz için tehlikelidir.	1	2	3	4	5
10	Çocuklara ailelerine karşı itaatsizlikten dolayı ceza verilmemeli	1	2	3	4	5
11	Dini kurallara göre yaşamak her insanın görevidir.	1	2	3	4	5
12	Yöresel kıyafetleri kendi özümde daha yakın bulurum.	1	2	3	4	5
13	Dindar olmak için dini görevlerin yerine getirilmesi şart değildir.	1	2	3	4	5
14	Ahlaki yapımız batılı ülkelerin ahlaki yapısından daha üstündür.	1	2	3	4	5
15	İnsan, nefesine hoş gelen şeylerden uzak durmalı	1	2	3	4	5
16	Büyüklerin önünde bacak bacak üstüne atmadan rahatsızlık duymam.	1	2	3	4	5
17	Karar verirken öncelikle Allah'ın rızasını gözetirim.	1	2	3	4	5
18	Yabancı film-diziler kültürümüze zarar vermektedir	1	2	3	4	5
19	Bir topluluğa girdiğimde "merhaba" demek yerine "selamünaleyküm" demeyi tercih ederim	1	2	3	4	5
20	İnsanların cinsel fantaziler kurması normal bir durumdur.	1	2	3	4	5
21	Batılı ülkeler dini inançlarımızdan dolayı ülkemizi Avrupa Birliği'ne almaz	1	2	3	4	5
22	Genç kız ve erkeklerin nikah olmadan evde yalnız kalmaları uygun değildir.	1	2	3	4	5
23	Çocuklar anne-babanın rızası olmadan bir şey yapmamalı	1	2	3	4	5
24	Her şeyi dini kurallara göre yapmak gelişmeyi engeller.	1	2	3	4	5
25	"Eski köye yeni adet getirilmez" atasözünü doğru bulurum.	1	2	3	4	5
26	Yabancı ülkelerin ahlaki ve sosyal değerlerini almak kültürümüze zarar verir.	1	2	3	4	5
27	Kadın tesettür kurallarına uygun giyinmelidir.	1	2	3	4	5
28	Eğlenceye düşkün bir insanım.	1	2	3	4	5
29	İnsan tek başına çaresiz ve zavallı bir varlıktır.	1	2	3	4	5
30	İnancım gereği zevk ve eğlenceye vakit ayırmada ölçülü davranırım.	1	2	3	4	5
31	Hayata karşı tutumlarımın temelinde dini inançlarım vardır.	1	2	3	4	5
32	Yabancı ülkelerin çoğu bize dosttur.	1	2	3	4	5
33	Çocuk anne-babasının istekleri doğrultusunda hareket etmeye kendini zorunlu hissetmeli.	1	2	3	4	5
34	Arzu ve isteklerimde ölçülü davranırım.	1	2	3	4	5
35	İnsanların sorunlarının temel kaynağı dini sorumluluklarını yerine	1	2	3	4	5

	getirmemeleridir.					
36	Yılbaşını kutlarım	1	2	3	4	5
37	Sıkı bir disiplin ve aileye itaat gençliğin en çok ihtiyacı olan şeydir.	1	2	3	4	5
38	Avrupa Birliğine üye olursak aile yapımız çöker.	1	2	3	4	5
39	Alkol kullanmak bana keyif verir.	1	2	3	4	5
40	Anne-babanın çocuklarını dini gerekleri yerine getirmeleri konusunda zorlama hakkı vardır.	1	2	3	4	5
41	Dini inanç ve ibadetler insanı belalardan korur.	1	2	3	4	5
42	Yeni ve alışılmamış durumlara uyarlanmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
43	Nefsimi terbiye etmek için dua ve ibadet ederim.	1	2	3	4	5
44	Coca cola gibi yabancı sermayeye para kazandırmak istemem	1	2	3	4	5
45	Çağdaşlaşmak için her yönüyle batılı ülkeleri örnek almamız gerekir	1	2	3	4	5
46	Klasik batı müziğinden hoşlanmam.	1	2	3	4	5
47	Erkek kulağına küpe takmaz	1	2	3	4	5
48	Tv izlerken öpüşme sahnelerinden rahatsız olmam.	1	2	3	4	5
49	Dini gerekleri yerine getiririm	1	2	3	4	5
50	İnsan kendini, geleneklerine uygun hareket etmek zorunda hissetmeli.	1	2	3	4	5

EK-3. BİLGİ FORMU**Sayın Katılımcı;**

Bilimsel bir araştırma (Doktora tez çalışması) için hazırlanan bu anketteki soruları cevaplarken; yalnızca kendinize ait olan görüş ve eğilimlerinizi esas almanızı ve başka hiçbir etki altında kalmadan ya da yersiz bir takım endişelere kapılmadan sorulara içtenlikle cevap vermenizi ümit ediyoruz. Dolayısıyla bütün soruları dikkatle okuyarak seçeneklerden görüşlerinize **en uygun olan ifadeyi** işaretleyiniz. Lütfen **hiç bir soruyu cevapsız** bırakmayınız.

Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacağından ve toplu olarak değerlendirileceğinden anket formuna **isim, soy isim veya herhangi bir kimlik bilgisi yazmanıza gerek yoktur.**

Vermiş olduğunuz desteğe şimdiden teşekkür eder yaşamınızın bundan sonraki bölümünde başarılar dileriz.

İsa Yücel İŞGÖR
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Doktora Öğrencisi

1) Yaş.....

2) Cinsiyetiniz: Kız () Erkek ()

3) Fakülteniz?.....

4) Kaçınıcı Sınıf?

() 1 () 2 () 3 () 4 () 5 () 6

5) Memleketiniz?

İl..... İlçe..... Köy.....

6) Memleketiniz Hangi Bölgede?

- () Marmara Bölgesi
() Ege Bölgesi
() Akdeniz Bölgesi
() İç Anadolu Bölgesi
() Karadeniz Bölgesi
() Doğu Anadolu Bölgesi
() Güneydoğu Anadolu Bölgesi

7) Yaşamınızın Büyük Bir Kısmını Nerede Geçirdiniz?

<u>Yer</u>	<u>Süre</u>
() Şehir Merkezi	(.....yıl)
() İlçe	(.....yıl)
() Kasaba	(.....yıl)
() Gecekondu	(.....yıl)
() Köy	(.....yıl)

8) Mezun Olduğunuz Lise Türü?

- Genel Lise
 Meslek Liseleri
 Anadolu Lisesi
 Anadolu Öğretmen Lisesi
 Fen Lisesi
 İmam-Hatip Lisesi
 Özel Lise

9) Ailenizin Ortalama Aylık Geliri?

- 100-1000 TL
 1001-2000 TL
 2001-3000 TL
 3000 TL' den fazla

10) Kendinizle Birlikte Kardeş Sayınız?

- Ailenin tek çocuğuyum
 2 3 4 5 6 7 ve daha fazla

11) Sosyo- Ekonomik Düzey Olarak Kendinizi Hangi Düzeyde Görüyorsunuz?

- Üst Düzey Orta Düzey Düşük Düzey

12) Akademik Başarı Düzeyiniz?

Lise Diploma Notunuz :.....

ÖSYS Yerleştirme Puanınız:.....

13) Anne ve Babanız İş Durumu Açısından Hangi Gruptadır?

	<u>Anne</u>	<u>Baba</u>
İşveren	☐	☐
Maaşlı, ücretli çalışan	☐	☐
Kendi işinde çalışan	☐	☐
Çalışmayan	☐	☐

14) Anne Ve Babanızın Öğrenim Düzeyi Nedir?

	<u>Anne</u>	<u>Baba</u>
Okur yazar değil	☐	☐
Okur Yazar	☐	☐
İlkokul mezunu	☐	☐
Orta Okul mezunu	☐	☐
Lise Mezunu	☐	☐
Üniversite mezunu	☐	☐

15) Din İle İlgili Konulardaki Bilgi Düzeyiniz?

- Yüksek
 Orta
 Düşük
 Hiç

16) Dini Bir Cemaate/Görüşe Mensup musunuz?

- Evet
 Kısmen
 Hayır

17) Anne ve Babanız:

- Birlikte yaşıyor
 Ayrı yaşıyor
 Boşanmış

Diğer.....

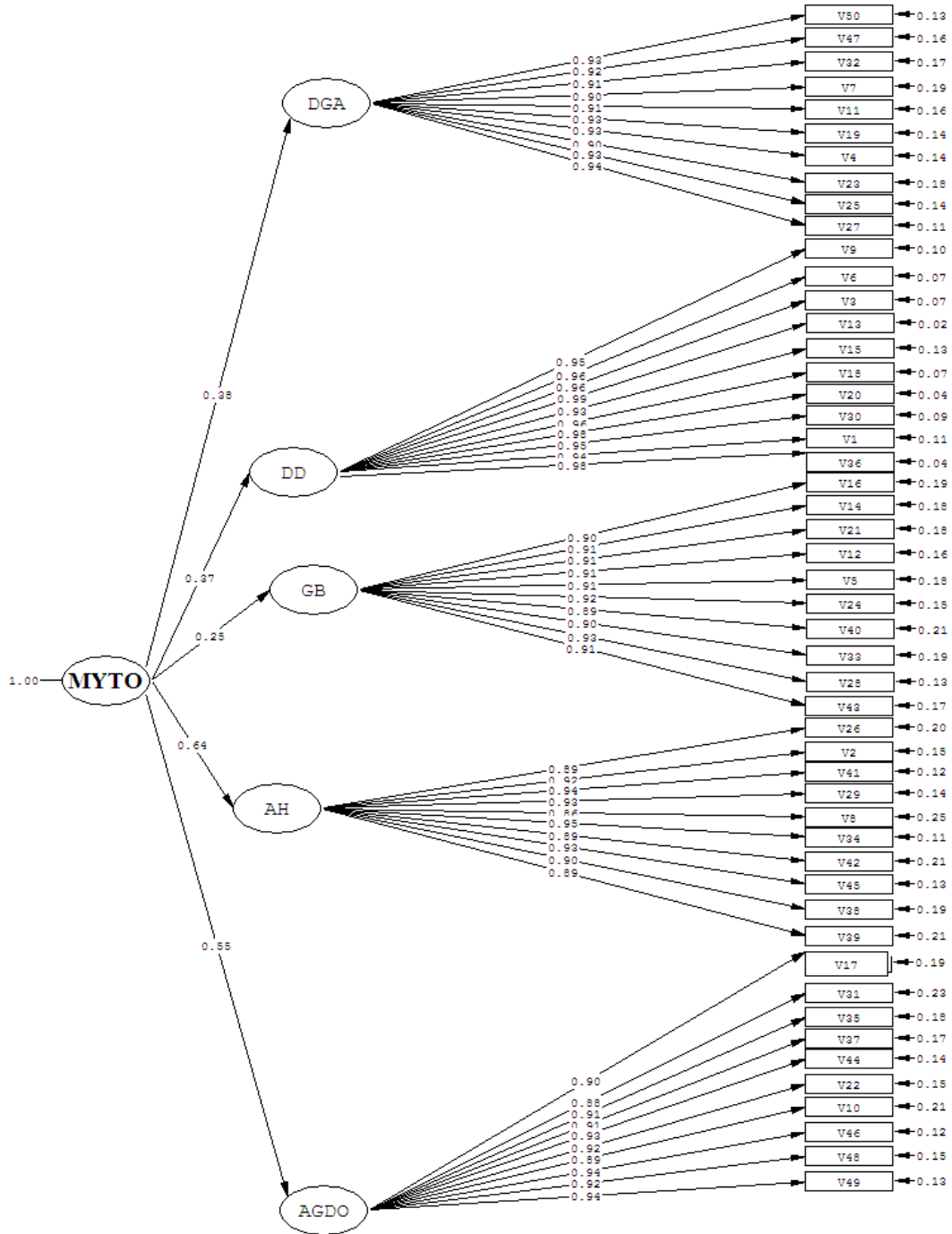
18) Ailenizin Dindarlık Düzeyini Hangi Aşamada Görüyorsunuz?

- Yüksek
 Orta
 Düşük

19) Aile Yapınız?

- Çekirdek Aile (Sadece anne-baba ve çocuklar)
 Geniş Aile (anne-baba, nine-dede, evlenmiş çocuklar bir arada)

EK-4. MYTÖ'NÜN DOĞRULAYICI FAKTÖR ANALİZİ PATH DİYAGRAMI

Sekildeki Kısaltmalar:

- MYTO:** Muhafazakâr Yaşam Tarzı Ölçeği
DGA: Dış Grup Antipatisi
DD: Dini Duyarlılık
GB: Geleneklere Bağlılık
AH: Antihedonizm
AGDO: Aile-Gelenek-Din Otoriteryanizmi

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı, 1978 yılında Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini yine bu ilçede tamamladı. 1996 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünü kazandı. 2000 yılında bu bölümden mezun olduktan sonra aynı yıl Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimi almaya hak kazandı. 2000–2001 Eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Erzurum'un Karaçoban ilçesi İsmet İnönü İlköğretim Okuluna Rehber öğretmeni olarak atandı. 2001–2002 Eğitim-öğretim yılında Erzurum Merkez Şehitler İlköğretim Okulu, 2002-2003 eğitim-öğretim yılında ise İstanbul Eminönü Büyükreşitpaşa İlköğretim okulunda Rehber Öğretmen olarak görev yaptı. 2003 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladıktan sonra Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim dalında doktora eğitimi almaya hak kazandı. 2003–2004 eğitim-öğretim yılında Erzurum Merkez Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesine atandı. 2008–2009 eğitim-öğretim yılında ise Erzurum Merkez Rıfki Salim Burçak Kız Teknik ve Meslek Lisesine atanan araştırmacı meslek hayatına halen bu kurumda devam etmektedir.